

การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน
บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พ.ศ. 2563

การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน
บ้านขุนอมแฮตนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน
บ้านขุนอมแฮตนอก อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ภคินี แดงมา

การค้นคว้าอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เขาวนิตย์ ธาราฉาย)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(อาจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐวิภาณ สุทธิกุลบุตร)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ประธานอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.ญาณิน โอภาสพัฒนกิจ)

รักษาการแทนรองอธิการบดี ปฏิบัติการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยแม่โจ้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ชื่อเรื่อง	การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นางภคินี แดงมา
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากฎมีสังคมอย่างยั่งยืน
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวนิตย์ ธาราฉาย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่ 2) สำรวจชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของชุมชน และ 3) หาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน โดยวิธีการวิจัยรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นการสำรวจพื้นที่การสัมภาษณ์และการจัดเวทีชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คือ ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์ ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้วิจัย เจ้าหน้าที่เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านขุนอมแฮดนอก เป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง มีประชากรทั้งสิ้น 306 คน ตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลา 60 ปี ประชากรในชุมชนเป็นผู้สูงอายุร้อยละ 10% วัยทำงานร้อยละ 60% วัยรุ่นและเด็กร้อยละ 20% ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจำนวน 134 ชนิด โดยมีชนิดที่ได้คัดเลือกมาสำหรับการอนุรักษ์ภายใต้การพิจารณาจากการใช้ประโยชน์จำนวนมาก บ่อยครั้ง และหายาก จำนวน 15 ชนิด ได้แก่ 1) กลอย (*Dioscorea hispida* Dennst.) 2) กอมขม (*Picrasma javanica* Blume) 3) กุ่มน้ำ (*Crateva religiosa* G.Forst.) 4) ขี้วเม่า นก (*Tadenhagi triquetrum* (L.) H. Ohashi) 5) ตุ่มเต็น (*Duabanga grandiflora* Walp.) 6) น่องขาว (*Alstonia rostrata* C.E.C. Fisch.) 7) มะขามแป (*Archidendron clypearia* (Jack) I.C.) 8) ยมแดง (*Heynea trijuga* Roxb. Ex Sims) 9) ย่านลิเภา (*Lygodium flexuosum* (L.) Sw.) 10) รักหลวง (*Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou) 11) สนุ่น (*Salix tetraperma* Roxb.) 12) สาคุมอญ (*Canna indica* L.) 13) สัก (*Tectona grandis* L.f.) 14) หนามไขกุ่ม (*Rubus ellipticus* Sm.) และ 15) เหมือดคนตัวผู้ (*Helica nilagirica* Bedd.) ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” เพื่อร่วมหาแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, พืชสมุนไพร, อมก้อย

Title	UTILIZATION AND CONSERVATION OF MEDICINAL PLANTS OF THE VILLAGERS AT BAN KHUN OM HAT NOK, OM KOI DISTRICT IN CHIANG MAI
Author	Mrs. Pakinee Dangma
Degree	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Yaowanit Tarachai

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to study the community context of Ban Khun Om Hat Nok community (village) in Om Koi district, Chiang Mai province, 2) to survey the types and methods of utilization the medicinal plants of the community and 3) to find ways of conservation and use the medicinal plants sustainably. The research methodology was based on preliminary data collection, surveying, interviewing, and focus-group meetings of the concerned community people. They were knowledgeable folks, local folk healers, herb users, concerned informants, the researcher, private officials, and non-governmental organizations. It was found that the villagers of Ban Khun Om hat Nok were Karen tribes. There were altogether 306 people whose ancestors settled their homes there about 60 years ago. Approximately 10% of them were old ages, 60% were adults, and 20% were teenagers and children. The majority of them were working as agriculturists. They had been using 134 kinds of medical plants. Based on their usefulness and frequency of use, namely, a lot, often and rare, 15 kinds of medical plants were selected for conservation to use sustainably. They were as follows: 1) *Dioscorea hispida* Dennst, 2) *Picrasma javanica* Blume, 3) *Crateva religiosa* G. Forst, 4) *Tadenhagi triquetrum* (L.) H. Ohashi, 5) *Duabanga grandiflora* Walp, 6) *Alstonia rostrata* CEC Fisch, 7) *Archidendron clypearia* (Jack) IC, 8) *Heynea trijuga* Roxb. Ex Sims, 9) *Lygodium flexuosum* (L.) Sw., 10). *Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou, 11) *Salix tetraperma* Roxb, 12)

Canna indica L., 13) *Tectona grandis* L.f., 14) *Rubus elipticus* Sm., and 15) *Helica nilagirica* Bedd. These were the results stemmed from a memorandum of agreement from those who participated in “Know Plants, Know Use and Know Healing Project.” Its main objectives were to find local people’s consensuses to conserve and to use medical plants sustainably with their cooperation along the line of the Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords : conservation, medicinal plants, Om Koi

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยิ่ง คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เนื่องจากผู้วิจัยได้รับทุนการศึกษาพระราชทานของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อการศึกษาในหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2559 ผู้วิจัยมีความภาคภูมิใจในตัวเองที่ได้รับทุนครั้งนี้ซึ่งผู้วิจัยปฏิบัติราชการในตำแหน่งครูอาสาสมัครฯ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออมก๋อย สังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลา 22 ปี แรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้วิจัยสมัครเข้ารับทุนเพราะผู้วิจัยอยากจะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนางานการศึกษานอกระบบในพื้นที่สูงให้มีคุณภาพและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวบ้านในชุมชน อีกทั้งผู้วิจัยจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยิ่ง จึงทำให้มีความสนใจต้องการเรียนรู้การพัฒนากุมิสังคมอย่างยิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนอยู่กับป่าได้อย่างสมดุลธรรมชาติตามศักยภาพและสอดคล้องกับบริบทชุมชนตนเอง และผู้วิจัยมองเห็นเครื่องมือที่จะทำให้ชาวบ้านและชุมชนได้ตื่นตัว คือการมีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเป็นรูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ บางครั้งเรียกว่าวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรืองานวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้อย่างมีกระบวนการสร้างเป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นหมู่บ้านที่พึ่งตนเองเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ในอนาคตต่อไป

ท้ายนี้ต้องขอขอบพระคุณบิดา มารดาที่ได้ให้กำเนิดชีวิตและเป็นกำลังใจ คณาจารย์ทุกท่านที่ได้ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้มาจบจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะคณะอาจารย์ที่ปรึกษาประกอบด้วย ผศ.ดร.เยาวนิตย์ ธาราฉาย ผศ.ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร และ อาจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล รวมทั้งคณะอาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยิ่ง คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งท่านหนึ่งที่เป็นกุญแจดอกสำคัญในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ อาจารย์บุญศรี ศิริวรรณ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านยางแก้ว ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ที่ช่วยในการดำเนินงานจัดเก็บข้อมูลและช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลแปลภาษาชนเผ่าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและรวมถึงพี่ น้อง ญาติ มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ ตลอดจนสำนักงานเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาที่ได้สนับสนุนงบประมาณให้ทุนครั้งนี้และที่สำคัญคือ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ใช้ประโยชน์ ผู้อาวุโส ผู้นำ เยาวชน บ้านขุนอมแฮดนอกทุกคน ได้กรุณาเสียสละเวลาและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการให้ข้อมูลที่มีคุณค่าและอำนวยความสะดวกในการเข้าเก็บข้อมูลครั้งนี้ “เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชน” จนเสร็จสิ้นลงตามขั้นตอนของมหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญภาพผนวก.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
สถานที่ดำเนินการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม.....	7
พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพรร.....	10
ความหมายและความสำคัญของพืชสมุนไพรร.....	11
หลักในการนำสมุนไพรรมาใช้.....	17

ประวัติความเป็นมาของชาวกะเหรี่ยง	21
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	25
การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
กรอบแนวคิดการวิจัย	40
บทที่ 3 วิธีการวิจัย.....	41
การสำรวจพืชสมุนไพร.....	41
แนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร.....	42
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	42
พื้นที่ศึกษา.....	43
อุปกรณ์	43
ระยะเวลาในการวิจัย.....	43
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	44
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านขุนอมแฮदनอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	44
ตอนที่ 2 ชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของชุมชน บ้านขุนอมแฮदनอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	56
ตอนที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพร.....	92
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	103
สรุปผล	103
ข้อเสนอแนะ	108
บรรณานุกรม.....	109
ภาคผนวก.....	114
ภาคผนวก ก ภาพประกอบการลงพื้นที่ทำวิจัย	115
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย.....	121

บรรณานุกรม..... 123

ประวัติผู้วิจัย..... 124

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ช่วงอายุ ประชากรบ้านขุนอมแฮตนอก หมู่ 5 ตำบลสบโขง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	49
2	ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบจำแนกตามพื้นที่สำรวจ	57
3	ชนิดพืชสมุนไพรในพื้นที่บ้านขุนอมแฮตนอก จำแนกตามสรรพคุณและการใช้ประโยชน์	64
4	จำนวนพืชสมุนไพรและพืชสมุนไพรและอาหารที่สำรวจพบในแต่ละสถานที่จำแนกตามฤดูกาล	91
5	พืชสมุนไพรที่มีความน่าสนใจและควรอนุรักษ์	93

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	40
2	สภาพถนนดินลูกรังในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก	44
3	แผนที่เส้นทางไปบ้านขุนอมแฮดนอก	45
4	แผนที่แสดงที่ตั้งของบ้านขุนอมแฮดนอก	46
5	การแต่งกายของชายและหญิงชาวกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว	52
6	การแต่งกายของเด็กชายและเด็กผู้หญิงชาวกะเหรี่ยง	52
7	บ้านเรือนและลักษณะเตาไฟของกระเหรี่ยงโปว์	53
9	การจัดเวทีสนทนากลุ่มฯ บ้านขุนอมแฮดนอก วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2561	96
10	กิจกรรมส่งเสริมเยาวชนและผู้ปกครอง บ้านขุนอมแฮดนอก เรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร วันที่ 16 พฤศจิกายน 2562	97

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวกที่		หน้า
1	เวทีสนทนากลุ่ม เรื่อง การใช้ประโยชน์และอนุรักษ์พืชสมุนไพร ให้กับ ประชาชน หมอเมือง ผู้ใช้สมุนไพร และเยาวชน บ้านขุนอมแฮดนอก	116
2	การลงพื้นที่เก็บตัวอย่างข้อมูลสมุนไพรในชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก	117
3	การจัดกิจกรรม โครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ ร่วมกับปราชญ์ หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และเยาวชน	118
4	กิจกรรมศึกษาดูงาน ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และสวนสัตว์เชียงใหม่	119
5	การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนอมแฮดนอก และในพื้นที่หมู่บ้าน	120

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ชนบทและท้องถื่นทุรกันดารห่างไกลทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทรงพบว่า มีราษฎรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังอยู่ในภาวะยากลำบากโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ไม่ได้รับโอกาสในการศึกษาพัฒนาเท่าเทียมกันทุกคนทำให้สนพระหฤทัยและมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือราษฎรเหล่านั้น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2523 พระองค์จึงทรงเริ่มงานพัฒนาของพระองค์เองด้วยการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่อยู่ในท้องถื่นทุรกันดารโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีโอกาสได้รับความรู้และฝึกฝนตนเอง สามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้พร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเป็นแนวทางสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาตามแนวพระราชดำริฯ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ยึดเป็นแบบอย่างมาโดยตลอด ทรงมุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยใช้การศึกษาเป็นหลักในการทำงานพัฒนามีหลักการดำเนินงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ดังนี้

1. โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นฐานของการพัฒนา
2. การพึ่งพาตนเอง โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อได้รับความรู้และ ฝึกฝนทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา ทัศนศึกษา และพลศึกษา
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการให้ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในทุกกิจกรรมของโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการลงมือปฏิบัติ ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ จะถูกถ่ายทอดลงสู่ชุมชนนำไปใช้พัฒนาชุมชนตนเองได้
4. การใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างประหยัดและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักงานโครงการ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี จัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางให้ทุกภาคส่วนสามารถดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันโดยในแผน ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2550-2559 ให้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัย
2. ส่งเสริมสนับสนุนการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
3. เสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ด้านอาชีพ
4. ส่งเสริมปลูกฝังจิตสำนึกและพัฒนาศักยภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. เสริมสร้างศักยภาพในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ได้กำหนดเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาไว้ว่าเด็กและเยาวชนมีโภชนาการดีสุขภาพแข็งแรง ไม่เรื้อรัง ไร้ข้อศกัฒยั ประหยัด และอดทน มีความรู้ และทักษะทางวิชาการและการอาชีพเพื่อเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตรักห่วงแหวนทรัพยากรธรรมชาติภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทยมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติได้

ในยุคโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อท้องถิ่นจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ถนน สิ่งเหล่านี้ทำให้วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเปลี่ยนไปและไร้ผู้สืบทอดภูมิปัญญามาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งชุมชนก่อนเคยมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่นรักษาโรคเวลาเจ็บป่วยควบคุมไปกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ถือได้ว่าเป็นศักยภาพการพึ่งพาตนเองซึ่งควรรักษาไว้มิให้สูญหายไป และปัจจุบันพืชสมุนไพรจัดเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ที่ต่างประเทศกำลังหาทางลงทุนและคัดเลือกสมุนไพรไทยไปสกัดหาตัวยาเพื่อรักษาโรคบางโรคหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้นและมีหลายประเทศที่นำสมุนไพรไทยไปปลูกและทำการค้าขายแข่งกับประเทศ สมุนไพรหลายชนิดที่เราส่งออกเป็นรูปของวัตถุดิบ และในปัจจุบันกรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ความสนใจในการศึกษาเพิ่มขึ้นและมีโครงการวิจัยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาระบบการผลิต การตลาดและการสร้างงานในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เพื่อหาความเป็นไปได้ในการพัฒนาคุณภาพและแหล่งปลูกสมุนไพรเพื่อส่งออก โดยกำหนดชนิดของสมุนไพรที่มีศักยภาพมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ ดังนั้นถ้าคนในชุมชนสามารถใช้พืชสมุนไพรรักษาอาการเบื้องต้นจะช่วยลดค่าใช้จ่ายของประเทศและการพึ่งพาตนเอง

ชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก เป็นหมู่ที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าอมก๋อย ยางเปียง แม่ตั้น บริเวณดอยแบแล และ ดอยอมแฮด ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณ ซึ่งมีคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารและยาสมุนไพรของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนอยู่กับป่าและมีความสัมพันธ์กับป่า มาตลอด โดยการอาศัยป่าเป็นแหล่งที่ทำกิน แหล่งสินค้าของป่า ทรัพยากรธรรมชาติในอดีตมีความสมบูรณ์ ต่อมารัฐบาลบุกรุกแผ้วถางเป็นบริเวณกว้างเพื่อทำการเกษตร การเพิ่มของจำนวนประชากร อย่างรวดเร็วจึงทำให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป ของป่าซึ่งเคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ได้สูญสิ้นไปพร้อม

กับการทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะดอยแบแลเป็นแหล่งต้นน้ำบริเวณ ห้วยอมแฮด ห้วยแบแล ห้วยแม่ตื่น ห้วยพะอัน ห้วยกองซาง ห้วยไคล้ปูน ไหลลงสู่พื้นที่อำเภออมก๋อย อาจส่งผลกระทบต่อลำน้ำสายหลักของประเทศขาดแคลนน้ำได้ในอนาคต

ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก โดยทำการวิเคราะห์ชนิดพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนและวิธีการใช้ประโยชน์ อธิบายสรรพคุณ ส่วนที่ใช้ วิธีการใช้ ข้อสังเกต และสิ่งที่พึงระวังจากการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร รวมถึงการร่วมวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางเพื่อการประยุกต์การใช้ประโยชน์และการส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและสามารถนำพืชสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมผัสถึงชุมชนที่ยังมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอยู่กับป่าที่อาศัย ฐานคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรของตนเอง มองให้ลึกลงไป ในชุมชนพบว่าชุมชนยังขาดการใช้ประโยชน์จากป่าซึ่งเป็นทุนทางสังคมทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม”ภูมิสังคม” เพื่อคาดหวังให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้กับงานวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน มีเหตุผล พอประมาณ และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี โดยอาศัยความรู้ภูมิปัญญาพร้อมคุณธรรมและจริยธรรมมุ่งให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อพึ่งพาตนเองได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบบริบทชุมชนของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อทราบชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบบริบทชุมชนของบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่
2. ทราบชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

3. นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชน กลุ่มผู้สนใจ ให้เกิดการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง

สถานที่ดำเนินการวิจัย

บ้านขุนอมแฮदनอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

แบ่งขอบเขตพื้นที่ศึกษาเป็น 3 พื้นที่ดังนี้คือ

1. พื้นที่ในหมู่บ้านขุนอมแฮदनอก
2. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านขุนอมแฮदनอก
3. พื้นที่ทำการเกษตรในหมู่บ้านขุนอมแฮदनอก ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้ จะทำการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง ผู้อาวุโสในชุมชน และผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องทุกคน รวมถึงผู้วิจัย เจ้าหน้าที่เอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ออกสำรวจชนิดพืชสมุนไพรตามขอบเขตด้านพื้นที่ 3 บริเวณ โดยการสัมภาษณ์วิธีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร สรรพคุณ ส่วนที่ใช้ ข้อสังเกต ข้อควรระวังในการใช้ประโยชน์ ศึกษาการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร และหาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพร พร้อมถ่ายภาพเพื่อทราบชนิดพืชจากเอกสารวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้านและพิพิธภัณฑ์พืช

ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษานี้ใช้เวลาทำการศึกษาดังแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2562 รวมระยะเวลา 12 เดือน

นิยามศัพท์เฉพาะ

พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเครื่องยา (เฮียร์ซัย, 2544) หนังสือ New Encyclopedia of Herbs and Their Uses ของสมาคมสมุนไพรแห่งสหรัฐอเมริกาได้ความหมายของคำว่าพืชสมุนไพร คือพืชที่ให้กลิ่นรสมีสรรพคุณเป็นยาใช้รักษาหรือเสริมสร้างสุขภาพมีคุณค่าทางเศรษฐกิจบางชนิดมีคุณสมบัติในการกำจัดศัตรูพืชและให้สีสันทึสสวยงามในการย้อมหรือแต่งสี

การใช้ประโยชน์ของชุมชน หมายถึง การใช้ประโยชน์จากของป่าเพื่อเป็นอาหารสมุนไพร หรือ ใช้สอยในชีวิตประจำวันของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัด เชียงใหม่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ลักษณะวิถีคิดของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สามารถปรับตัวอยู่ได้กับสภาพแวดล้อมนั้นๆ มีการปรับเปลี่ยนสิ่งไหลตลอดเวลาขึ้นอยู่กับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษา การดูแล พืชสมุนไพรให้คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ให้สูญหายหรือสูญพันธุ์ไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม
3. พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพร
4. ความหมายและความสำคัญของพืชสมุนไพร
5. หลักในการนำสมุนไพรมาใช้
6. ประวัติความเป็นมาของกะเหรี่ยง
7. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
8. การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดการวิจัย

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ระเบิดจากข้างใน หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

ประหยัด เรียบง่ายได้ประโยชน์สูงสุด หมายความว่า การพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัดราษฎรสามารถทำตัวเอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ”

การมีส่วนร่วม หมายความว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นนักประชาธิปไตยจึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำใจให้กว้างขวาง นัก รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริง คือ การระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม

สุเมธ (2549) ได้อธิบายว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีแนวทางและหลักการบริหารทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยวิธีที่เรียบง่าย เป็นขั้นตอน ตามภูมิประเทศและภูมิสังคม ด้วยทรงมีหลักว่าการดำเนินงานใดก็ตามจะต้องคำนึงถึงประชาชนในท้องถิ่นก่อนเพราะประชาชนเหล่านี้คือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานเป็นผู้ใช้และดำเนินชีวิต ดังนั้น จึงต้องมีการเรียนรู้ ศึกษาสภาพธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันทั้งในด้านภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และลึกซึ้งและหากมีสิ่งใดที่ไม่สอดคล้อง เหมาะสม ก็สามารถที่จะปรับให้สามารถเข้าใจกันได้กับสภาพธรรมชาตินั้นๆ การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งนี้เป็นหนทางที่ดีที่สุดจะนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของราษฎรในชุมชนได้อย่างใกล้เคียงและถูกต้อง ซึ่งจะทำให้งานพัฒนานั้นประสบผลสำเร็จ จึงเป็นการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นตัวแทนของทุกภูมิภาคของประเทศไทย ที่มีความแตกต่างด้านภูมิสังคม จำนวน 6 ศูนย์ จึงเป็นตัวอย่างการพัฒนาที่คำนึงถึงหลักภูมิสังคมที่ชัดเจนที่สุด “พื้นที่ของศูนย์ศึกษาทุกแห่ง ก็คือ การย่อส่วนภูมิประเทศแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน แล้วทำการศึกษการพัฒนาด้านเกษตรกรรมสาขาต่างๆ”

“จุดประสงค์ของศูนย์ศึกษาก็เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องถิ่นเพราะว่าแต่ละท้องถิ่นที่มีสภาพฝน ฟ้า อากาศ และประชาชนในท้องที่ต่างๆ กันก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน” รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญ จะต้องนำมาศึกษาให้เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องและกลมกลืนกับวิชาแผนใหม่อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเป็นกระบวนการเดียวกันผสมผสาน

เทคโนโลยีเก่ากับใหม่ให้กลมกลืน โดยชาวบ้านสามารถรับไปและนำไปใช้ได้จริงอย่างเหมาะสม ลงตัว จนเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ชาวบ้านด้วยและที่สำคัญคือจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ใช้ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นผู้ที่ต้องดำเนินชีวิต ตลอดจนทรงตระหนักถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และชีวิตมนุษย์ “ภูมิสังคม” ที่จะต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทรงชี้แนะถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาคน

สุเมธ (2549) อธิบายว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงรับสั่งว่า

...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ...

หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง (18 กรกฎาคม พ.ศ.2517) กล่าวคือ การพัฒนานั้นจะต้องยึดถือสภาพความเป็นจริงของ”ภูมิประเทศ” ทั้งในด้านพื้นที่ดิน ด้านสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับนิสัยใจคอ อธิบายของคนที่ในพื้นที่พัฒนาเป็นหลัก และขอให้ยึดหลักการสำคัญคือ “ให้สอดคล้องกับภูมิสังคม”

โดย ภูมิ หมายถึง ลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งก็คือ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเราเองหรือจะพูดแบบชาวบ้านก็คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ นั่นเอง เพราะสภาพภูมิประเทศของเรานั้นอาจจะมีส่วนคล้ายคลึงกับประเทศเพื่อนบ้านบ้าง แต่ถ้าข้ามไปฝั่งลาว ลักษณะธรรมชาติที่นั่นอาจจะไม่เหมือนกันแล้ว แนวฝนต่างๆ นั้นอาจจะมาในฤดูที่ไม่สอดคล้องกัน หรือแม้แต่ประเทศไทยส่วนต่างๆ ของประเทศ ภาคเหนือ ใต้ กลาง อีสาน ก็ยังมี ภูมิ ที่ไม่ เหมือนกัน เช่น ทางเหนือเป็นภูเขา ทางใต้เป็นพรุ ภาคกลางเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนทางอีสานเป็นที่ราบสูงแห้งแล้ง เป็นต้น

สังคม หมายถึง มนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ แม้จะเป็นคนไทยด้วยกันอยู่ในประเทศเดียวกันแล้วนี่ก็จะคิดเหมือนกันหมด หรือว่าตัดสินใจในกรณีที่เกิดขึ้นต่อสิ่งที่อยู่ข้างหน้าในลักษณะเหมือนกันหมด แม้แต่คนที่อยู่ทางเหนือ อยู่ทางใต้ เหตุการณ์หนึ่งที่เผชิญอยู่นั้นก็อาจจะตัดสินใจไม่เหมือนกันก็ได้ เพราะเขาตัดสินใจไปตามวัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณี การอบรมบ่มฝังมา เขาก็ต้องตัดสินใจไปตามนั้น และหากไปเปรียบกับต่างประเทศแล้วความแตกต่างก็ยิ่งมากขึ้น ดังนั้นแนวคิดภูมิสังคมคือหลักการสำคัญในการพัฒนาอย่าไปเปลี่ยนแปลงแปรสภาพหรือทำให้ความเป็นมนุษย์ตรงนั้นได้เสียไป โดยมีตัวอย่างที่ดำเนินงานตามภูมิสังคมได้แก่ โครงการพัฒนาต่างๆ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการตามพระราชประสงค์ โครงการ

หลวง และการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นต้น ทั้งนี้ภายใต้พระราชดำริด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับภูมิสังคม เช่น ดิน น้ำ ป่า คน เพื่อมุ่งหวังให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างถูกต้องผสมผสานวิทยาการแนวใหม่กับหลักธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนอย่างกลมกลืน เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและอาศัยกระบวนการพัฒนาที่เป็นขั้นตอน พื้นฐานของสังคมและความพร้อมของคน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัส เมื่อ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ว่า

...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่า แบบคนจน แบบที่ไม่ติดตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...

ภูมิสังคม โดยคำว่า ภูมิ หรือลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ คือ สภาพแวดล้อมรอบตัวคนและต้องอยู่บนพื้นฐานเดิม “สังคม” หรือภูมิประเทศทางสังคมวิทยา ที่คำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อและศาสนา ประเพณี เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆ การยึดหลัก “ภูมิสังคม” ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทำให้การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีลักษณะเป็น “การพัฒนาแบบองค์รวม” กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่ “บูรณาการ” ทุกด้านเข้าด้วยกันภายใต้การทำงานที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ในการนี้ได้พระราชทาน “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อเป็นแนวทางการทำงานแบบองค์รวมตามพระราชดำริ โดยทรงจำลองพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละภูมิภาคไว้สำหรับให้ศึกษาค้นคว้า ทดลอง พัฒนาและเป็น “ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเกษตรกร” ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริดังกล่าวยังทำหน้าที่เสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เพื่อเกษตรกร ประชาชน และหน่วยงานที่สนใจได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาเรียนรู้รอบด้านจากสภาพความเป็นจริงของการดำรงชีวิต ความรู้ที่รวบรวมสรรพวิชาที่เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติแวดล้อมและการประกอบอาชีพของประชาชนตลอดทั้งการเรียนรู้วิธีการทำงาน “ร่วมมือร่วมแรง และร่วมใจกัน” ของหน่วยงานราชการหลายฝ่าย ที่ได้ก่อเกิดการ “รู้รัก สามัคคี” ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและขยายผลการพัฒนาให้กระจายในวงกว้างสู่ประชาชนและชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงได้

ในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ เพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและชุมชนท้องถิ่น พระองค์มิได้ทรงให้ความสำคัญแต่การพัฒนาอาชีพและการพัฒนาทางการเกษตรเท่านั้นแต่ยังทรงสนพระราชหฤทัย ในเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก โดยพระองค์ทรงมุ่งเน้นให้ประชาชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติและเกื้อกูลกัน ทั้งนี้ เพราะเป็นฐานการทำมาหากินและการดำรงวิถีชีวิตที่สำคัญที่สุดของประชาชนชนบท ซึ่งได้เสียมโถมลงมาจากการใช้ประโยชน์ของภาคเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้รับการจัดการแก้ไขฟื้นฟูได้เท่าสถานการณ์ จึงได้มีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งในเรื่องการจัดการน้ำ การปลูกป่า และการอนุรักษ์ดิน เนื่องด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งสามด้านนี้คือ ห่วงโซ่ของทุกชีวิต แนวทางการดำเนินงานจึงต้องการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องและไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพรมะเขือเทศ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริที่แสดงถึงสายพระเนตรที่กว้างไกลว่าควรจะต้องให้ความสนใจในเรื่องของสมุนไพรไทยซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์มาเป็นเวลาช้านานสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโบราณจึงทรงเห็นว่าควรจะได้มีการส่งเสริมการใช้และการพัฒนาสมุนไพรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนให้มากยิ่งขึ้นและได้ทรงดำเนินการจนเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โครงการสมุนไพรอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อการศึกษาและพัฒนาสมุนไพรที่เกิดขึ้นโดยแท้จริงมีเพียง 1 โครงการเท่านั้นคือสวนป่าสมุนไพรของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ สวนป่าสมุนไพรแห่งนี้ตั้งอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราภายในสวนป่าแห่งนี้ จะรักษาต้นสมุนไพรธรรมชาติไว้และยังได้รวบรวมสมุนไพรจากที่ต่างๆ มาทดลองปลูกและขยายพันธุ์ควบคู่ไปด้วย ส่วนโครงการอื่นๆที่เกี่ยวข้องเป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยหน่วยงานองค์กรหรือกลุ่มบุคคลดำเนินการจัดทำขึ้นเพื่อสนองตามแนวพระราชดำริหรือเป็นโครงการในพระราชดำริที่มีวัตถุประสงค์หลักด้านอื่นแต่มีส่วนของสมุนไพรประกอบอยู่ด้วย เช่น โครงการภายใต้มูลนิธิโครงการหลวงโครงการสวนแม่พันธุ์ต้นชิงโคนาโครงการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ โครงการสมุนไพร สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น (ชวณี, 2544)

พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทาน ณ วันที่ 4 ธันวาคม 2541 “ เศรษฐกิจพอเพียง จะทำ

ความเจริญให้แก่ประเทศได้แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทนต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พูดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้” พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จากวารสารชัยพัฒนา

...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...

ความหมายและความสำคัญของพืชสมุนไพร

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ระบุว่า ยาสมุนไพรหมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติสัตว์หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ซึ่งมิได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใดๆ แต่ในทางการค้า สมุนไพรมักจะถูกดัดแปลงในรูปแบบต่างๆ เช่น ถูกหั่นให้เป็นชิ้นเล็กลง บดเป็นผงละเอียด หรืออัดเป็นแท่งแต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสมุนไพร มักนึกถึงเฉพาะต้นไม้ที่นำมาเป็นยาเท่านั้น

สมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ ทำเป็นเครื่องยา สมุนไพรกำเนิดมาจากธรรมชาติและมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะในทางสุขภาพอันหมายถึงทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

ยาสมุนไพร หมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติสัตว์หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ซึ่งมีได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใดๆ แต่ในทางการค้า สมุนไพรมักจะถูกดัดแปลงในรูปแบบต่างๆ เช่น ถูกหั่นให้เป็นชิ้นเล็กลง บดเป็นผงละเอียด หรืออัดเป็นแท่งแต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสมุนไพร มักนึกถึงเฉพาะต้นไม้ที่นำมาใช้เป็นยาเท่านั้น

ความสำคัญของพืชสมุนไพร

ความสำคัญในด้านสาธารณสุข

สมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บตั้งแต่โบราณแล้ว เช่น ในเอเชียก็มีหลักฐานแสดงมนุษย์รู้จักใช้สมุนไพรมากกว่า 6,000 ปี แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้นมีการสังเคราะห์ และผลิตยา

จากสารเคมีในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่ายสะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพร ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ความรู้วิทยาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนาไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ในปัจจุบันทั่วโลกได้ยอมรับแล้วว่าผลที่ได้จากการสกัดสมุนไพรให้คุณประโยชน์ดีกว่ายาที่ได้จากการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ประกอบกับในประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่างๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรได้อย่างมากมายนับหมื่นชนิดอันอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่างๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรได้อย่างมากมายนับหมื่นชนิดยังขาดก็แต่ที่จะพัฒนาความรู้ด้านพืชสมุนไพร จึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งมีการเริ่มต้นนโยบายสาธารณสุขขั้นมูลฐานอย่างเป็นทางการของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2522 โดยเพิ่มโครงการสาธารณสุขขั้นมูลฐานเข้าในแผนพัฒนาการสาธารณสุข ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยมีกลวิธีการพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในงานสาธารณสุขมูลฐาน คือ

1. สนับสนุนและพัฒนางานวิชาการและเทคโนโลยีพื้นฐานอัน ได้แก่ การแพทย์แผนไทยเภสัชกรรมแผนไทย เภสัชกรรมแผนไทย การนวดไทย สมุนไพร และเทคโนโลยีพื้นฐาน เพื่อใช้ประโยชน์การแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน

2. สนับสนุนและส่งเสริมการดูแลสุขภาพของตนเอง โดยใช้สมุนไพร การแพทย์พื้นบ้าน การนวดไทย ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเป็นระบบสามารถปรับประสานการดูแลสุขภาพแผนปัจจุบันได้ อาจกล่าวว่าสมุนไพรสำหรับสาธารณสุขมูลฐานคือสมุนไพรที่ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค/อาการเจ็บป่วยเบื้องต้น เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันสมุนไพรจัดเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่ต่างประเทศกำลังหาทางลงทุนและคัดเลือกสมุนไพรไทยไปสกัดหาตัวยาเพื่อรักษาโรคบางโรคและมีหลายประเทศที่นำสมุนไพรไทยไปปลูกและทำการค้าขายแข่งกับประเทศไทย สมุนไพรหลายชนิดที่เราส่งออกเป็นรูปของวัตถุดิบ คือ กระวาน ขมิ้นชัน เร่ว เปล้าน้อย และมะขามเปียก เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรเหล่านี้ตลาดต่างประเทศยังคงมีความต้องการอีกมาก และในปัจจุบันกรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ความสนใจในการศึกษาเพิ่มขึ้นและมีโครงการวิจัยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาระบบการผลิต การตลาดและการสร้างงานในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) เพื่อหาความเป็นไปได้ในการพัฒนาคุณภาพและแหล่งปลูกสมุนไพรเพื่อส่งออก โดยกำหนดชนิดของสมุนไพรที่มีศักยภาพ 13 ชนิด คือ มะขามแขก กานพลู เทียนเกล็ดหอย ดอกดัง เร่ว กระวาน ชะเอมเทศ ขมิ้น จันทร์เทศ ใบพลู พริกไทย ดีปลี และน้ำผึ้ง

การส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพร

การส่งเสริมการใช้ยาจากสมุนไพร มีคุณค่าต่อชาวไทย 3 ด้าน คือ

1. ด้านการพึ่งตนเอง การใช้ยาจากสมุนไพรเป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อสมุนไพรให้กับคนในสังคมทั้งในรูปแบบของการบำบัด อาการป่วยเบื้องต้น และโรคเรื้อรัง หรือการใช้เพื่อการส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบทางอาหาร เครื่องดื่ม ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชน รวมทั้งประสบการณ์ การใช้สมุนไพรจะเป็นองค์ความรู้ในการที่จะพัฒนาปรับปรุงสร้างแนวนวัตกรรมเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่จากสมุนไพร

2. ด้านการสานต่อวิชาบรรพชนควบคู่กับการส่งเสริมอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ของประเทศการใช้ยาจากสมุนไพรเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมของคนไทยสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น และยังส่งเสริมให้เกิดการใช้อย่างต่อเนื่องก็จะเกิดการส่งต่อมรดกทางภูมิปัญญาไปสู่รุ่นลูก หลาน เหลน โหลน หลิน ต่อไป นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย ทั้งยังเป็นที่ต้องการของสังคมโลกที่ต้องการการเยียวยาจากธรรมชาติ

3. ด้านเศรษฐกิจ คือ ยาจากสมุนไพรสามารถใช้ในการป้องกัน บำบัดโรค รักษาคนไข้ทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบันบางรายการที่ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศรวมทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรปลูกสมุนไพรตั้งแต่การพัฒนาสายพันธุ์ การเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวพืชสมุนไพรของชุมชนเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตยา พัฒนาผลิตภัณฑ์ อาหารและเครื่องสำอางจากสมุนไพรไทย สร้างการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศและการใช้ยาจากสมุนไพรเป็นทางเลือกที่ปลอดภัยสำหรับประชาชนและเมื่อประชาชนมีสุขภาพดีมีความสุขก็จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีตามไปด้วย

ประโยชน์ของสมุนไพร

1. สกัดน้ำมันหอมระเหย สมุนไพรในกลุ่มนี้เป็นพวกที่มีน้ำมันหอมระเหยอยู่ในตัว สามารถนำมาสกัดโดยวิธีนำมากลั่น ซึ่งจะมีกลิ่นและปริมาณที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับชนิดของสมุนไพร สมุนไพรที่น้ำมันหอมระเหยที่รู้จักกันดี ได้แก่ ตะไคร้หอม น้ำมันตะไคร้หอม นำมาใช้ในอุตสาหกรรมผลิตสบู่ แชมพู น้ำหอม และสารไล่แมลง ไพล น้ำมันไพล ใช้ในผลิตภัณฑ์ครีมทาภายนอก ลดการอักเสบฟกช้ำ กระจวน น้ำมัน กระจวนใช้แต่งกลิ่นเหล้า เครื่องดื่มต่างๆ และอุตสาหกรรมน้ำหอม พลู น้ำมันพลู ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง หรือเจลทาภายนอกแก้อาการคัน

2. ใช้เป็นยารับประทาน มีสมุนไพรหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้รับประทานเพื่อรักษาอาการของโรคต่างๆ เช่น ได้แก่ แก้ไข เจ็บคอ บอระเพ็ด ฟ้าทะลายโจร แก้มท้องอืด ท้องเฟ้อ กระจเพรา ไพล ชิง ระวังประสาท ขี้เหล็ก ไมยราพ ลดไขมันในเส้นเลือด คำฝอย กระจเจี๊ยบแดง กระจเทียม

3. ใช้เป็นยาทาภายนอก เป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณบำบัดโรคที่เกิดตามผิวหนัง รวมทั้งแผลที่เกิดขึ้นในช่องปาก ได้แก่ รักษาแผลในปาก บัวบก โทงเทง ระวังกลิ่นปาก ฝรั่ง กานพลู แก้แพ้

ผักบุ้งทะเล เสดดพังพอน ตำลึง เท้ายายม่อม รักษาแผลน้ำร้อนลวก บัวบก ยาสูบ ว่านหางจระเข้
งูสวัด ตำลึง พุดตาน ว่านมหากาฬ เสดดพังพอน

4. ใช้ทำเป็นส่วนผสมของอาหารและเครื่องดื่ม เป็นเครื่องดื่มที่สกัดจากธรรมชาติที่ยังให้
ประโยชน์รักษาโรค ควบคู่ไปด้วย ได้แก่ บุก ให้ประโยชน์ในการดูดซับไขมันจากเส้นเลือด ลดน้ำหนัก
สั้มแซก ดูดไขมัน ลดน้ำหนัก หญ้าหนวดแมว ลดน้ำหนัก บำรุงสุขภาพ

5. ใช้ทำเครื่องสำอาง มีสมุนไพรหลายชนิดในปัจจุบันที่นิยมใช้เป็นส่วนผสมของเครื่องสำอาง
และได้รับความนิยมน้อย่างดี เนื่องจากผู้ใช้นั้นมั่นใจว่าปลอดภัยมากกว่าการใช้สารเคมี ได้แก่ ว่านหางจระเข้
อัญชัน มะค่าตีควาย โดยนำมาใช้เป็นส่วนผสมของแชมพู ครีมนวดผม สบู่ โลชั่นบำรุงผิว

6. ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช มักเป็นสมุนไพรจำพวกที่มีฤทธิ์เบื่อเมาหรือมีรสขม
ข้อดีคือไม่มีฤทธิ์ตกค้างที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สะเดา ยาสูบ ตะไคร้หอม ไล่ เป็นต้น

7. ใช้บริโภคเป็นอาหารและเครื่องเทศ สมุนไพรในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นพืชผักสมุนไพร นั่นเอง
สามารถนำมารับประทาน ให้คุณค่าทางอาหารเพิ่มรสชาติ ดับกลิ่นคาวและยังช่วยย่อยอาหาร ได้แก่
กระเพรา โหระพา แมงลัก ผักชี สะระแหน่ ชিং ข่า กระชาย บางชนิดเป็นพืชผักสมุนไพรเมืองหนาว
เช่น พาร์สเลย์ หรือผักชีฝรั่ง เพนเนล (ผักชีลาว) เปปเปอร์มินท์ ออริกาโน่ ทิม ไซฟ์ ดิล มาร์เจอร์แรม
เซจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชพุ่มเตี้ย ใช้ส่วนของใบมาทานสด หรือแกง เป็นเครื่องเทศ ชูรส เป็นต้น

8. ปลอดภัย สมุนไพรส่วนมากมีฤทธิ์อ่อน ไม่เป็นพิษหรือมีอาการข้างเคียงมาก แตกต่างกับ
ยาแผนปัจจุบันที่บางครั้งจะมีฤทธิ์เฉียบพลันถ้าบริโภคเกินขนาดเพียงเล็กน้อยอาจเสียชีวิตได้

9. ประหยัดราคาของสมุนไพร ถูกกว่ายาแผนปัจจุบันมากเนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว
จึงควรอย่างยิ่งที่เราจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ทั้งยังช่วยกันลดดุลการค้าที่เสียเปรียบ
ต่างประเทศเป็นการสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย

10. เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกลคนไข้ที่อยู่ตามชนบท บางครั้งไม่สามารถรับบริการจาก
สถานบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้ ควรใช้สมุนไพรที่เชื่อถือได้รักษาโรค

11. ไม่ต้องกลัวปัญหาขาดแคลนยา ปัจจุบันมียาหลายตัวที่ทำมาจากวัตถุเคมีที่ได้จากผลิต
ของน้ำมัน ซึ่งปัจจุบันน้ำมันก็เริ่มจะขาดแคลนทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างถูกกระทบกระเทือน รวมไปถึงการ
รักษาโรค เราจึงต้องศึกษาเกี่ยวกับยาสมุนไพรและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น

12. เป็นพืชเศรษฐกิจ ส่งเสริมการปลูกสมุนไพรที่ใช้ในประเทศและเพื่อการส่งออกอย่าง
จริงจังและต้องคำนึงถึงผลผลิตที่มีคุณภาพดี และต้นทุนต่ำสำหรับการส่งออกในรูปแบบของสารสกัด ทำ
ให้ราคาดีกว่าการส่งออกในรูปวัตถุดิบ

ยารักษาโรค

พืชสมุนไพรเป็นสิ่งที่อยู่คู่คนไทยมานับพันปี แต่เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มเข้ามามีบทบาทในบ้านเรา สรรพคุณและคุณค่าของสมุนไพรอันเป็นที่เรียกได้ว่าภูมิปัญญาโบราณก็เริ่มถูกบดบังไปเรื่อยๆ และถูกทอดทิ้งในที่สุดความจริงคนส่วนใหญ่ก็พอรู้ๆ กันว่า สมุนไพรไทยเป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่าใช้ประโยชน์ได้จริง และใช้ได้อย่างกว้างขวาง แต่เป็นเพราะว่าเราใช้วิธีการรักษาโรคแผนใหม่มานานมากจนวิชาแพทย์แผนโบราณที่มีสมุนไพรเป็นยาหลักถูกลืมจนต่อไม่ติดภาครัฐเริ่มกลับมาเห็นคุณค่าของสมุนไพรไทยอีกครั้ง ด้วยการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาไว้เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ว่า “ให้มีการผสมผสานการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเข้ากับระบบบริการ สาธารณสุขของชุมชนอย่างเหมาะสม”

วิธีการนำสมุนไพรมาใช้

เช่น ต้ม เคี้ยว ชง สกัด ฯลฯ ตำรับยาจากสมุนไพร ซึ่งเป็นยาแผนโบราณ มักมีส่วนประกอบหลายชนิดบางตำรับอาจมากถึง 30-40 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นได้ 2 ประเภท คือ ตำยาสำคัญหรือตำยาตรง อาจจะมีหลายชนิดซึ่งแบ่งประเภทลงไปได้อีกว่าเป็นตำยาหลัก และตำยาช่วย ตำยาแต่งกลิ่น รสหรือตำยา ชุกลิ่น ชุรส

การปรุงยา

ต้องมีสูตรตำรับที่แน่นอนชัดเจนและจะต้องเข้าใจสูตรตำรับในแง่ต่อไปนี

ชนิดและลักษณะของสมุนไพร

สมุนไพรหลายชนิดมีชื่อพ้องกันบางชนิด มีฤทธิ์เป็นยา บางชนิดไม่มีฤทธิ์ทางยา และบางชนิดอาจเป็นพิษ เช่น โคลกลาน เมื่อทราบชนิดแล้วต้องทราบว่าใช้ส่วนไหน ของพืชหรือสัตว์ เช่น ส่วน ราก ใบ ดอก ผล หรือทั้งต้น (ทั้งห้า) เพราะแต่ละส่วนของพืชอาจมีสารที่เป็นยามากน้อยหรือต่างชนิดกันต่อไปก็ต้องทราบว่าใช้ส่วนนั้นสดๆ หรือแห้ง สุดท้ายต้องทราบว่าก่อนนำมาผสมเป็นยาต้องผ่านวิธีการใดๆ ก่อนหรือไม่ เช่น การปิ้งใบชุมเห็ดเทศก่อนเอามาชงน้ำดื่ม เป็นต้น

ขนาดหรือน้ำหนักของสมุนไพร

วิธีการปรุง น้ำกระสายยา ซึ่งเป็นของเหลวที่ใช้ละลายหรือสกัดตัวยาจากสมุนไพร หรือใช้เพื่อเสริมตัว ยาหลักให้ออกฤทธิ์แรงและเร็วยิ่งขึ้น หรือเพียงใช้ในการเตรียมยาเพื่อความสะอาดในการกิน ตัวอย่าง น้ำกระสายยา เช่น น้ำสะอาด เหล้า น้ำปูนใส น้ำซาวข้าว เป็นต้น

ส่วนวิธีการปรุงยาที่กำหนดไว้ในตำราแผนโบราณ และวิธีการที่พระราชบัญญัติยากำหนดให้ปรุงเป็นยาแผนโบราณได้ในปัจจุบันนี้มี 24 วิธีแต่ที่พบบ่อยๆ และประชาชนสามารถเตรียมใช้ได้เองคือ ยาถูกลอง ยาชง ยาต้ม และยาดอง

เทคนิคการเตรียมยาสมุนไพร

การปรุงยาสมุนไพรขึ้นใช้เอง ผู้ใช้จะมั่นใจในคุณภาพและความสะอาดของยาเตรียมและบางครั้งสมุนไพรบางชนิด ไม่มียาเตรียมสำเร็จรูปขาย อาจเนื่องจากติดขัดบังคับทางกฎหมายบางประการ ความจำเป็นทางด้านการตลาดหรือความไม่คงตัวในสารของพืชนั้น ดังนั้นการเรียนรู้วิธีปรุงยาเองอย่างง่าย ๆ จะช่วยให้ผู้ใช้สะดวกในการใช้สมุนไพรมากขึ้นยาเตรียมที่ปรุงได้เอง ได้แก่ ยาต้ม ยาชง ยาดองเหล้า ยาลูกกลอน เป็นต้น

ยาต้ม

วิธีนี้เหมาะกับสมุนไพรที่มีสารสำคัญละลายออกมาในน้ำ เป็นวิธีที่เตรียมง่าย การดูดซึมค่อนข้างดี แต่รสชาติไม่ค่อยดี

ข้อควรระวัง

ควรต้มกินเฉพาะแต่ละวัน มิควรเก็บค้างคืน ภาชนะที่ใช้ต้ม ควรใช้หม้อดิน หม้อเคลือบ หรือหม้อแตนเลส ห้ามใช้โลหะ เหล็ก หรือ อะลูมิเนียม เพราะกรดหรือสารฟอสเฟตในสมุนไพรจะทำให้ปฏิกิริยากับโลหะจำพวกนี้ มีผลต่อยาต้มหรือบางครั้งโลหะจะละลายออกมาเป็นพิษต่อผู้ใช้ในระยะยาวได้

วิธีการเตรียมยาต้ม

การเตรียมยาพืชสมุนไพร นำมาล้างสะอาด หั่นให้ได้ชิ้นที่มีขนาดพอประมาณ ไม่หยาบหรือละเอียดจนเกินไปสมุนไพรขึ้นโต ตัวยาละลายออกมาน้อยถ้าเป็นผลละเอียดรินเฉพาะน้ำใสยาก แม้กรองด้วยผ้าขาวบางก็อาจมีผงยาหลุดปนมาทำให้ระคายคอเวลาดื่ม พืชสมุนไพรที่เป็นเหง้าหรือหัวใต้ดินควรทุบหรือบวบพอแตกทำให้เซลล์แตก น้ำมันหอมระเหยออกมาได้ดี

พืชสด ให้นำสมุนไพรใส่หม้อ เติมน้ำแล้วตั้งไฟทันที

พืชแห้ง หลังเติมน้ำแล้วแช่ทิ้งไว้ 10-20 นาที ก่อนยกตั้งไฟ

หลักในการนำสมุนไพรมาใช้

พรรณเพ็ญ (2543) กล่าวว่าถ้าการจะนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคนั้นจำเป็นจะต้องพิจารณา พิสูจน์สรรพคุณอย่างถี่ถ้วนซึ่งเท่าที่ผ่านมาหลักในการวินิจฉัย 5 ประการได้กล่าวไว้ ได้แก่ รูป สี กลิ่น รส และ ชื่อ

1. สี คือ รู้จักสีของพืช สัตว์ และธาตุ ว่ามี สี เป็นอย่างไร เช่น การบูร สารส้ม มีสีขาว รวงทอง กำมะถัน มีสีเหลือง มูลมีสีแดง ยางสีเสียด มีสีดำ เป็นต้น

2. กลิ่น คือ รู้จักกลิ่นของพืช สัตว์ ธาตุ แต่ละอย่างว่ามีกลิ่นเป็นอย่างไร กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น เช่น พิมเสน หญ้าฝรั่ง อำพันทอง ชะมดเข็ด ชะมดเขียง กฤษณา ชะลูด อบเชย แก่นจันทร์ ดอกมะลิ เหล่านี้มีกลิ่นหอม ส่วนมหาหิงคุ์ ตูดหมู มีกลิ่นเหม็น เป็นต้น

3. รส คือ รู้จักรสของพืช สัตว์ และธาตุ ว่าสิ่งเหล่านี้มีรสเป็นอย่างไร มีรสฝาด หวาน เมา เปื่อ รสขม รสเผ็ดร้อน รสมัน รสหอมเย็น รสเค็ม รสเปรี้ยว รสจืด เช่น เปลือกแค รสเมาเปื่อ บอระเพ็ด มะระ รสขม พริกไทย พริกต่างๆ รสเผ็ดร้อน เมล็ดงา น้ำมันสั๊ก รสมัน ดอกมะลิ รสหอมเย็น เปลือกปลาหมอ รสเค็ม มะนาว มะดัน รสเปรี้ยว นม ผักบุง รสจืด เป็นต้น

4. ชื่อ คือ รู้จักชื่อของพืช สัตว์ และธาตุ ว่าแต่ละอย่างเราเรียกชื่ออย่างไรเพราะชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสมมุติขึ้นสำหรับเรียกขาน เช่น ชิง ข่า ไพล อังคินหมี ทองแดง ทองเหลืองเป็นต้นการที่จะรู้จักสมุนไพรแต่ละชนิด ว่ามีสรรพคุณหรือคุณสมบัติพิเศษ ที่จะใช้แก้โรคหรืออาการเจ็บป่วยได้นั้น จำเป็นจะต้องรู้จักรสของสมุนไพรชนิดนั้นๆ ก่อน เพราะรสแต่ละรสมีสรรพคุณไม่เหมือนกัน เช่นรส สรรพคุณ รสฝาด สมาน รสหวาน ชิมซบไปตามเนื้อ รสเมาเปื่อ แก้พิษ รสขม แก้ดี โลหิต รสเผ็ดร้อน แก้ลม รสมัน แก้เส้นเอ็น รสหอมเย็น ทำให้ชื่นใจ รสเค็ม ชิมซบไปตามผิวหนัง รสเปรี้ยว กัดเสมหะ รสจืด แก้ทางปัสสาวะ

การที่จะรู้จักสมุนไพรแต่ละชนิดว่ามีสรรพคุณหรือคุณสมบัติพิเศษที่จะใช้แก้โรคหรืออาการเจ็บป่วยได้นั้นจำเป็นจะต้องรู้จักรสของสมุนไพรชนิดนั้นๆ ก่อนเพราะรสแต่ละรสมีสรรพคุณไม่เหมือนกัน เช่น

รส	สรรพคุณ
รสฝาด	สมาน
รสหวาน	ชิมซบไปตามเนื้อ
รสเมาเปื่อ	แก้พิษ
รสขมแก้ดี	โลหิต
รสเผ็ดร้อน	แก้ลม
รสมัน	แก้เส้นเอ็น

รสหอมเย็น	ทำให้ชื่นใจ
รสเค็ม	ซึมซับไปตามผิวหนัง
รสเปรี้ยว	กัดเสมหะ
รสจืด	แก้ทางปัสสาวะ

ข้อควรรู้ทั่วไปในการใช้ยาสมุนไพร

สุนทรี (2535) กล่าวถึงข้อควรรู้ทั่วไปในการใช้ยาสมุนไพร ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. กลุ่มอาการ/โรคที่แนะนำให้ใช้สมุนไพร

ปัจจุบันการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานส่งเสริมและเผยแพร่การใช้สมุนไพรเดี่ยวเพื่อรักษาโรค/อาการเบื้องต้นที่พบบ่อยๆ และเนื่องจากสมุนไพรหลายชนิดเป็นพืชผักที่รับประทานอยู่เป็นประจำ จึงแนะนำให้ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพด้วย (รวมทั้งสืผสมอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ) กลุ่มโรค/อาการเบื้องต้นที่แนะนำให้ใช้สมุนไพรมี 18 โรคอาการดังนี้

- 1) อาการท้องผูก
- 2) อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด
- 3) อาการท้องเสีย (แบบไม่รุนแรง)
- 4) พยาธิลำไส้
- 5) บิด
- 6) อาการคลื่นไส้ อาเจียน (เหตุจากราตุไม่ปกติ)
- 7) อาการ ไอ
- 8) ขับเสมหะ
- 9) อาการไข้
- 10) อาการขัดเบา (คือ ปัสสาวะไม่สะดวก กะปริดกะปรอยแต่ไม่มีอาการบวม)
- 11) โรคกลาง
- 12) โรคเกลื้อน
- 13) อาการนอนไม่หลับ
- 14) ฝี แผลพุพองภายนอก
- 15) อาการแพ้ อักเสบ แมลงสัตว์กัดต่อย (ภายนอก)
- 16) แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (ภายนอก)
- 17) เหา
- 18) ชันนะตุ

หากเป็นโรค/อาการเหล่านี้ให้ใช้สมุนไพรที่แนะนำ และหยุดใช้เมื่ออาการหายไป แต่ถ้าอาการยังไม่ดีขึ้นภายใน 2-3 วัน ควรไปปรึกษาศูนย์บริการสาธารณสุข หรือ โรงพยาบาล ถ้าผู้ป่วยมีอาการโรค/อาการดังกล่าวแต่เป็นอาการที่รุนแรง มีดังนี้

- 1) ไข้สูง (ตัวร้อนจัด) ตาแดง ปวดเมื่อยมาก ซึม บางทีพูดเพ้อ (อาจเป็นไข้หวัดใหญ่ หรือ ไข้ป่าชนิดขึ้นสมอง)
- 2) ไข้สูงและดีซ่าน (ตัวเหลือง) อ่อนเพลียมาก อาจเจ็บในแถวชายโครง อาจเป็นโรคตับอักเสบ ภูงน้ำดีอักเสบ ฯลฯ
- 3) ปวดแหวะตลอดเวลาเอามือกดเจ็บปวดมากขึ้น หน้าท้องแข็ง อาจท้องผูกและมีไข้เล็กน้อยหรือมาก (อาจเป็นโรคไส้ติ่งอักเสบอย่างแรง หรือลำไส้ส่วนอื่นอักเสบ)
- 4) เจ็บแปลบในท้องคล้ายมีอะไรฉีกขาด ปวดท้องรุนแรงมากอาจมีตัวร้อนและคลื่นไส้ อาเจียนด้วย บางทีมีประวัติปวดท้องบ่อยๆ มาก่อน (อาจมีการทะลุของกระเพาะอาหารหรือลำไส้)
- 5) อาเจียนเป็นโลหิต (อาจเป็นโรคร้ายแรงของกระเพาะอาหารหรือปอด) ต้องให้คนไข่นอนพักนิ่งๆ ก่อน ถ้าแพทย์อยู่ใกล้ควรเชิญมาตรวจที่บ้าน ถ้าจำเป็นต้องพาไปพบแพทย์ควรรอให้เลือดหยุดเสียก่อน และควรพาไปโดยมีการกระแทกกระทั้นให้น้อยที่สุด
- 6) ท้องเดินอย่างแรงอุจจาระเป็นน้ำ บางทีมีลักษณะน้ำขาวขุ่น บางทีถ่ายพุ่งถ่ายติดกันอย่างรวดเร็วคนไข้อ่อนเพลียมาก ตาลึก หน่งแห้ง (อาจเป็นอหิวาตกโรค) ต้องพาไปพบแพทย์โดยด่วน ถ้าไปไม่ไหวต้องแจ้งแพทย์หรืออนามัยที่ใกล้ที่สุด
- 7) ถ่ายอุจจาระเป็นมูกและเลือด
- 8) สำหรับเด็ก โดยเฉพาะอายุภายในสิบสี่ปี ไข้สูง ไอมาก หายใจมีเสียง ผิดปรกติ คล้าย ๆ กับมีอะไรติดอยู่ในคอ บางทีมีอาการหน้าเขียวด้วย(อาจเป็นโรคคอตีบ)
- 9) อาการตกเลือดเป็นเลือดสดๆ จากทางไหนก็ตาม โดยเฉพาะทางช่องคลอด ต้องพาไปพบแพทย์โดยเร็วที่สุด

2. กลุ่มอาการ/โรคที่ไม่ควรใช้สมุนไพร

เป็นโรคร้ายแรง โรคเรื้อรังหรือโรคที่ยังพิสูจน์ไม่ได้แน่ชัดว่ารักษาด้วยสมุนไพรได้ เช่น ภูมิแพ้ สุนัขบ้ากัด บาดทะยัก กระจุกหัก มะเร็ง วัณโรค กามโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคเรื้อรัง ดีซ่าน หลอดลมอักเสบเรื้อรัง ปอดบวม (ปอดอักเสบ) อาการบวม ไทฟอยด์ โรคตาทุกชนิด

3. ข้อแนะนำในการใช้สมุนไพร

3.1 ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรมีชื่อพ้องหรือซ้ำกันมาก และบางท้องถิ่นก็เรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพรและใช้ให้ถูกต้อง

3.2 ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางทีผลแก่ ผลอ่อน ก็มีฤทธิ์ต่างกันด้วยจะต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยา

3.3 ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไป ก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากไปก็อาจเป็นอันตราย หรือเกิดพิษต่อร่างกายได้

3.4 ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องปนกับเหล้า บางชนิดใช้ต้ม จะต้องรู้วิธีใช้ให้ถูกต้อง

3.5 ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูก ต้องใช้ยาระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูกยิ่งขึ้นนอกจากนั้นยังต้องระมัดระวังในเรื่องความสะอาดในการเก็บยา การเตรียมยาและเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำยา จะต้องสะอาดด้วย มิฉะนั้นอาจเกิดโรคอื่นติดตามมาได้

4. อาการแพ้ที่เกิดจากยาสมุนไพร

สมุนไพร มีคุณสมบัติ เช่นเดียวกับยาทั่วไปคือมีทั้งคุณและโทษ บางคนใช้แล้วเกิดอาการแพ้ได้ แต่เกิดขึ้นได้น้อย เพราะสมุนไพรมีใช้สารเคมีชนิดเดียว เช่น ยาแผนปัจจุบันฤทธิ์จึงไม่รุนแรง (ยกเว้นพวกพืชพิษบางชนิด) แต่ถ้าเกิดอาการแพ้ขึ้นควรหยุดยาเสียก่อนถ้าหยุดแล้ว อาการหายไป อาจทดลองใช้ยาอีกครั้งโดยระมัดระวัง ถ้าอาการเช่นเดิมเกิดขึ้นอีกแสดงว่าเป็นพิษของสมุนไพรนั้น ควรหยุดยาและเปลี่ยนไปใช้ยาอื่นหรือถ้าอาการแพ้รุนแรงควรไปรับการรักษา อาการที่เกิดจากการแพ้ยาสมุนไพร มีดังนี้

4.1 ผื่นขึ้นตามผิวหนัง อาจเป็นตุ่มเล็กๆ ตุ่มโตๆ เป็นปื้น หรือ เป็นเม็ดแบบคล้ายลมพิษ อาจบวมที่ตา (ตาปิด) หรือริมฝีปาก (ปากแฉ่อ) หรือมีเพียงดวงสีแดงที่ผิวหนัง

4.2 เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน (หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง) ถ้ามีอยู่ก่อนกินยาอาจเป็นเพราะโรค

4.3 หูอื้อ ตามัว ชาที่ลิ้น ชาที่ผิวหนัง

4.4 ประสบทความรู้สึทำงานไวเกินปกติ เช่น เพียงแตะผิวหนังก็รู้สึกเจ็บ ลูบผมก็แสบหนังศีรษะ ฯลฯ

4.5 ใจสั่นใจเต้น หรือรู้สึกวูบวาบ คล้ายหัวใจจะหยุดเต้น และเป็นบ่อยๆ

4.6 ตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะสีเหลือง เขียวเกิดหงส์เหลือง (เป็นอาการของดีซ่าน) อาการนี้แสดงถึงอันตรายร้ายแรงต้องรีบพบแพทย์

ประโยชน์ของการใช้ยาสมุนไพร

สุนทรี (2535) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้พืชสมุนไพร ไว้ทั้งสิ้น 9 ประการ ดังนี้

1. ราคาถูกกว่ายาแผนไทย (ยาแผนปัจจุบัน) มาก
2. มีพิษและผลข้างเคียงน้อยกว่ายาแผนใหญ่
3. สมุนไพรบางชนิดเป็นทั้งอาหารและยา
4. ไม่ต้องซื้อหา สามารถปลูกได้เองในบ้าน
5. เหมาะกับคนส่วนใหญ่ เพราะสามารถนำมาใช้ได้เอง เมื่อรู้จักวิธีใช้
6. ช่วยลดดุลการค้า ในการส่งยาจากต่างประเทศ
7. ทำให้คนเห็นคุณค่า และกลับมาดำเนินชีวิตใกล้ชีวิตธรรมชาติมากขึ้น
8. ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรม และคุณค่าของความเป็นไทย
9. เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกไทย ในการสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองในการใช้ยา

สมุนไพรตามแบบแผนโบราณ

ประวัติความเป็นมาของชาวกะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงมีความหมายอย่างเป็นทางการในหนังสือทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545 ดังนี้ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2545)

...กะเหรี่ยงเป็นชาวเขาเผ่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยโดยรวมตัวกันอยู่หนาแน่นในพื้นที่ป่าเขาทางทิศตะวันตกของประเทศไทยบริเวณชายแดนไทย-พม่า ชาวกะเหรี่ยงได้เคลื่อนย้ายมาทางทิศตะวันออกอย่างช้าๆ ในระยะแรกประมาณ 200 ปีที่ผ่านมาชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ คือ สะกอและโป นักมานุษยวิทยาจัดชาวกะเหรี่ยงอยู่ในกลุ่มภาษาพม่า-ธิเบต...

คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นชื่อเรียกกันในภาคกลางของไทย จังหวัดทางภาคเหนือของไทยและคนไทยที่อาศัยในรัฐฉาน ประเทศพม่าเรียกกะเหรี่ยงว่า “ยาง” ส่วนชาวพม่าเรียกกะเหรี่ยงว่า “กะยิ่น” (สมาน, 2523)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในประเทศไทยชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกลุ่มใหญ่ๆ มีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยงโปว์หรือกะเหรี่ยงโผล่ง และกะเหรี่ยงสะกอ หรือกะเหรี่ยงปกากะญอ ซึ่งทั้งสองต่างเป็นกะเหรี่ยงเหมือนกันมีชนบประเพณีและวิถีความเชื่อแบบเดียวกันคือนับถือศาสนาพุทธกับนับถือผี มีบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ควบคู่ไปกับการนับถือผี

นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า ชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกของบิเเตต เข้ามาตั้งอาณาจักรอยู่ในประเทศจีนเมื่อ 733 ก่อนพุทธกาลหรือประมาณ 3,238 ปีมาแล้ว ชาวจีนเรียกคนกลุ่มนี้ว่าชนชาติโจว เมื่อ พ.ศ. 207 ภายหลังถูกกษัตริย์จีนในราชวงศ์จิ้นรุกราน ชาวกะเหรี่ยง จึงหนีมาอยู่ตามลำแม่น้ำยางซี ต่อมาเกิดปะทะกับชนชาติไทยทำให้ต้องถอยร่นลงมาอยู่ตามลำแม่น้ำโขงกับแม่น้ำสาละวิน ในเขตประเทศพม่า แต่จากการที่อยู่ตามพื้นที่ราบทำให้ถูกรุกรานอยู่เสมอ จึงพากันอพยพไปอยู่ตามป่าลึกและบนภูเขาสูง เพราะเมื่อเกิดศึกสงครามจะได้พากันหลบหนีได้สะดวกและเป็นการยากที่เจ้าของประเทศจะเข้าไปเก็บภาษีอากรเกณฑ์ผู้คนเสปียงอาหาร หรือเข้าไปทำการปกครอง

การอพยพของชาวกะเหรี่ยง เข้ามาในประเทศไทยครั้งใหญ่เกิดขึ้น ในสมัยที่พระเจ้าอลองพญา (อ่องเจยะ) กษัตริย์พม่าในขณะนั้น ทำสงครามกับชาวมอญ ได้ให้พักอาศัยหลบภัยแก่พวกมอญ เมื่อพม่ายกทัพติดตามมาพวกกะเหรี่ยงเกรงภัยจึงอพยพหลบหนีเข้ามาสู่ไทย เมื่อ พ.ศ. 2302 การอพยพเข้าประเทศไทยของชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อฝรั่งเศสทำสงครามและสามารถยึดพื้นที่ภาคตะวันออกของพม่าได้เมื่อ พ.ศ.2428 ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นจึงอพยพเข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทย และอาศัยอยู่ในประเทศไทย นับตั้งแต่นั้นมาชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย 16 จังหวัดคือ กาญจนบุรี กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ราชบุรี ลำปาง ลำพูน สุโขทัย สุพรรณบุรี และอุทัยธานี ซึ่งชาวกะเหรี่ยง ในจังหวัดกาญจนบุรี อาศัยอยู่ตามป่าและเนินเขาแถมพรมแดนไทย-พม่า ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามต้นน้ำลำห้วยลำธารที่เป็นสาขาของแม่น้ำแควน้อยแม่น้ำแควใหญ่ ซึ่งชาวกะเหรี่ยง ในจังหวัดกาญจนบุรี นั้นจัดเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ (บุญช่วย, 2545)

ลักษณะรูปร่างและการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง

รูปร่างลักษณะของชาวกะเหรี่ยงเป็นเหมือนกับชาวเอเชียทั่วไป แต่มีรูปหน้ากลมรีค่อนข้างกว้าง ริมฝีปากหนา ใบหูกาง จมูกโด่งเล็กน้อย มีรูปร่างลำสันแข็งแรงทั้งหญิงและชาย เนื่องจากต้องทำงานในพื้นที่ภูเขาสูง ชายชาวกะเหรี่ยงมักโพกผ้าผืนแคบๆ หรือบางคนทำเป็นยอดแหลมค่อนมาทางด้านหน้าศีรษะ ชายโสดโพกผ้าสีชมพูหรือแดงอ่อน ส่วนที่แต่งงานแล้วโพกผ้าสีดำหรือขาว นุ่งกางเกงหรือผ้าพื้นแยะชายหยักครึ่ง หญิงสาวหรือผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานสวมเสื้อติดกระโปรงสีขาวรูปทรงกระบอกยาวลงไปได้เข้า มีลายเป็นเส้นสีแดงตอนล่างเล็กน้อย ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสวมเสื้อยาวเสมอเข้าหรือเหนือเข้า มีผ้านุ่งต่างหากไม่ติดกันเหมือนหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน แต่มีลายผ้านุ่งเป็นเส้นขวางบ้างตรงบ้าง มีสีแดงมากกว่าสีขาว หรือสีดำสลับสีขาวเรียงถี่สลับกัน ส่วนเครื่องประดับมีสร้อยลูกปัดกำไลข้อมือหลายคู่ (บุญช่วย, 2545)

การสร้างที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ

ทำเลการตั้งบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยง เลือกบริเวณที่เป็นป่าหรือเนินเขาติดกับลำธารการปลูกบ้านเรือนแล้วแต่สิ่งแวดล้อม ถิ่นไหนอยู่ใกล้ป่าไผ่ก็ปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ไผ่ ยกพื้นด้วยเสาไม้จริงสูงจากพื้นดินหลายฟุต มุงหลังคาด้วยไม้ไผ่เรียกกันว่า “โชน” หรืออาจมุงด้วยใบหวาย ใบพลวง ใบแฝก ใบหญ้าคา ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการเก็บหามาใช้ แบบบ้านของชาวกะเหรี่ยงในแต่ละจังหวัดจะมีความคล้ายคลึงกัน

บุญช่วย (2545) บ้านแต่ละหลังมียุ่งข้าวแยกต่างหาก นิยมปลูกไม้ผล เช่น กล้วย มะละกอ มะม่วงหรือปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบริเวณบ้านเพื่อเป็นผักจิ้มน้ำพริก ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวกะเหรี่ยง บ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงอยู่ชิดกันและไม่มีรั้วกันรอบ สัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ สุกร ไก่ โดยเฉพาะไก่และสุกรที่นิยมใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ถูกปล่อยให้หากินเองในบริเวณหมู่บ้าน บางครอบครัวทำพื้นที่สำหรับให้สัตว์เลี้ยงอยู่ในเวลากลางคืนเพื่อป้องกันอันตรายจากสัตว์มีพิษ

ขจัดภัย (2518) การใช้พื้นที่ทำการเกษตรของชาวกะเหรี่ยงเป็นการทำการเกษตรแบบ “ไร่หมุนเวียน” คือพักที่ทิ้งไว้ 3-5 ปี หลังทำการเกษตร แล้วจึงกลับไปทำใหม่วนเวียนกันแบบนี้ตลอดไปเพื่อป้องกันการสูญเสียของหน้าใช้ดิน ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ อาจด้วยเหตุผลดังกล่าว ชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นกลุ่มที่มีพื้นที่อยู่ถาวรไม่เคลื่อนย้ายไปต่างพื้นที่ การประกอบอาชีพของชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นการทำไร่ข้าว ทำนาข้าว ส่วนใหญ่เป็นการทำไร่ข้าวเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นที่เนินเขาสูงไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ไร่ข้าวมีพืชผักหลายชนิดปลูกไว้ด้วย เมื่อข้าวถึงเวลาเก็บเกี่ยวสามารถนำพืชผักต่างๆ มาเป็นอาหารได้พร้อมกัน

ภาษาพูดและภาษาเขียน

ชาวกะเหรี่ยงมีภาษาเป็นของตนเองโดยที่มีความเกี่ยวพันกับภาษาอื่นๆ พื้นฐานของภาษายังไม่เป็นที่รู้แน่นอน สันนิษฐานว่ามาจากบรรพบุรุษในจีน-ทิเบต คือ ชาวการานิก หรืออาจมีความใกล้เคียงกับภาษาของชาวทิเบต-พม่า (สมาน, 2523) ซึ่งภาษากะเหรี่ยงมีพยัญชนะทั้งหมด 24 เสียงทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นได้ พยัญชนะควบกล้ำ ได้แก่ ว ล พ ร ย และพยัญชนะท้ายหรือตัวสะกดมีเสียงเดียวคือ เสียงกักที่คอหอย ซึ่งเป็นเสียงที่ไม่มีตัวเขียน โดยเฉพาะในภาษาไทยยกเว้นในกรณีที่เป็นพยัญชนะต้นจะใช้ตัว อ เสียงนี้จะอยู่ท้ายพยางค์ที่ประสมสระเสียงสั้น และในภาษาไทยเขียนคำที่มีเสียงสะกดนี้โดยใช้รูปสระเสียงสั้น เช่น ปะ ริ จู เตะ โปะ เป็นต้น (สุริยา และลักขณา, 2531)

ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม

ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าทุกคนมีขวัญอยู่จำนวน 33 ขวัญซึ่งอยู่ประจำตามส่วนต่างๆ ของร่างกายที่ตั้งของขวัญ 6 ขวัญที่สำคัญที่สุดอยู่ในส่วนต่างๆ ของศีรษะ ขวัญ 2 ขวัญที่อยู่หลังหูทั้งสองข้างนับว่าสำคัญมากที่สุด จะละทิ้งไปก็ต่อเมื่อคนถึงแก่กรรมไปแล้ว ส่วนขวัญอื่นๆ ไม่แน่นอนโดยอาจ

ออกจากร่างกายอย่างอิสระทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยได้ ดังนั้นอาการเจ็บป่วยโดยมากจึงเชื่อกันว่าเกิดจากขวัญใดขวัญหนึ่งออกจากร่างกายไป การรักษาพยาบาลจึงเกี่ยวกับการสูดขวัญกลับคืนมาในร่างกายของผู้ที่เจ็บป่วย ส่วนการนับถือศาสนาของชาวกะเหรี่ยงมีทั้งกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธและกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ยังคงมีการนับถือผี มีผีเรือน ผีหมู่บ้าน ผีป่า ผีหลวง ซึ่งมีพิธีการเช่นไหว้ผีหรือเลี้ยงผีเมื่อถึงกำหนดวันขึ้นปีใหม่ของทุกปีกะเหรี่ยงจะเสาะหาตัวอัน ซึ่งเป็นสัตว์คล้ายตุ่นชอบอยู่ตามรูดิน เมื่อเสาะหาได้แล้วจึงนำมาประกอบอาหารจากนั้นนำไปเลี้ยงผีตามต้นไม้ใหญ่พร้อมสุรา 1 ขวด แล้วนำกลับมาให้คนในหมู่บ้านรับประทาน มีธรรมเนียมในการกินตัวอัน คือ บุตรเขยจะกินเนื้ออันตัวแรกไม่ได้ต้องแสวงหาตัวอันมากินเอง (บุญช่วย, 2545)

ชาวกะเหรี่ยงทุกกลุ่มชอบเสียงดนตรี การร้องเพลง และการฟ้อนรำ นิยมการละเล่นดนตรีในช่วงประเพณีต่างๆ เช่น งานบุญขึ้นปีใหญ่ที่จัดในเดือนมกราคม มีการแสดงรำตง โดยเด็กๆ ในหมู่บ้านจะแต่งชุดประจำหมู่บ้าน สีแดงหรือสีชมพูสดใส่ร้ายรำให้เข้ากับจังหวะของเครื่องดนตรีหลายชนิด เช่น กอย เครื่องเป่าทำด้วยเขาควาย ใช้เป่าเป็นสัญญาณหรือเพื่อความเพลิดเพลิน ฆ้องและกลอง เป็นเครื่องให้จังหวะ นอกจากการแสดงของเด็กๆ แล้วผู้ชายกะเหรี่ยงร้ายรำด้วยท่าทางแข็งแรง โดยก้าวเท้าอย่างในจังหวะเร็วพร้อมกับการยกมือกวักแกว่งไปมาคล้ายกับการฟ้อนรำของพวกไทใหญ่ เครื่องดนตรีอื่นมีขลุ่ยและพิณ เป็นต้น (บุญช่วย, 2545)

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงโปว์

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงโปว์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย มีถิ่นฐานอยู่ทั้งภาคเหนือของประเทศไทยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ตาก และทางภาคตะวันตกของไทยในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี เป็นต้น กะเหรี่ยงโปว์ เรียกว่า “โพล่ง” ซึ่งหมายถึง คน โดยที่คนไทยอาจเรียกพวกนี้ว่า “กะหรั่ง” หรือ “ยางเต้าแด้” (เปียนันต์ , 2549)

ลูวิส และอีเลน (2528) ได้พูดถึงกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่แบ่งออกเป็นพวกใหญ่ ๆ ได้สองพวก คือ สะกอ และ โปว์ ในเรื่องของวัฒนธรรมการแต่งกายทั้งของหญิงและชาย ซึ่งกะเหรี่ยงสะกอและโปว์ มีลักษณะเครื่องแต่งกายที่แตกต่างกันที่มีความแตกต่างกัน รวมไปถึงภาษาพูดที่ไม่สามารถสื่อสารกันได้ในขณะที่การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตและประเพณีต่าง ๆ มีความใกล้เคียงกัน เช่น ลักษณะบ้านเรือนที่มีใต้ถุนบ้านแบบสูงการประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำข้าวไร่ เป็นต้น

ดอร์กินส์ และฟิลลิปส์ (2552) ได้กล่าวถึงภาษากะเหรี่ยงโปว์ คือ ภาษากะเหรี่ยงเป็นภาษาที่มาจากกลุ่มภาษาพม่า-ทิเบต ซึ่งยังแบ่งออกได้เป็นอีก 4 ภาษาย่อย โดยที่ชาวกะเหรี่ยงโปว์ ในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยจะมีความแตกต่างกัน โดยที่กะเหรี่ยงโปว์ ทางภาคเหนือจะมีวรรณกรรมที่ใช้ตัวอักษรภาษาไทยอยู่หลายประเภท แต่ยังไม่แพร่หลาย โดยเริ่มจากกลุ่มคริสเตียนชาวกะเหรี่ยงโปว์

ในจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอนที่ได้ทำการแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่(ขณะนี้ยังคงดำเนินการอยู่) นอกจากนี้ยังมีระบบการเขียนภาษาโปว์ แบบอื่น ๆ ในประเทศพม่า เช่น ระบบการเขียนของชาวกะเหรี่ยงโปว์ ตะวันออกของกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ และระบบการเขียนของชาวกะเหรี่ยงโปว์ ชาวคริสต์โดยในปัจจุบันไม่สามารถระบุคนที่สามารถอ่านเขียนภาษากะเหรี่ยงโปว์ ระบบอื่น ได้อีกนอกจากภาษาเขียนระบบใหม่ที่ใช้ตัวอักษรไทย กล่าวคือ ชาวกะเหรี่ยงโปว์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่งในประเทศไทยที่อาศัยอยู่ทั้งภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศในพื้นที่ของหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรเป็นชาวกะเหรี่ยงโปว์ มีลักษณะภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณี ระบบความคิดและภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปฏิสัมพันธ์กันรวมไปถึงความแตกต่างจากชาวกะเหรี่ยงกลุ่มอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นลักษณะวิถีคิดของชาวบ้านที่มีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช ธรรมชาติ ทำให้อยู่ร่วมกันในชุมชนหรือในสังคมได้ ยศ (2542) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. องค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและยา เรียกว่าเป็นความรู้เชิงเทคนิค เช่น ภายในชุมชนพืชผักชนิดใดบ้างกินได้ กินไม่ได้ หรือเป็นยา มีสรรพคุณและโทษอย่างไร โดยที่ผู้หญิงมักมีบทบาทสำคัญในการหาอาหารและยาเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วย และมักจะได้รับถ่ายทอดจากยายไปสู่แม่
2. องค์ความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร มีลักษณะซับซ้อน เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการจัดการผลผลิต การคัดเลือกและเก็บรักษาสายพันธุ์พืชต่างๆ ตลอดจนการพัฒนารูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมและองค์กรเพื่อจัดการการผลิตและดูแลทรัพยากรส่วนรวม
3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างหลักการที่เป็นเหตุผล กับการใช้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นมาตรการในการออกกฎระเบียบของชุมชน ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะมีกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างและหลากหลายกันออกไป

4. วิธีคิด การสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ยังผลให้วิธีคิดซึ่งพัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติ เป็นวิธีคิดที่มีระบบมีหลักเหตุผล ซึ่งทำให้เกิดมุมมองทางวัฒนธรรมที่ให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกัน

กรมศิลปากร (2542) ให้คำจำกัด “ความภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีต จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมาวัฒนธรรมของสังคมที่มาจากรากเหง้าภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเครื่องชี้นำผู้คนในสังคมและชุมชนว่าควรจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรอย่างไรกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเป็นสิ่งที่น่าสนใจนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับบริบททางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ฉัตรทิพย์ (2547) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่ได้นั้น เพราะมีความสำคัญต่อการผลิตและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน รวมไปถึงส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสามัคคีของชุมชน ซึ่งสืบทอดด้วยการส่งต่อกันด้วยปากพูดหรือบอกเล่าต่อ ๆ กัน โดยมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ความรู้สึก มีค่าทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาประชาธิปไตย และความสำคัญของประชาชน

เสรี (ม.ป.ป. อ่างใน วิมล และคณะ, 2548) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือที่เราเรียกกันว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองหรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สัมผัสถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่า เขา น้ำ ปลา ฟ้า นก ดิน หญา สัตว์ป่า พืช แมลงและธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

ศรีพรรณ และคณะ (2534 อ่างใน สายสุนีย์, 2549) ได้กล่าวถึงประเภทของภูมิปัญญาไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสัมผัสถ่ายทอดกันมา
2. เป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. เป็นเรื่องของแนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าและเทคโนโลยี

ศรีศักร (2554) ได้กล่าวใน พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย ว่ากระบวนการท้องถิ่น (localization) จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีการทบทวนและปรับปรุงการศึกษาบรมของเยาวชน ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการอบรมทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์รู้จักการอยู่รอดร่วมกันทางสังคม เริ่มการรับรู้ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และหมู่คณะ ตลอดเวลาที่ปัจเจกบุคคลดำรงชีวิตอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ไม่มีจบสิ้น ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่มนุษย์แต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่น หรือหมู่คณะได้สะสมและถ่ายทอดให้แก่กัน การเรียนรู้จากกระบวนการอบรมทางสังคมเป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบความเชื่อของกลุ่มคนที่อาศัยในท้องถิ่นหรือในระบบนิเวศเดียวกัน ความรู้ที่เกิดขึ้น คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะทำให้มนุษย์คิดเป็นอย่างมีสติปัญญา เพราะเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวที่สัมพันธ์ได้ทดสอบได้ ทำให้รู้จักตัวเองและรู้จักผู้อื่นในท้องถิ่นเดียวกัน ความก้าวหน้าหรือการอยู่รอดร่วมกันทางสังคมของคนในท้องถิ่น จะเกิดขึ้นอย่างมีพลังเท่าทันโลกหรือการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ก็ต่อเมื่อคนสามารถนำเอาการเรียนรู้จากการศึกษาในระบบมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์และการอบรมทางสังคมในท้องถิ่นของตน บุคคลที่ทำหน้าที่ในเรื่องการศึกษาและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในท้องถิ่นที่ดีก็คือ ครู ที่มีชีวิตอยู่ร่วมกับเด็กนักเรียนในชุมชน เป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะที่สังเกตเห็นและเข้าใจชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ของคนในท้องถิ่น และขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่สอนและประสานความรู้ทางวิชาการต่างๆ ในโรงเรียนให้แก่เด็ก ครูเป็นผู้ที่จะทำให้เด็กเรียนรู้ในการใช้ความคิดเป็นมากกว่าการท่องจำสิ่งที่ระบุไว้ในหลักสูตร โดยการนำเอาประสบการณ์ชีวิตที่เรียนรู้จากการอบรมทางสังคมอันเป็น เรื่องใกล้ตัว มาสัมพันธ์กับการเรียนการศึกษาในระบบ เมื่อเด็กเรียนรู้และคิดเป็นก็สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้ตัวเอง และผลที่ตามมาคือ ปลอดภัยให้เด็กมีความเป็นอิสระในการใช้ความคิดริเริ่ม เด็กจะรู้จักตัวเองและความเป็นมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือชุมชนในท้องถิ่นในที่สุด สำนักท้องถิ่น (sense of belonging) ก็จะพัฒนาขึ้นในพฤติกรรมของเด็กหรือเยาวชน

สรุปคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายรวมถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาได้รับการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง ที่มีความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นชุมชนต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ วิธีการเครื่องมือ เพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของการดำรงชีวิตให้มีความสุขของบุคคลในท้องถิ่นให้อยู่รอดสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ข้อแตกต่างระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์

ยศ (2542) กล่าวถึงข้อแตกต่างระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์ว่ามีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่นพื้นที่หรือระบบนิเวศชุดใดชุดหนึ่งองค์ความรู้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์สัตว์พืชพลังตามธรรมชาติดวงวิญญาณที่ดินแหล่งน้ำและลักษณะภูมิประเทศในอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะด้วยเหตุนี้เองภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่างๆ ที่ก่อเกิดดำรงอยู่และแตกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งนำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการปรับแต่งใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรในระบบนิเวศชุดนั้นอย่างยั่งยืนในขณะที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสากลทั่วไปมากกว่าอาจไม่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาและจัดการทรัพยากรภายในระบบนิเวศของท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่งได้เสมอไป

2. ลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางด้านสังคมและสิทธิของชุมชนกล่าวคือจากมุมมองในด้านของภูมิปัญญาท้องถิ่นระบบนิเวศทุกชุดประกอบขึ้นบนเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคนครอบครัวเครือญาติและชุมชนกับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่นๆที่ดำรงอยู่ร่วมกันภายในระบบนิเวศท้องถิ่นชุดนั้นวิถีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศในลักษณะเช่นนี้ถูกนำเสนอในเรื่องเล่าหรือนิทานพื้นบ้านที่กล่าวถึงสัมพันธภาพระหว่างคนกับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกันทางสายเลือดการแต่งงานหรือการเป็นพันธมิตรในรูปแบบต่างๆ

การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร

นิวัติ (2542) กล่าวถึง การอนุรักษ์ ว่าหมายถึง การใช้อย่างพอเพียงสมเหตุสมผล เพื่อการมีใช้ตลอดไป (using for immediate and saving for future use) โดยอาจประกอบไปด้วยการเก็บ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวนและการแบ่งเขตและการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดเป็นประโยชน์มากที่สุดและนานที่สุด

ส่วนทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) หมายถึง สิ่ง ต่างๆทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ สัตว์ป่า เป็นต้น

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติใดๆ ก็ตาม ที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีสภาพดีขึ้น มีการสูญเสียน้อยที่สุด และการบำรุงรักษาให้สภาพที่อยู่ได้นานที่สุด ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีเป้าหมายที่สำคัญคือ เพื่อที่ประชาชนจะได้มีสภาพแวดล้อมที่ดีส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

ส่วนวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรมีวิธีการอนุรักษ์อยู่หลายวิธี เช่น การส่งเสริมทรัพยากรธรรมชาติให้มีสภาพดี เช่น การจัดฝึกอบรม การรณรงค์ การให้ข้อมูลข่าวสาร การให้การสนับสนุนต่างๆ เป็นต้น การบำรุงรักษา เป็นการแก้ไขทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมที่ชำรุดหรือเสียหายบางส่วน ให้กลับมาเป็นปกติ การพัฒนา เป็นการทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นดีกว่าเดิม การตรวจตราและการป้องกันเป็นวิธีการคุ้มครองทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายมากกว่านี้

โกลม (2535) เสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีส่วนร่วมบนพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญโดยสรุป คือ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชุมชนกับสังคมทรัพยากรในระบบนิเวศที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO (Food and Agriculture Organization) (1978) ได้เสนอให้นำความรู้ด้านการป่าไม้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนชนบท โดยให้ชุมชนใกล้เคียงป่าได้พึ่งพาผลประโยชน์ด้านต่างๆ จากทรัพยากรป่าไม้ เช่น ยารักษาโรค อาหาร ไม้ใช้สอย แหล่งน้ำเพื่อการครองชีพในภาวะพอเพียง
3. แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลรักษา และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

แนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร

นิวัติ (2542) กล่าวว่า การเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ระหว่างรัฐกับประชาชนนั้นมีความแตกต่างกัน ประชาชนมีความสัมพันธ์กับป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม เป็นลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเรียกว่าลักษณะนิเวศ ส่วนรัฐนั้นมีความสัมพันธ์กับป่าในด้านเศรษฐกิจเป็นลักษณะการเข้าถึงป่าแบบเทคนิคนิยม ซึ่งเป็นการจัดการในลักษณะแทรกแซงต่อธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร ประชาชน และรัฐจึงมีความแตกต่างกันและนำไปสู่ภาวะที่เรียกว่าความขัดแย้งด้านทรัพยากร การแก้ไขข้อขัดแย้ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นทางออกซึ่งมีหลักฐานสำคัญคือ

1. เป็นการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ของชุมชน
2. เพื่อตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน
3. เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์
4. เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน

นิวัตติ (2542) กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชนว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นอู่ข้าว อู่น้ำ แต่ถ้าประชาชนยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ประหยัดและขาดหลักการอนุรักษ์แล้วอนาคตของประเทศก็ตกอยู่ในฐานะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและประหยัด โดยใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเปล่าน้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์ให้แก่มหาชนโดยทั่วถึงกันด้วย ทั้งนี้จะต้องเข้าใจว่า การอนุรักษ์ไม่ได้ หมายถึง การเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆแต่จะต้องทะนุบำรุงและนำทรัพยากรมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดด้วย เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อทรัพยากรชนิดอื่นๆ ดังนั้นจึงควรที่จะได้พิจารณาตัดสินใจว่าควรจะใช้ทรัพยากรแต่ละประเภทในสัดส่วนที่เหมาะสมอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดและมีผลกระทบต่อทรัพยากรอื่นๆ น้อยที่สุด และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างหนึ่งบนความหายนะของทรัพยากรอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้นจะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมหรือจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมๆกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวคือ การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิตเพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมไม่เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ทุกๆ อย่างร่วมกันซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

หากมองย้อนกลับในประวัติศาสตร์ไทยจะพบว่า คนอาศัยอยู่ในป่ามาแต่โบราณในขณะเดียวกันป่าไม้ของไทยก็มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก จนกระทั่งชีวิตผู้คนต้องพึ่งพาของป่าอยู่มาก ท่ามกลางกระแสการทำลายป่าอย่างกว้างขวาง พื้นที่หลายแห่งของประเทศไทยจึงเกิดชุมชนที่หวงแหนและดูแลรักษาป่าของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

ในชุมชนชนบทส่วนมากจะมีทักษะและประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สนองตอบต่อวิถีการผลิตและการดำรงชีวิต และยังมีความพยายามร่วมกันในการปกป้อง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ให้ลูกหลานในอนาคต การแสดงให้เห็นว่าชุมชนชนบทมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบการผลิตของชุมชน และมีความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการและสืบทอดความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้ชนรุ่นหลังอีกด้วย โดยแต่ละชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่สภาพทางสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ เป็นการพิสูจน์ว่ารัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถที่จะอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนและมีคุณภาพได้ตลอดไป แต่จะต้องเป็นการเข้ามาดูแลร่วมกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ การจัดการป่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงเป็นความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันระหว่างรัฐและชาวบ้าน และมีข้อสังเกตเกี่ยวกับชุมชนในเขตป่าหรือใกล้เขตป่าที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร จะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นชุมชนที่ชาวบ้านทำการเกษตรขนาดเล็ก แม้ว่าผลผลิตเข้าสู่ตลาดจำนวนมาก แต่ไม่ใช่การทำพืชไร่ขนาดใหญ่หรือเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่มีปัญหาแรงงานในครอบครัวถูกใช้ไปนอกไร่นาเป็นการถาวรหรือชั่วคราวก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันมีการทำการเกษตรบนที่ดินอย่างสม่ำเสมอทุกฤดูการผลิตไม่ได้ปล่อยที่ดินร้างไว้ การเกษตรจึงยังเป็นกิจกรรมและที่มาของรายได้ที่สำคัญของครอบครัว

2. มีการจัดองค์กรชาวบ้านที่ดี มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้องค์กรเหล่านี้มีหลายรูปแบบ นับตั้งแต่องค์กรที่รวมตัวกันหลวมๆ ไปจนถึงองค์กรที่มีข้อผูกมัดสมาชิกอย่างแน่นหนาตลอดจนมีอำนาจในการออกกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถลงโทษปรับผู้ฝ่าฝืนได้

3. ชุมชนมีอิสระที่จะใช้ประโยชน์จากป่า เช่น เก็บของป่ามาบริโภคหรือแม้แต่ตัดไม้ในปริมาณจำกัดมาใช้ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเจ้าของป่าที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นของรัฐซึ่งมักปล่อยให้นายทุนเข้ามาตัดทวงเอาทรัพยากรจากป่าไม่ได้ง่ายอยู่เสมอ ในขณะเดียวกันก็กีดกันมิให้ชาวบ้านได้ใช้สอยป่าในการประกอบอาชีพ

4. ชุมชนมักมีการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์รวมอยู่ด้วย มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณี อุดมการณ์ที่เปลี่ยนไปคือเปลี่ยนอุดมการณ์การพัฒนาที่รัฐยึดเยียดไว้ให้ ได้แก่ การเอารายได้เป็นตัวเงินและวัตถุประสงค์เป็นเครื่องวัดความสำเร็จก้าวหน้าของคน กลายมาเป็นยกความมั่นคงด้านต่างๆ ของครอบครัว ความสุข ความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น ๆ มาเป็นอุดมคติแทนเงินตราและวัตถุประสงค์ปรนเปรอต่างๆ

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความสัมพันธ์ในเชิงกำหนดซึ่งกันและกัน กล่าวคือมนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด และเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆ ของตนเอง ซึ่งบางครั้งพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติของมนุษย์ส่งผลให้ธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงในขณะธรรมชาติเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้แบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามด้วย เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง วิวัฒนาการในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอดีตจะเน้นการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวคิดมาจากนักทฤษฎี นักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมวิทยาหลายมีท่านกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

ป่าชุมชน

“ป่าชุมชน” หมายถึง ที่ดิน และหรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการ หรือได้รับอนุญาต ตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความ เชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย การจัดการหรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน”

กรมป่าไม้ (2531) ความหมาย ป่าชุมชน ป่าซึ่งประชาชน กลุ่มประชาชนหรือสถาบัน ในชุมชนนั้น ได้ร่วมกันรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น สำหรับความหมายเฉพาะคือ รูปแบบของการจัดการนั้น ป่าชุมชนคือรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่จะพึงพาป่า ของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนมาเป็น วัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุม การดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ที่วางไว้ ดังนั้นป่าชุมชนจึงหมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการจัดการ โดยขบวนการของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามความประสงค์ของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ตาม ความประสงค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

การจะให้ป่าชุมชนนั้นคงอย่างยั่งยืน ต้องไม่ใช่การใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน แต่เป็นการใช้เพื่อลดรายจ่าย เช่นการเก็บผลิตผลจากป่าเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน การตัดไม้เพื่อใช้ในกรณีจำเป็นในครัวเรือนเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชนตาม กติกาที่ชุมชนกำหนดไว้ ป่าชุมชนจึงต้องฟื้นฟูและพัฒนาให้เป็นป่าธรรมชาติไม่ใช่กลายเป็นป่าเศรษฐกิจ ป่าชุมชนของประเทศไทยในปัจจุบัน มี 2 ลักษณะคือ ป่าชุมชนที่รักษาระบบนิเวศเป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งป่าชุมชนทั่วประเทศที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้มีขึ้นมีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติที่สอดคล้องหลักการและเหตุผลในร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชนแบบที่ 2 ป่าชุมชนที่ให้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสวนป่า ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัสเป็นป่าชุมชนที่กรมป่าไม้ให้การสนับสนุน เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพของป่าชุมชน

ป่าชุมชนคือ ผืนป่าที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่เท่าใดก็ได้แล้วแต่จะจัดหาได้ แต่ถ้าเป็นขนาดใหญ่ จะต้องไม่ใหญ่เกินกว่าที่ชุมชนนั้นๆ จะฟื้นฟูดูแลได้ป่าชุมชนเป็นผืนป่าอย่างเดียว ไม่รวมพื้นที่อยู่อาศัย เช่น หมู่บ้าน และที่ทำกิน สภาพอาจเป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์หรือป่าเสื่อมโทรมที่รกร้างว่าเปล่าก็ได้

ลักษณะการจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชน คือ ผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษาในหลายๆ ปัญหา เช่น ปัญหาไฟป่า การบุกรุกแผ้วถางทำลาย ปัญหาการหาของป่าจนเกินกำลังที่ป่าจะรับได้ โดยมีลักษณะคล้ายกันคือ ชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนใดจะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ เช่น การร่วมกันทำแนวกันไฟ การจัดเวรยามเดินลาดตระเวนกตึกาในการเก็บเห็ด เก็บหน่อ ฯลฯ ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองบริเวณคือ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่ใช้สอย ส่วนสถานะภาพทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่สาธารณประโยชน์และอาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (กรณีประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับป่าสงวนแห่งชาติที่ใช้เป็นป่าชุมชนอยู่ก่อน)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Anderson (1993) การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ เมี่ยน ลีซอ และ อาข่าพบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากกว่า 1,000 ชนิด ตัวอย่างเช่น *Amalocalyx microlobus* Pierre ex spire ชาวเมี่ยน นำต้นมาต้มน้ำดื่มเพื่อรักษาอาการกระดูกหัก และถ้านำน้ำมาอาบจะช่วยคลายอาการปวดเมื่อยได้

เต็ม และวีระชัย (2548) ได้แบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชในชีวิตประจำวันของชุมชนในท้องถิ่นออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชทำที่อยู่อาศัย พืชทำเครื่องนุ่งห่มและพืชที่เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อต่างๆ

ชัยยุทธ (2539) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าถิ่น หมูบ้านวังเสา จังหวัดน่าน พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 55 วงศ์ 99 ชนิด สามารถแบ่งประเภทตามประโยชน์การใช้สอยเป็น 4 ประเภท คือ พืชอาหารและใช้ประกอบอาหาร 20 ชนิด พืชสมุนไพร 58 ชนิด พืชทำที่อยู่อาศัย 4 ชนิด และพืชอาหารและใช้ประกอบอาหารอื่นๆ 10 ชนิด พืชที่น่าสนใจ ได้แก่ เถาวัลย์ปูน (*Cissus repanda* Vahl) ใช้เครือและใบทุบหมกไฟพอกฝีตะไคร้หอม (*cymbopogon nardus* Rendle) ใบต้มน้ำดื่มรักษาแผลในปาก และตองสาต (*Phrynium capitatum* Willd.) ใช้หัวต้มน้ำดื่มแก้เมาเหล้า

เยาวนิตย์ (2539) ได้สำรวจพืชที่มีการใช้ประโยชน์ของชาวเผ่าคะฉิ่น ละว้า มูเซอแดง มูเซอดำ และจีนฮ่อ ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อยและหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 264 ชนิดพืชที่น่าสนใจ เช่น ม้าสามต่อน (*Asparagus filicinus* Buch.-Ham) ชาวมูเซอดำ ใช้รากดองเหล้าหรือต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง ลิ้นคู้ (*Polygonum paleaceum* Wall ชาวมูเซอแดง ใช้รากรักษาอาการท้องร่วง พุทธรักษากินหัว (*Canna edulis* Ker Gawl. ชาวละว้า และจีนฮ่อ ใช้ส่วนรากฝนละลายน้ำดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง ต้นแฉะเป๊ะ (*Lobelia* sp.) ชาวละว้าใช้ยางเป็นยาพิษอาบลูกดอก ราชาวดีป่า (*Buddleja asiatica* Lour.) ชาวมูเซอแดงและมูเซอดำใช้ใบแทนสบู่ในการซักล้าง

สนั่น และคณะ (2540) ทำการศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรในป่าบุงป่าทาม บริเวณแม่น้ำมูลตอนกลางใน 3 จังหวัดคือ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด และศรีสะเกษ พบว่าพันธุ์พืชที่หมอยานำไปใช้ประโยชน์สามารถรวบรวมได้ 57 ชนิดรวบรวมสูตรยาได้ 69 สูตรมีทั้งสูตรยาที่รักษาโรคทั่วไปเช่นกะบุงปวดท้องไข้หรืออาการหนักเช่น อัมพาตกาม โรคเยี่ยวขัด ทั้งเป็นโรคเกี่ยวกับผู้หญิง โรคเด็ก

ทิพย์สุดา (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าขมุ ลัวะ และถิ่น ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน ผลการสำรวจพบว่ามีพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้ง 232 ชนิด 199 สกุล 85 วงศ์ สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 5 ประเภทคือ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ เผ่าขมมีการใช้ประโยชน์จากพืชมากที่สุดคือ

165 ชนิด รองลงมาคือเผ่าลัวะ 126 ชนิด และเผ่าถิ่นนำพีชมาใช้ประโยชน์น้อยที่สุดคือ 97 ชนิด และพบว่า การนำพีชมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารมีจำนวนมากที่สุดทั้งสามเผ่า

ชูศรี และคณะ (2543) ศึกษาความหลากหลายของพืชพรรณและพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวน่าน และลัวะ ในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน ผลการสำรวจบนเส้นทางเดินธรรมชาติ พบพืช 246 ชนิด เช่น ชมพูภูคา ฮ่อสะพานควาย เต่าร้างยักษ์ และรางจืดภูคา ซึ่งเป็นพืชชนิดใหม่ และเป็นพืชเฉพาะถิ่นภูคา จากการสอบถามองค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์ของชาวลัวะและถิ่น พบมีพืช 150 ชนิดที่นำมาใช้ในการยั้งชีพ พืชที่น่าสนใจได้แก่ เมียง มะแขว่น แดงอ้ม มะนอยต้อบ และตะไคร้ต้น การทำการเกษตรที่สำคัญคือ การทำไร่ข้าวที่ผสมกับการปลูกพืชอาหารอื่นๆซึ่งมีการหมุนเวียนการใช้ดินภายในรอบ 5-7 ปี และจะต้องผ่านการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือของชนแต่ละกลุ่ม

บริทรรศน์ และชูศรี (2543) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆที่อพยพมาอาศัยอยู่บนดอยแม่สะลอง ได้แก่ อาข่า (อีโก้) ลีซอ (ลาหู่) มูเซอ เย้า และจีนยูนาน ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้ขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตร มีการตัดไม้ทำลายป่าก่อให้เกิดปัญหาความแห้งแล้งและปัญหาน้ำป่าไหลหลากเนื่องจากไม่มีต้นไม้ ไม้ยึดหน้าดินและชะลอความเร็วของน้ำป่า ส่งผลถึงพื้นที่ราบของจังหวัดเชียงราย จึงมีการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพ ซึ่งเป็นภูมิความรู้ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อมารจากบรรพบุรุษของชนกลุ่มน้อยเหล่านั้น ผลการสำรวจพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชกว่า 500 ชนิด เป็นการนำประโยชน์เกี่ยวกับการดำรงชีพได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร และพืชที่ใช้ในพิธีกรรม ตัวอย่างอาหารที่น่าสนใจ เช่น หอมชู (*Allium chinense*) บุกคางคก (*Amorphophallus campanulatus*) มะกั้ง (*Hodgsonia capniocarpa*) คาวตอง (*Houttuynia cordata*) งาช้างม่อน (*Perilla frutescens*) และมะเขือเครือ (*Sechium edule*) พืชที่เป็นสมุนไพร เช่น กะดังใบ (*Leea indica*) ว่านหอมแดง (*Eleutherine Americana*) มะแว้งนก (*Solanum nigrum*) และพืชในวงศ์ขิง (*Zingiberaceae*) หลายชนิด

อุไร (2544) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพืชพรรณ บริเวณป่าเต่าดำ จังหวัดกาญจนบุรี โดยการเดินสำรวจพืชพรรณตามเส้นทางเดินเท้าทุก 2 เดือน พร้อมเก็บตัวอย่างพืชป่าที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนำมาใช้เป็นผัก ผลไม้ สมุนไพร และประโยชน์อื่นๆ และสอบถามชื่อท้องถิ่น วิธีการใช้ประโยชน์ ผลการสำรวจสามารถเก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 627 ตัวอย่าง จำแนกชนิดได้ 315 ชนิด 222 สกุล 86 วงศ์ โดยชาวบ้านท้องถิ่นนำมารับประทานเป็นผักมากที่สุด 40 ชนิด 37 สกุล 2 วงศ์ รองลงมาคือพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 31 ชนิด 33 สกุล 31 วงศ์ โดยมีอีก 1 ชนิด จำแนกไม่ได้ ผลไม้ 11 ชนิด 9 สกุล 8 วงศ์ และอีก 1 ชนิด ไม่สามารถจำแนกได้ พืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆเช่น ห่ออาหาร มวนยาสูญ ทำเสื่อ มุงหลังคา และทำเครื่องรางจำนวน 7 ชนิด 6 สกุล 5 วงศ์ และพืชที่รับประทานแทนข้าวและเป็นของหวาน 4 ชนิด 4 สกุล 3 วงศ์ รวมทั้งพืชที่เป็นพิษ 3 ชนิด 3 สกุล 3 วงศ์

ไพศาล (2544) อธิบายถึงพฤติกรรมการนำพืชมาใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อชาวล้าน ในบ้านปากำตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน นำสร้อยไก่ (*Celosia argentea* L.) มาใช้ประกอบพิธีกินดอกแดง

วุฒิศักดี (2544) ได้มีการสำรวจพืชสมุนไพรของชาวกะเหรี่ยง ในหมู่บ้านอ่างกาน้อย และหมู่บ้านแม่กลางหลวง อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ 30 ชนิด ซึ่งจำแนกอยู่ใน 26 วงศ์ 28 สกุล ตัวอย่างสมุนไพรที่น่าสนใจคือชูละโบหรือเอื้องหมายนา (*Costus speciosus* Smith) ใช้เป็นยาหยอดตา เส่นุที่หรืออนมนาง (*Pouteria* (Pierre) Baehni) ใช้เป็นยาบำรุงให้สตรีหลังคลอดมีปริมาณน้ำนมเพิ่มขึ้น

ชูศรี และปริทรรศน์ (2544) ทำการศึกษาภูมิปัญญาความรู้พื้นบ้านในการใช้ทรัพยากรพืชของชาวกะเหรี่ยง ในเขตอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 354 ชนิด ซึ่งจำแนกออกเป็น 113 วงศ์ 285 สกุล ซึ่งเป็นพืชอาหาร 116 ชนิด สมุนไพร 118 ชนิด นอกนั้นจะเป็นพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่นพืชที่ใช้ทอเครื่องนุ่งห่มพืชสีย้อมพืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอางพืชที่ใช้สร้างบ้านและทำเครื่องมือเครื่องใช้พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อพืชที่ใช้ทำพื้นพืชพิษเป็นต้นตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น สะกรี้ยสะ (*Kadsura ananosma* Kerr) กินผลสุกส้มตาไหล (*Myrica esculenta* Buch.-Harm.) ยอดอ่อนนำไปลวกกินกับน้ำพริกคาหาน (*Salaccasecunda* Griff.) กินส่วนที่เป็นเนื้อในเมล็ดห่อสะพานควาย (*Bauhinia nervosa* Bak.) เถาตองเหล้าต้มบำรุงร่างกาย เป็นต้น

Distasi et al. (2002) ได้รวบรวมพืชสมุนไพรในป่าเขตร้อนบราซิล พบว่ามีพืชสมุนไพรมากกว่า 114 ชนิดที่มีชื่ออย่างถูกต้องและมีรายงานว่ามีความสำคัญทางเศรษฐกิจ จากทั้งหมดมากกว่า 200 ชนิด

ชูศรี และคณะ (2546) ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง บ้านขุนแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบพืช 172 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 58 ชนิด พืชสมุนไพร 97 ชนิด พืชใช้ในพิธีกรรม 2 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 15 ชนิด เช่นว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) ใบขยำผสมเนื้ออาบแก้หวัดเหง้าต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืดตองกง (*Thysanolaena maxima* Kuntze) ก้านใบอ่อนกินแก้ท้องอืดใบใช้ห่อขนมผักแปมป่า (*Toddalia asiatica* (L.) Lam.) ยอดอ่อนลวกกินกับน้ำพริกและเมี่ยงผี (*Pyrenaria diospyricarpa* Kurz) ผลใช้ซักผ้า เป็นต้น

ปริญญานี (2547) ศึกษาการใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิตกรณีศึกษาการเปรียบเทียบชุมชนกะเหรี่ยง บ้านทิพเยกับชุมชนอีสาน บ้านทุ่งนางคราญ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าชาวกะเหรี่ยงและชาวอีสานส่วนใหญ่ใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิตโดยวิธีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร 2 แบบ คือการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเป็นยารักษาโรคเดียวและการใช้พืชสมุนไพรในการประกอบของอาหารชาวกะเหรี่ยงและชาวอีสานนิยมดื่มพืชสมุนไพรต้มขณะที่อายุและการประกอบอาชีพมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิตอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

วิสูตร และคณะ (2549) ทำการสำรวจพืชสมุนไพรบริเวณป่าบุงป่าทามลำเซบายตอนกลาง ร่วมกับชุมชนรอบป่าบุงป่าทามลำเซบายตอนกลางคือบ้านนาแกบ้านปลาอืด และบ้านม่วง ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร พบว่ามีพืชสมุนไพร 92 ชนิด โดยแยกสำรวจระหว่างป่าบกกับป่าทามสมุนไพรป่าบกแยกตามวิธีใช้ ชนิดต้ม 35 ชนิด, ชนิดแช่ 9 ชนิด ชนิดใช้ทา 13 ชนิด ชนิดฝน 1 ชนิด ชนิดอม 2 ชนิด ชนิดตำกิน 2 ชนิด สมุนไพรป่าทามแยกตามวิธีใช้ชนิดต้ม 25 ชนิด, ชนิดแช่ 1 ชนิด ชนิดดองเหล้า 1 ชนิด ชนิดฝน 1 ชนิด ชนิดหยอด 1 ชนิด ชนิดกินเป็นผัก 1 ชนิด รวมทั้งป่าบกป่าทามมีสมุนไพร 92 ชนิด

วรรณธิกา และคณะ (2552) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชอาหารป่าและพืชสมุนไพรเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนบ้านใหม่พัฒนา อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีความหลากหลายของพืชอาหารป่าที่ชาวมูเซอ บริโภครวม 49 วงศ์ 67 สกุล 84 ชนิด มีระยะทางเก็บหาพืชอาหารป่าโดยรอบหมู่บ้านอยู่ในรัศมีประมาณ 2-6 กิโลเมตรคิดเป็นพื้นที่ประมาณ 17,359 ไร่ โดยแบ่งช่วงเวลาการเก็บหาเป็น 2 ลักษณะคือเก็บได้ตลอดทั้งปี 52 ชนิดและเก็บได้เฉพาะฤดูกาล 53 ชนิดและมีพืชอาหารป่าอย่างน้อย 37 ชนิดมีสารอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการนอกจากพืชอาหารป่ายังมีคุณค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 4,472 บาท/ครัวเรือน/ปีและประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อพืชอาหารป่าเพื่อบริโภคได้ประมาณ 7,499 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ถึง 1 ใน 7 ของเงินรายได้ในแต่ละปี จึงกล่าวได้ว่าพืชอาหารป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวมูเซอได้อย่างมาก

บดีนทร (2553) การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่าชาวกะเหรี่ยงรู้จักใช้ประโยชน์จากพรรณพืช 181 ชนิด 152 สกุล 68 วงศ์ โดยใช้เพื่อเป็นพืชอาหาร 105 ชนิด 90 สกุล 50 วงศ์ เป็นพืชสมุนไพร 86 ชนิด 73 สกุล 38 วงศ์ และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ (ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ อาหารสัตว์ สีสผสมอาหาร งานพิธีกรรมหรือความเชื่อ) รวม 29 ชนิด 28 สกุล 19 วงศ์ จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า เพศหญิงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมากกว่าเพศชายในทุกช่วงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและพบว่าชาวกะเหรี่ยงเมื่อมีอายุมากขึ้นความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมีมากขึ้นด้วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในปัจจุบันพบว่าพืชบางชนิดมีเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เพราะมีการนำส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ไปใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมากเช่น เจ้าแตรวง (*Lilium nepalense* D. Don) ซึ่งชาวม้ง จะใช้ส่วนของหัวใต้ดินมาทำอาหาร (รัชดา, 2535) และตำวหรือลูกชิต (*Arenga pinnata* Merr.) เป็นพืชที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์มากเพราะมีคนนิยมบริโภคเมล็ดมากขึ้นและยังไม่มี การปลูกเพราะต้องการสภาพแวดล้อมเฉพาะในการเจริญเติบโต (Trisonthi, 1990)นอกจากนี้ในการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทลื้อ ชาวม้ง และ ชาวเย้าในจังหวัดน่าน ยังพบพืชเฉพาะถิ่น

คือป่าบุกต้นเดี่ยว (*Maesa glomerata*. Larsen & C.M. Hu) ซึ่งชาวม้ง ใช้รากต้มน้ำดื่มแก้อาการป่วยเรื้อรัง (จันทรารักษ์, 2541)

กะเหรี่ยงกับการใช้สมุนไพร

บดินทร (2553) ทำการสำรวจและเก็บรวบรวมพรรณพืชในชุมชนกะเหรี่ยงหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่า อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชที่พบว่ามี ชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่พานำพืชมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 181 ชนิด 152 สกุล 68 วงศ์ เป็นพืชอาหาร 105 ชนิด 90 สกุล 50 วงศ์ เป็นพืชสมุนไพร 86 ชนิด 73 สกุล 38 วงศ์ ใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ 29 ชนิด 28 สกุล 19 วงศ์ ส่วนการใช้ประโยชน์จากพืชเป็นพืชสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ แบ่งตามสรรพคุณที่ใช้ บำบัดอาการของโรคได้ 13 กลุ่ม ดังนี้

- 1) แก้ไข ลดความร้อนในร่างกาย จำนวน 7 ชนิด
- 2) รักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร จำนวน 22 ชนิด
- 3) แก้เคล็ดขัดยอก ฟกช้ำ แมลงกัดต่อย จำนวน 6 ชนิด
- 4) ห้ามเลือด รักษาแผล จำนวน 20 ชนิด
- 5) รักษาโรคผิวหนัง จำนวน 9 ชนิด
- 6) รักษาโรคระบบทางเดินหายใจ จำนวน 11 ชนิด
- 7) บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง จำนวน 4 ชนิด
- 8) ลดน้ำตาลในเลือด จำนวน 2 ชนิด
- 9) แก้ไข้ ขับปัสสาวะ จำนวน 5 ชนิด
- 10) รักษาตาอักเสบจำนวน 4 ชนิด
- 11) บำรุงโลหิต จำนวน 7 ชนิด
- 12) แก้ปวดฟัน จำนวน 3 ชนิด

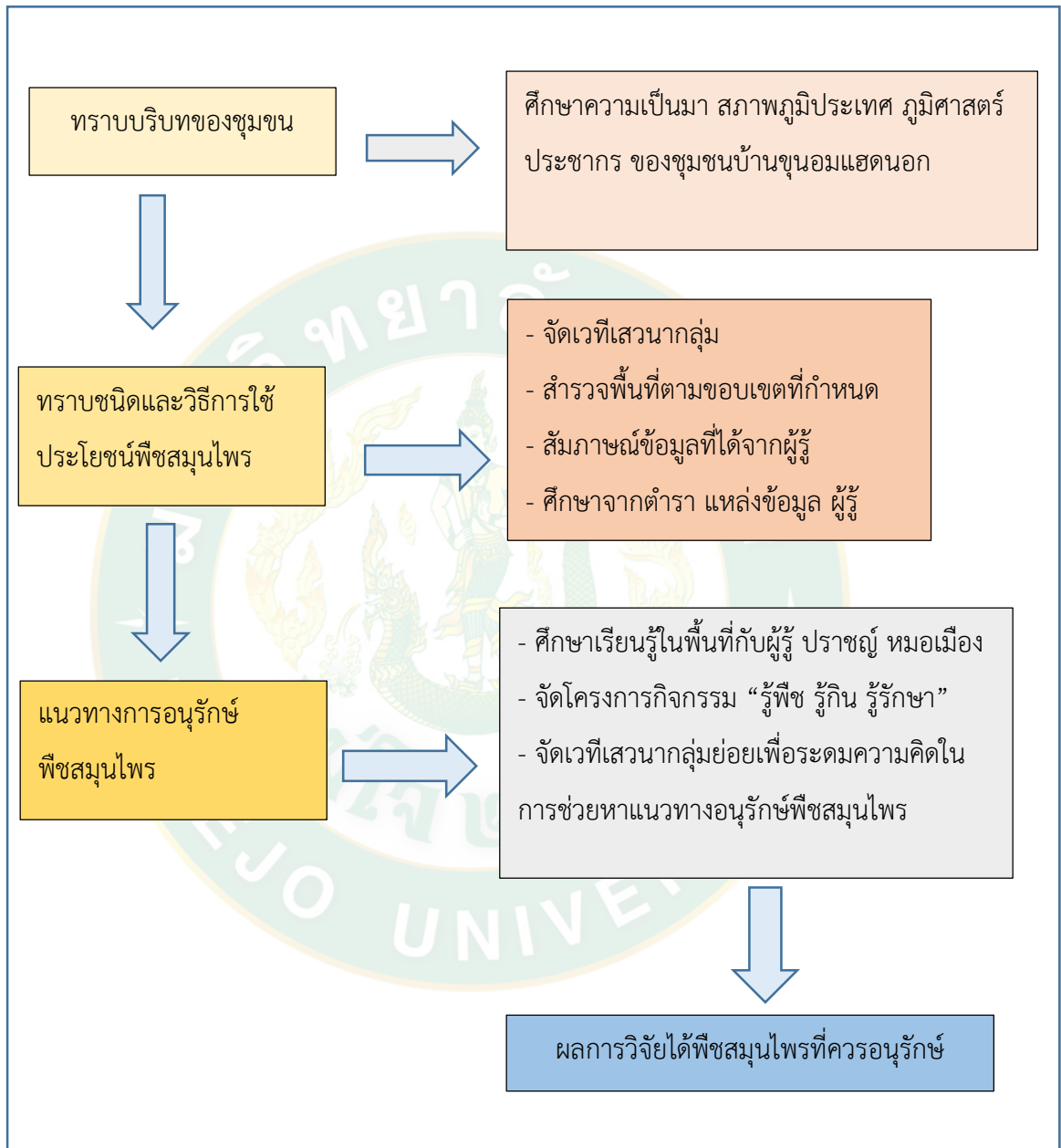
13) อื่นๆ เช่น ดับกลิ่นปาก พอกศีรษะฆ่าเหา เต้านมคัด หูอักเสบ จำนวน 4 ชนิด นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากพรรณพืชเพื่อเป็นอาหารและสมุนไพรแล้วชาวกะเหรี่ยงยังใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น นำมาทำเครื่องใช้ต่างๆ พืชอาหารสัตว์ สผสมอาหารและใช้ เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

เลอศักดิ์ (2551) ทำการศึกษาพืชพื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงที่หมู่บ้านโป่งลึก อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ชาวบ้านมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรเพื่อเป็นยาและอาหาร จำนวน 165 ชนิด โดยเป็นกลุ่มพืชสมุนไพร 97 ชนิดและพืชอาหาร 83 ชนิด และกลุ่มพืชที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอีก 10 ชนิด

ดลนภัส (2558) ทำการศึกษาความหลากหลายของพืชอาหารและพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านปิตุคี อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนในพื้นที่เก็บอาหารและพืชสมุนไพรใช้ประโยชน์ได้ทั้งปี ส่วนใหญ่บริโภคเป็นใบ ดอก ผล และอื่นๆ จำนวนชนิดมีความแตกต่างกันตามสถานที่ และฤดูกาล โดยพบว่า พื้นที่ป่าชุมชนพบจำนวนชนิดมากที่สุดคือ 64 ชนิด รองลงมาคือพื้นที่หมู่บ้านพบ 54 ชนิด และพื้นที่ทำการเกษตรพบน้อยที่สุดจำนวน 43 ชนิด และในช่วงฤดูฝนจะมีจำนวนชนิดพืชอาหารและพืชสมุนไพรมากกว่าฤดูอื่น รองลงมาคือฤดูหนาว และน้อยที่สุดคือในฤดูร้อน นอกจากนี้ยังพบพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพ ชุมชนนำมาใช้รักษาโรคที่สำคัญ (ยังไม่สามารถระบุชนิดได้) จำนวน 4 ชนิด คือ เซซาเบลง เซนูที แบเกลลี และคอโค๊ะ (ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้มีด้านความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งควรขยายผลควบคู่กันทั้งทางด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่โดยการสอบถามผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชนเกี่ยวกับข้อมูล ทัศนคติ ประวัติด้านความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติประชากร สภาพการณ์ด้านสุขภาพ ความเจ็บป่วยและการดูแลรักษา

การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง ถึงการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่เป้าหมายการวิจัยเพื่อทราบถึงชนิดของพืชสมุนไพรในการใช้ประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนให้รู้ถึงสรรพคุณ ส่วนที่ใช้ วิธีการใช้ จะสอบถามจากผู้รู้ในชุมชนอย่างน้อย 2 คน เพื่อความแน่นอนว่ามี การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชนจริง

การร่วมเดินทางกับปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง และชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรชนิดสมุนไพรในบริเวณป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์อยู่จริง ทำการจดบันทึกและทั้งบันทึกภาพพรรณพืชสมุนไพร และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้พืชสมุนไพรดังกล่าวรวมทั้งงานวิจัย การประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องข้างต้นดังกล่าวเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพืชสมุนไพรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มโดยปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง และชาวบ้านผู้ที่มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและหาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน

การสำรวจพืชสมุนไพร

พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ทำการเกษตรในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการดังนี้

สำรวจและเก็บตัวอย่าง

1. การเข้าสำรวจในพื้นที่ คือ พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ทำการเกษตรในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่และสำรวจพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ในพื้นที่วิจัย โดยมีผู้ร่วมเดินสำรวจพื้นที่ประกอบด้วย ปราชญ์ ผู้ใช้ประโยชน์ เยาวชน และผู้วิจัยซึ่งทำการสำรวจ 3 ฤดู

ครั้งที่ 1 คือ ฤดูร้อนเก็บเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2561 (วันที่ 19-20 พ.ค. 61)

ครั้งที่ 2 คือ ฤดูฝนเก็บเดือนมิถุนายน – กันยายน 2561 (วันที่ 12-13 ส.ค. 61)

ครั้งที่ 3 คือ ฤดูหนาวเก็บเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2561 (วันที่ 13-14 ต.ค. 61)

2. สัมภาษณ์ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์ โดยมีการจดบันทึกข้อมูลต่างๆ เช่น ชนิด ชื่อท้องถิ่น (ภาษากะเหรี่ยง) ของพืชสมุนไพรในการใช้ประโยชน์จากพืชนั้นๆ
3. การถ่ายภาพพืชสมุนไพรแต่ละชนิดที่พบในพื้นที่วิจัย
4. เก็บข้อมูลการใช้ในเชิงปริมาณโดยใช้วิธีสัมภาษณ์ เช่น ความถี่ในการใช้พืชสมุนไพรจากปริมาณการใช้หรือส่วนที่ใช้ เป็นต้น

แนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร

กำหนดวัน เวลา ที่จัดกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” โดยเยาวชนเหล่านี้จะได้รับการเรียนรู้ วิธีการสำรวจเก็บตัวอย่างและการระบุชนิดพืชสมุนไพรจากปราชญ์ หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์ และเอกสารวิชาการที่จัดเตรียมไว้ให้ศึกษา รวมทั้งอธิบายถึงความสำคัญของพืชสมุนไพรในพื้นที่บริเวณพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่เกษตรของบ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยและปราชญ์ หมอเมือง และผู้ใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ได้จัดกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” มีวัตถุประสงค์ในการหาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพร จึงได้รวมกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ร่วมกิจกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปถึงการทำให้วิจัยเริ่มทำเมื่อปี 2562 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ร่วมกันดำเนินตั้งแต่การสำรวจชนิดพืชสมุนไพรในชุมชนร่วมกันจวบจนถึงขั้นตอนการหาแนวทางการอนุรักษ์ ซึ่งเยาวชนเป็นพลังสำคัญที่สามารถสืบทอดอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้คงไว้ต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออก 2 แบบ

1. เชิงปริมาณ สำรวจพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก นำมาจำแนกประเภท ชนิด และวงศ์พืช
2. เชิงคุณภาพ ชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอกเห็นความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเองที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง โดยสร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านที่สนใจและผ่านเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มสนใจเรียนรู้กิจกรรมตลอดจนการรักษา การดูแล พืชสมุนไพรให้คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ให้สูญหายหรือสูญพันธุ์ไป

การวิเคราะห์ข้อมูลด้านพืชสมุนไพร แบ่งออกเป็น

1. ตรวจสอบชนิดและชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชสมุนไพรโดยการเปรียบเทียบภาพถ่ายกับหนังสือพรรณไม้ และเอกสารทางพฤกษศาสตร์ต่างๆ เช่น 1) องค์กรความรู้ เรื่องพืชป่าที่ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 1-3 2) ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติสถาบันวิจัยและการพัฒนาพื้นที่สูง (องค์กรมหาชน) และ 3) สมุนไพรและพืชท้องถิ่น ปวาเกอญอ บ้านขุนตั้นน้อย ตำบลแม่ตั้น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

2. ตรวจสอบความถูกต้องของชนิดและชื่อวิทยาศาสตร์ และข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ในหมู่บ้าน โดยจัดจำแนกพืชออกเป็นกลุ่มๆ โดยแยกตามสรรพคุณ จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวนิตย์ ธาราฉาย และ อาจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล

พื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก หมู่ที่ 5 ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้พื้นที่สำรวจ แบ่งออก 3 ส่วน ได้แก่ 1) พื้นที่หมู่บ้าน 2) พื้นที่ป่าชุมชน 3) พื้นที่ทำการเกษตร

อุปกรณ์

1. แบบสัมภาษณ์
2. กล้องบันทึกภาพ
3. สมุดบันทึกภาคสนาม
4. กระจาดโรเนียว กระจาดบรู๊ฟ
5. กระจาดดำ
6. ดินสอ ปากกา สีเมจิก
7. เครื่องขยายเสียง
8. เครื่องคอมพิวเตอร์พร้อมด้วยโปรเจคเตอร์

ระยะเวลาในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา 12 เดือน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายน 2561 ถึง เมษายน 2562 รวมทั้งการตรวจเอกสาร ทบทวนเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม พื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

งานวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่ ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 ชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 แนวทางอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน

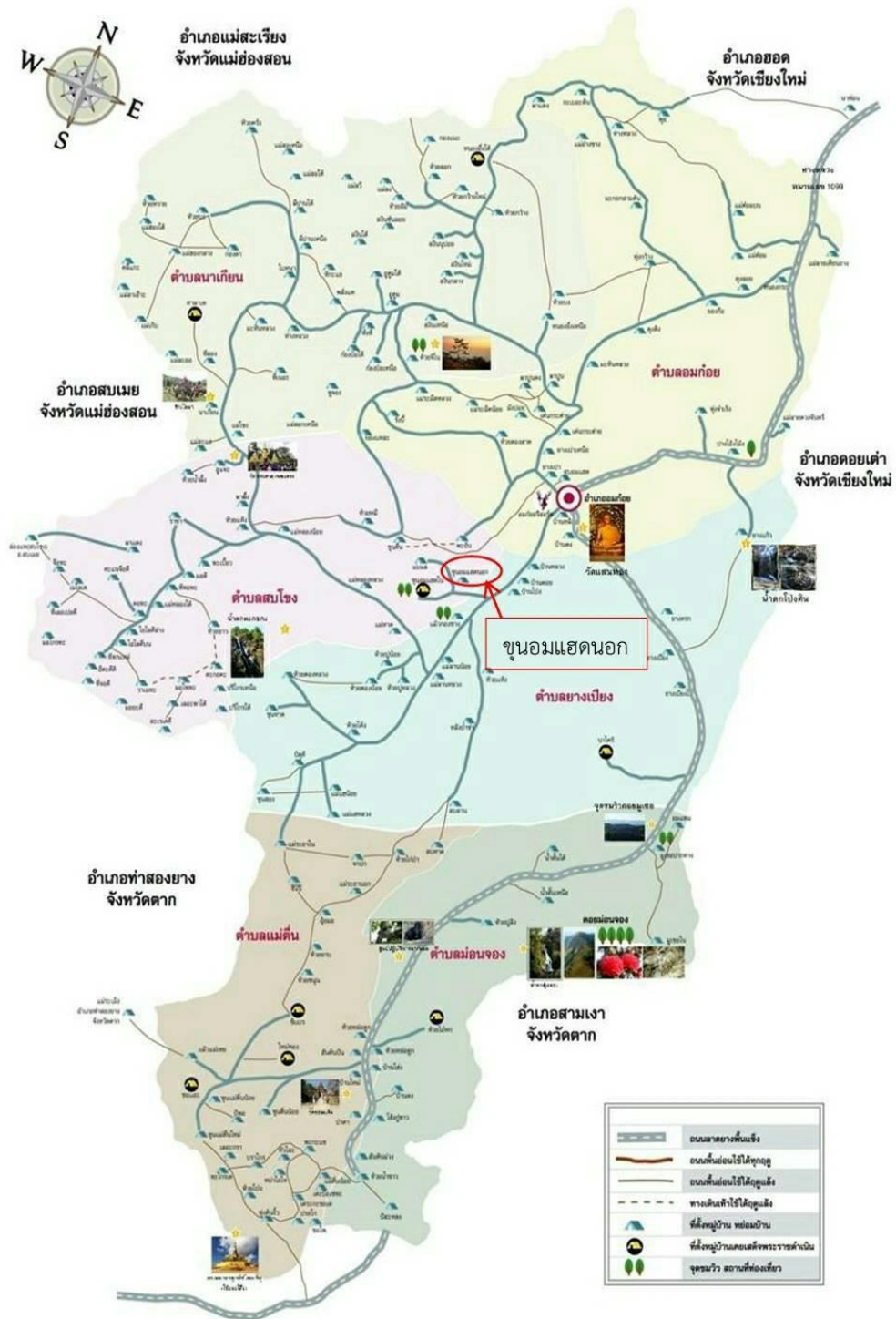
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่

สภาพภูมิประเทศ

หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่พิกัด QMV 287618 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง 1,280 เมตรจากระดับน้ำทะเล อยู่ในหุบเขา ล้อมรอบด้วยป่าดิบชื้น และมีลำห้วยโดยรอบของหมู่บ้าน จึงเป็นหมู่บ้านที่มีความชื้นตลอดทั้งปี การเดินทางโดยทางรถยนต์ได้เฉพาะฤดูแล้งและฤดูหนาว ส่วนในฤดูฝนจะประสบความลำบากมาก เพราะสภาพของถนนเป็นดินลูกรัง เมื่อฝนตกจะเป็นโคลนและลื่นมาก หากเกิดน้ำป่าไหลผ่านถนนบางช่วงจะไม่สามารถเดินทางได้ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ภูมิประเทศและสภาพถนนทางเข้าหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก

ภาพที่ 3 แผนที่เส้นทางไปบ้านขุนอมแฮदनอก

ที่มา: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช (2562)

สภาพป่า

สภาพป่าและพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ส่วนมากตอนบนของภูเขาเป็นป่าดิบแล้งในหมู่บ้านเป็นป่าเต็งรัง ผสมสน ยอดเขายังคงสภาพเป็นป่าดิบเขา พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ในวงศ์ก่อ ทะโล้ อบเชย ฯลฯ ส่วนพื้นที่ไร่เก่า พรรณไม้ที่ปกคลุม ได้แก่ กูดดอย สدابร้าง สدابกา

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชากรหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ คือ การทำนา และทำไร่ มะเขือเทศ และฟักทอง และรับจ้างสถานีกษัตริย์บนพื้นที่สูง โครงการพระราชดำริ ดอยแบแล สำหรับวัยหนุ่มสาวอายุประมาณ 18-22 ปี ขึ้นไป จะออกไปรับจ้างในตัวเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรมีชาวบ้านบางส่วนปลูกมะเขือเทศและฟักทองจำหน่ายโดยมีนายทุนเข้ามาส่งเสริมและลงทุนให้แบบผูกขาดทางการค้า และมีหน่วยงานราชการ สถานีกษัตริย์บนพื้นที่สูง ป่าไม้ดอยแบแล และศึกษานอกกระบบตามอัธยาศัย (กศน.) เข้ามาส่งเสริมเรื่องการปลูกพืชที่เหมาะสม เช่น กล้วยน้ำว่า อะโวคาโด การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ สำหรับการทำนาปลูกข้าวชาวบ้านในพื้นที่จะปลูกไว้กินในครัวเรือน และ ดำรงชีวิตโดยอาศัยการหาของป่า

สภาพทางสังคม

คำว่า “อมก๋อย” มาจากคำว่า “อัมไก้” เป็นภาษาลัวหรือลวะ โดย “อัม” มีความหมายถึงขุนเขาขุนน้ำ “ไก้” คือลำห้วยน้ำที่มาบรรจบกัน อมก๋อยในอดีตเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอ ฮอด ในปี พ.ศ. 2473 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ เมื่อปี พ.ศ. 2501 เป็นอำเภออมก๋อยในปัจจุบัน มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 6 ตำบล คือ ตำบลอมก๋อย ตำบลยางเปียง และ ตำบลแม่ตั้น ตำบลสบโขง ตำบลนาเกียน และตำบลม่อนจอง มีทั้งหมด 95 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 31,542 คน หญิง 30,775คน รวม 62,317 คน จำนวนครัวเรือน 58,581 ครัวเรือน มี 18,331 หลังคาเรือน เป็นชาวไทยพื้นราบ 20% ชาวไทยภูเขา 80% (สำนักงานสาธารณสุขชุมชน, 2559)

ข้อมูลทั่วไปหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนอมแฮดนอก เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมานานเกือบ 80 ปี เป็นชาวกะเหรี่ยงโปว์ ได้อพยพมาจากขุนน้ำห้วยอมแฮด ซึ่งห้วยอมแฮดนั้นเป็นแหล่งน้ำของชาวอำเภออมก๋อยในการอพยพของชาวบ้านครั้งนี้ จึงมีการแยกออกไป 3 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านขุนอมแฮดนอก บ้านขุนอมแฮดใน และบ้านพะอัน (ภาพที่ 4)

ปัจจุบันถึงแม้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข โภค ชุมชน ยังคงใช้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย การทอผ้าชนเผ่า การย้อมผ้า สีธรรมชาติชนเผ่ากะเหรี่ยงคงอยู่ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นป่าดงดิบชื้นมีพื้นที่ลาดชันสูงตามแนวเขาล้อมรอบโดยภูเขา มีสภาพอากาศเย็นชื้นตลอดทั้งปี

ประชากรและการปกครอง

ในพื้นที่หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่อาศัยอยู่ทั้งหมดเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงโปว์ มีรูปแบบการปกครองมีผู้นำชุมชนหรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลสบโขง เป็นตัวแทนหมู่บ้านในการติดต่อราชการและนำข้อมูลข่าวสารจากทางราชการไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านทราบ และมีผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมที่สำคัญในหมู่บ้าน และมีปราชญ์ทางด้านสมุนไพร เป็นผู้มีความรู้และมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย

ผู้นำชุมชน

1. นายชนะชัย ฤทธิ์นรگانต์	กำนันตำบลสบโขง
2. นายเลกััน พะยิ	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 5
3. นายสุพล เก่งผสานคุณ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นายทวยเบย พะยิ	ด้านการจักสาน
2. นายหล้า รังสิมาเพ็ญ	ด้านช่างไม้
3. นางคูอี อัสวพฤกษ์ไพโร	ด้านการทอผ้า
4. นายวีรวิทย์ เย็นร่มธรรม	ด้านสมุนไพร
5. นายพะดา พะยิ	ด้านสมุนไพร

ลักษณะประชากร

1. จำนวนหลังคาเรือน 73 หลังคาเรือน
2. จำนวนประชากรบ้านขุนอมแฮदनอก ทั้งหมด 306 คน แบ่งเป็น เพศชาย 154 คน และ เพศหญิง 152 คน ช่วงอายุที่มีจำนวนประชากร จำนวนมาก คือ ช่วงวัยทำงาน 26-45 ปี (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ช่วงอายุ ประชากรบ้านขุนอมแฮदनอก หมู่ 5 ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม
0 - 3 ปี	6 คน	10 คน	16 คน
4 - 6 ปี	9 คน	12 คน	21 คน
7 - 11 ปี	20 คน	7 คน	27 คน
12 - 14 ปี	17 คน	11 คน	28 คน
15 - 25 ปี	42 คน	30 คน	72 คน
26 - 45 ปี	46 คน	46 คน	92 คน
46 - 59 ปี	8 คน	23 คน	31 คน
60 ปีขึ้นไป	5 คน	14 คน	19 คน
รวมทั้งสิ้น	154 คน	152 คน	306 คน

การศึกษา

ในหมู่บ้านขุนอมแฮदनอก มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลสบโขง และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” (ศศช.) สังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออมก๋อย ได้จัดการศึกษาชุมชนที่ยึดชุมชนเป็นหลัก เป็นการจัดการศึกษาและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับประชาชนทั้งชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความรู้พื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต และเพื่อแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้อื่นๆ และการศึกษาต่อ มีการสร้างอาชีพและพัฒนาอาชีพของตนเอง โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง และดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถดำรงชีวิตโดยการรักษาความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความเคารพในองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น และใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับชุมชน สำหรับกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาให้กับประชาชน ตั้งแต่ระดับการสื่อสารภาษาไทย การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การศึกษาต่อเนื่อง เช่น การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพและความสนใจและวิถีชีวิตของตนเอง โดยใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การหาความรู้จากห้องสมุด การใช้โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ การจัดสถานที่อ่านหนังสือ เสียงตามสาย โทรทัศน์ วิทยุพยนตร์ การฟังเพลงและการละเล่นพื้นบ้าน

ประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนอมแฮดนอก

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนอมแฮดนอก เริ่มดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา โดยได้รับงบประมาณในการก่อสร้างจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ และ วัสดุอุปกรณ์บางส่วนจากวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการสร้างอาคารด้วยสังกะสี ฝา ทำด้วยไม้ไผ่ ต่อมามีคณะนักศึกษาอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดสร้างอาคารกึ่งถาวร ขนาด 6 x 12 เมตร หลังคามุงสังกะสี ฝาทำมาจากไม้เนื้อแข็งเพื่อใช้เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนและเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2546 มีคณะกรรมการวางแผนโรงเรียนของหนู เข้ามาจัดสร้างอาคารหลังใหม่ ซึ่งเป็นอาคารถาวรเพื่อใช้สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของ ศศช.บ้านขุนอมแฮดนอก และเป็นแหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ สำหรับเด็กนักเรียนและชุมชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนอมแฮดนอก คือ นางภคินี แดงมา และ นางสาวปฐมพร เอ็มสะอาด

สาธารณสุข

อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) 2 คน คือ นายประเวศ เก่งผสานคุณ และ นายปู้เง จันสุข การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ครูผู้ที่อยู่ใน ศศช. เป็นผู้ปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพราะที่ ศศช. มียาสามัญประจำบ้านและเครื่องมือในการปฐมพยาบาล แต่หากมีผู้ป่วยอาการหนักหรือรุนแรงจะนำส่งโรงพยาบาลอเมก้อย นอกจากนี้ มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านสบลาน ขึ้นมาให้ความรู้ในการรักษาพยาบาลและตรวจสุขภาพของชาวบ้านเป็นประจำทุกเดือน

สาธารณสุขโรคและสุขอนามัย

1. ระบบไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
2. ระบบประปา ใช้ระบบประปาภูเขาในชุมชน
3. ระบบการสื่อสาร ในพื้นที่สามารถรับสัญญาณโทรศัพท์ได้ทุกระบบ

4. ถนน มีถนนตัดผ่านเข้าหมู่บ้าน เป็นดินลูกรังดินแดงและถนนซีเมนต์คอนกรีตเป็นระยะ

ศาสนา

นับถือศาสนาพุทธ (นับถือผี) ร้อยละ 80% (50 หลังคา)

นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 20% (28 หลังคา)

ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับธรรมชาติ และคนกับคนในชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ระบบความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัจจัยที่ยังพึ่งพิงธรรมชาติและ ความเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตของหมู่บ้าน ยังไม่ปรากฏชัด ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องอยู่กับความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนดั้งเดิม เรื่องราวความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนอมแฮดนอกได้มีการถ่ายทอด และปฏิบัติตามจากบรรพบุรุษ การให้เหตุผลในสิ่งที่เคารพนับถือ และพฤติกรรมการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และเนื่องด้วยเหตุผลบางอย่างที่สนับสนุนยังคงมีการปฏิบัติตามจวบจนปัจจุบัน

ศาสนาคริสต์ มีบทบาทในชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก หมู่ 5 ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ศาสนาคริสต์ ได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก เมื่อปี พ.ศ. 2538 เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์เพราะมีความเชื่อว่าพระเยซูคริสต์เป็นพระบุตรของพระเจ้าที่บังเกิดเป็นมนุษย์มีความยืดหยุ่นและมีเสรีภาพมากไม่ได้เคร่งมากมีการปรับตัวไปจากความผิดพลาดไม่ยึดติดกับเรื่องความเชื่อ

ชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอกมีผู้นำทางศาสนาคริสต์ที่คอยให้ความช่วยเหลือสมาชิกด้วยกัน คอยให้คำปรึกษาหารือเปรียบเหมือนหัวหน้าทีมอีกทั้งยังมีกิจกรรมที่สามารถสร้างจุดสนใจกลุ่มเยาวชนในการร่วมกิจกรรม โดยใช้กิจกรรมเพลง ดนตรี เป็นสื่อ ทำให้เกิดความสนุกสนานพร้อมทั้งสอดแทรกความรู้คำสอนของพระเยซู ทำให้ไม่น่าเบื่อหน่าย หัวหน้าหรือครูสอนศาสนามีเทคนิคการสอนใช้ให้ทันกับเหตุการณ์ปัจจุบัน สามารถหยิบจับได้ไม่มีการร่วมทำบุญปฏิบัติตนเรียบง่ายทุกอย่างขึ้นอยู่กับใจจึงทำให้ประชากรสมัครเข้าร่วมนับถือศาสนาคริสต์

การแต่งกายกะเหรี่ยงโปว์

ผู้ชายและเด็กชายนิยมใส่เสื้อสีแดง คอวี ผ้าทอมือกะเหรี่ยงยกดอกพู่ เป็นตอน ๆ แขนสั้น สวมกางเกงขายาวแบบจีน สีนํ้าเงินหรือดำ

ผู้หญิงที่เข้าพิธีแต่งงาน มีสามีแล้วมีการแต่งกายที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดคือ สวมเสื้อแขนสั้นคอวี ผ้าทอมือกะเหรี่ยง ยกดอกกลดลายต่างๆ เสื้อสีชมพู สีหลากสีตามใจชอบ เครื่องประดับประกอบจากสร้อยลูกปัด กำไลแขนทำด้วยเหรียญสลึง ผู้หญิงที่ใส่เครื่องประดับมาก หมายถึง ความมีฐานะ และสวมผ้าถุงลายขวางทอมือสลับสีแดงและสีอื่นๆ ที่ชอบ ส่วนใหญ่จะเน้นสีสดใสสะดุดตา เช่น สีแดง สีส้ม สีชมพู และโพกผ้าสีแดง สีชมพู สีส้ม เป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นหญิงที่แต่งงานแล้ว (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 การแต่งกายของชายและหญิงชาวกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว

สำหรับเด็กผู้หญิงสาวหรือสาวชาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะนุ่งกระโปรงทรงกระสอบ คอเสื้อผ่าเป็นรูปตัววี ผ้าทอมือกะเหรี่ยง ยกดอกกลดลายต่างๆ มีลายปักเล็กน้อย ซึ่งชุดสีขาวเป็นสัญลักษณ์ของสาวพรหมจารีหรือบริสุทธิ์ (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 การแต่งกายของเด็กชายและเด็กผู้หญิงชาวกะเหรี่ยง

ที่อยู่อาศัย

ลักษณะที่อยู่อาศัยและบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยง จะอาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้าน บ้านของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะสร้างด้วยไม้ไผ่ และแฝก ผนังและพื้นบ้านเป็นไม้ไผ่สับพาก หลังคามุงด้วยหญ้าคา ตองตึง หรือไม้สน ยกพื้น ด้วยเสาไม้สูง 5-6 ฟุต มีครัวเรือนและยุงฉาง มีเตาไฟอยู่ภายในบ้าน ตั้งอยู่บนกระเบดิน ด้านบนเตาไฟจะมีชั้นไม้ไผ่แขวนไว้ เพื่อตากอาหารแห้ง และเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ บริเวณบ้านไม่มีรั้ว สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะปล่อยให้หากินในหมู่บ้าน และบริเวณรอบ ๆ ตัวบ้านมีการปลูกพืชสวนครัวและพืชสมุนไพรไว้ใช้ในครอบครัว มีสัตว์ต่างๆ เช่น หมู ไก่ วัว แต่ละครัวเรือนจะมีกระดูกะตังสำหรับตำข้าว เพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่บ้านบางครอบครัวก็สร้างครกด้วยไม้เหมือนกับบ้านของชาวไทยพื้นราบทั่วไป (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 บ้านเรือนและลักษณะเตาไฟของกระเหรี่ยงปัว

อาชีพ

ชาวกะเหรี่ยงมีการทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ ทำไร่และทำนา พืชหลัก คือ ข้าว การปลูกข้าวมี 2 แบบ ได้แก่ การปลูกข้าวในนา และการปลูกข้าวไร่ ส่วนพืชเศรษฐกิจที่ปลูกคือ มะเขือเทศ ฟักทอง และอาชีพรับจ้างทำการเกษตรในโครงการหลวงดอยแบแล รับจ้างทำงานในร้านอาหารในตัวเมืองเชียงใหม่ สำหรับอาชีพเสริมเป็น โครงการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติกะเหรี่ยงส่งสำนักงานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และโครงการสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

ข้าวไร่ มีการปลูกในพื้นที่ที่สูงตามเนินเขาหรือที่ดอน เช่น บริเวณเชิงเขา ซึ่งไม่สามารถไถเตรียมดิน และปรับระดับเหมือนกับพื้นที่ราบ วิธีการคือ ใช้ไม้ปลายแหลมเจาะดินเป็นหลุมเล็กๆ หยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวลงไปแล้วกลบดินปากหลุม เมื่อฝนตกลงมาหรือเมล็ดได้รับความชื้นจากดินก็จะงอกและเจริญเติบโต การปลูกข้าวไร่อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว การปลูกข้าวไร่จึงต้องใช้พันธุ์ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวได้เร็วกว่าพันธุ์ข้าวนาปลูกในต้นฤดูฝนและเก็บเกี่ยวได้ในปลายฤดูฝน

การปลูกพืชไร่ชาวกะเหรี่ยง เป็นการทำไร่ คือ การปลูกข้าวและพืชผักสวนครัวชนิดต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี มะเขือเทศ พริกแดง ถั่วฝักยาว ผักกาดดอย กัลย ผลิตผลส่วนใหญ่จะเก็บไว้บริโภค ภายในครัวเรือน รวมถึงพืชสมุนไพร และพืชที่ใช้ประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้วิถีชีวิตดั้งเดิมมีอาชีพ เกษตรกรรมแล้ว อาชีพที่สำคัญอีกอย่างคือ การเก็บและหาของป่า เช่น ผัก ผลไม้ป่า หน่อไม้ หอย ปู ปลา เขียด นก กบ หนู รวมไปถึงพืชสมุนไพรต่างๆ ด้วย สำหรับการเลี้ยงสัตว์ของชาวกะเหรี่ยง คือ หมู ไก่ เลี้ยงไว้ใช้ในพิธีบวงสรวง และเป็นอาหาร สำหรับ วัว เลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ

ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนา คริสต์ ในความแตกต่างของความเชื่อและศาสนา แต่สามารถร่วมกันและการดำเนินกิจกรรมชุมชน เป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่มีใครแบ่งแยกว่าใครนับถือศาสนา ไต ยึดถือคำสอนแต่ละศาสนาที่ตนเองนับถือ ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ศาสนิกชนที่ นับถือพุทธจะเข้าวัดในวันพระ หรือวันศีล และในวันสำคัญต่างๆ ของพุทธศาสนา และมีพิธีกรรมตาม ประเพณีดั้งเดิม เช่น การผูกข้อมือเนื่องในวันปีใหม่ การแต่งงาน เป็นต้น ชาวกะเหรี่ยงพุทธส่วนใหญ่ ยังคงนับถือผีหรือนับถือผีด้วย ส่วนกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์จะเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ และมีกิจกรรม ประจำปีทางศาสนาคือ วันคริสต์มาส วันขึ้นปีใหม่นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อถือโชคกลางตามแบบไสย ศาสตร์อีกด้วย ชาวกะเหรี่ยงมีความผูกพันกับพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พิธีกรรมที่ สำคัญๆ ของชาวกะเหรี่ยง เช่น พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีเลี้ยงผีไร่ ผีนา พิธีกินข้าวใหม่

ชาวกะเหรี่ยงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีเรือน และ ผีบรรพบุรุษ ตามความเชื่อว่า บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว วิญญาณจะวนเวียนไปมาภายในบ้านเรือน และในหมู่บ้าน ด้วยความ เป็นห่วงบุตรหลาน และจะคอยปกปักรักษาให้อยู่ด้วยความสงบสุข การประกอบพิธีกรรมจะมีการต้ม สุรา ฆ่าไก่หรือหมูเพื่อนำมาประกอบอาหารประกอบในพิธีเลี้ยงผี มีการสวดมนต์ขอเชิญดวงวิญญาณ ของบรรพบุรุษทั้งหลาย และขอให้ดวงวิญญาณเหล่านั้น ช่วยปกป้องคุ้มภัย ขอให้ชีวิตความเป็นอยู่ ของครอบครัวดีขึ้น มีความสุข ไม่เจ็บป่วย ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ ในพิธีกรรมนั้นสมาชิกทุกคนใน บ้านจะนั่งล้อมวงโตกข้าว ในโตกมีข้าวและอาหาร เช่น แกงไก่ และข้าวเหนียวต้มใส่ถั่ว มีเส้นด้ายขวัญ พาดบนอาหาร พ่อและแม่จะผูกข้อมือให้ลูกๆ พ่อบ้านและแม่บ้านผลัดกันผูกข้อมือให้กัน ในขณะที่ ผูกข้อมือจะมีการกล่าวคำเพื่อเรียกขวัญพร้อมกับให้พร เมื่อมัดข้อมือครบทุกคนแล้ว พ่อบ้านและ แม่บ้านจะนำข้าว 1 ก้อน และเนื้อไก่ที่ต้มกับแครงที่วางลงบนพื้นเพื่ออุทิศให้กับผี บ้านผีเรือน จากนั้น ทุกคนจะร่วมกันรับประทานอาหารพร้อมกัน

การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยงได้มีการทำตามรอบปีของการเกษตร ทั้งการทำ ไร่หมุนเวียนและการทำนา เพราะชาวกะเหรี่ยงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้

เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อขออนุญาตแผ่นดิน แม่น้ำ และป่า ในการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวอย่างเช่น การเลี้ยงผีไร่ ผีนา เป็นพิธีกรรมที่ช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากนา คุ่มครองข้าวในนาให้เจริญงอกงาม และให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอ โดยมีการปักเสาสูงที่ทำด้วยไม้ไผ่ไว้บริเวณแปลงนา ด้านบนจัดวางอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ น้ำและเหล้า การเลี้ยงผีไร่ ผีนา จะทำก่อนการปลูกข้าวหรือพืชไร่ และทำอีกครั้งหลังจากที่เก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว หรือเรียกว่า “กินข้าวใหม่” โดยมีการฆ่าไก่และหมู เป็นเครื่องเซ่นบูชา และนำข้าวจากไร่หรือจากท้องนามาทำพิธีเลี้ยงกันในระหว่างเพื่อนบ้าน

ตอนที่ 2 ชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของชุมชน บ้านขุนอมแฮตนอก อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

การสำรวจการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร

ผลการสำรวจการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ที่พบในพื้นที่บ้านขุนอมแฮตนอก อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2561 ถึง มีนาคม พ.ศ.2562 รวมระยะเวลา 12 เดือน พบพืชสมุนไพรที่ชาวกระเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งหมด 134 ชนิด สามารถจำแนกประเภทพืชสมุนไพร โดยระบุเป็นชื่อไทย ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ชื่อวงศ์ และแหล่งที่พบ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ชนิดพืชสมุนไพร จำนวน 134 ชนิด แบ่งออกตามลักษณะวิสัยได้ 4 กลุ่ม คือ 1) ไม้ยืนต้น จำนวน 38 ชนิด (28.36%) 2) ไม้พุ่ม จำนวน 25 ชนิด (18.66%) 3) ไม้ล้มลุก จำนวน 58 ชนิด และ 4) ไม้เลื้อย จำนวน 13 ชนิด (9.70%) ซึ่งชนิดของพันธุ์ไม้ที่พบมากที่สุด คือ ไม้ล้มลุก จำนวน 58 ชนิด รองลงมา คือ ไม้ยืนต้น จำนวน 38 ชนิด โดยพื้นที่ในการสำรวจพืชสมุนไพรของบ้านขุนอมแฮตนอก มีลักษณะพื้นที่ดังนี้

1. พื้นที่ป่าชุมชนที่มีความลาดชันตามแนวทางเดินที่ห่างจากเส้นทางเดิน 2 เมตร พบพืชทั้งหมด จำนวน 30 ชนิด
2. พื้นที่เกษตรเพื่อการเพาะปลูกใช้น้ำจากลำห้วยที่ไหลผ่านพื้นที่ความลาดชันและทำการปลูกมะเขือเทศเกือบเต็มพื้นที่ พบจำนวนพืชทั้งหมด จำนวน 3 ชนิด
3. พื้นที่หมู่บ้าน มีลักษณะพื้นที่ราบตั้งอยู่ระหว่างกลางหุบเขาลำห้วยไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีความชื้นตลอดทั้งปี พบจำนวนพืชทั้งหมด 37 ชนิด และพืชสมุนไพรบางชนิดอยู่ในพื้นที่ซ้ำ เช่น พบพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่เกษตร จำนวน 20 ชนิด พบในพื้นที่เกษตรและในป่าชุมชน จำนวน 28 ชนิด และพบในพื้นที่หมู่บ้านพื้นที่เกษตรพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 16 ชนิด จากข้อมูลที่สำรวจปรากฏว่าพื้นที่หมู่บ้านมีจำนวนชนิดไม้ล้มลุกมากที่สุดเมื่อเทียบจำนวนกับพื้นที่ทำการเกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน แสดงว่าชาวบ้านนิยมการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใกล้กับครัวเรือนเพื่อง่ายและสะดวกต่อการใช้ประโยชน์

ตารางที่ 2 ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบจำแนกตามพื้นที่สำรวจ

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
1	กะเพรา	หว่างไซชะ	<i>Ocimum sanctum</i> L.	LAMIACEAE	/		
2	กระชายดำ	โผะสะร่วย	<i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Baker	ZINGIBERACEAE	/		
3	กระเจี๊ยบ	เบชายแซ	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	MALVACEAE	/		
4	กระเจี๊ยบมอญ	เบชายแอ้ว	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench.	MALVACEAE	/		
5	กระตูดกล้วย	พอ ก้อ หยี	<i>Sarcandra glabra</i> (Thunb.) Nakai	CHLORANTHACEAE			/
6	กล้วยน้ำว้า	สะกู่ย	<i>Musa acuminata</i> Colla	MUSACEAE		/	/
7	กาสะลอง	ปะโฮยโพ	<i>Millingtonia hortensis</i> L.	BIGNONIACEAE		/	/
8	กวน	ตะโจดุด	<i>Cryptolepis chanani</i> Roem. & Schult.	ASCLEPIADACEAE	/		
9	กุ่มน้ำ	เนาะ กะ ชิ	<i>Crateva religiosa</i> G. Forst.	CAPARACEAE		/	/
10	กอมขม	ยาปะจู	<i>Picrasma javanica</i> Blume	SIMAROUBACEAE			/
11	กายาน	แซงโพบัง	<i>Styrax benzoides</i> W.G.Craib	STYRACACEAE			/
12	กลอย	คลี่	<i>Dioscorea</i> sp.	DIOSCOREACEAE			/
13	ข่า	แอ่งซ้าย	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ZINGIBERACEAE	/		
14	ข่าป่า	แอ่งซ้าย แหลม	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm. f.) Roscoe var. <i>malaccensis</i>	ZINGIBERACEAE	/		
15	ข้าวเม่านก	โจบลิ	<i>Tadenhagi triquetrum</i> (L.) H. Ohashi	FABACEAE			/
16	ขมิ้น	แยบั้ง	<i>Curcuma longa</i> L.	ZINGIBERACEAE	/		
17	ขมิ้นอ้อย	แยบั้งโผะ	<i>Curcuma zedoaria</i> (Christm.) Roscoe	ZINGIBERACEAE	/	/	/
18	ขิง	แอ่ง	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ZINGIBERACEAE	/		
19	คราม	ทอ กรอ มือ	<i>Indigofera tinctoria</i> L.	FABACEAE			/
20	แคหางค่าง	เหม่อ แควีระ	<i>Markhamia stipulata</i> Seem.	BIGNONIACEAE		/	/
21	คนทา	มิ่งฉิ่ง	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	SIMAROUBACEAE		/	/
22	ครอบจักรวาล	นองดู	<i>Abutilon indicum</i> (L.) Sweet	MALVACEAE	/	/	/

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่ หมู่บ้าน	พื้นที่ เกษตร	ป่าชุมชน
23	ค้อนหมาขาว	เต้ เย	<i>Dracaena angustifolia</i> (Medik.) Roxb.	DRACAENACEAE	/	/	
24	ชะพลู	ปะเหล่งตุ	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	PIPERACEAE	/		
25	ชะเนียง/ข้างแดง	เต๋อ เน	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) L.C.Nielsen	FABACEAE	/	/	/
26	ชะอม	โพ่แข่งตุ	<i>Acacia pennata</i> (L.) Wild. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen	FABACEAE	/	/	
27	ข้าแป้น	เหม่อ คุย	<i>Callicarpa arborea</i> Roxb.	LAMIACEAE		/	/
28	ซ้อ	กะโนะ	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	LAMIACEAE			/
29	ด้ายยาง	แซงซ่าพลี	<i>Solanum erianthum</i> D.Don	SOLANACEAE			/
30	ดาตตะกั่วเถา	ลี โม่ะ มุย	<i>Cissus javana</i> DC.	VITACEAE			/
31	เดื่อเกลี้ยง/ เดื่ออุทุมพร	กุงเหย่	<i>Ficus racemosa</i> L.	MORACEAE		/	/
32	เดื่อสาย	ตะโตยแซ	<i>Ficus semicordata</i> Buch.- Ham.ex Sm.	MORACEAE			/
33	เดื่อย	ผองหมื่อที่	<i>Coix lacryma-jobi</i> L.	POACEAE	/		
34	โตไม้รูล้ม	ตะซีโกะ	<i>Elephantopus scaber</i> L.	ASTERACEAE	/	/	/
35	ตะไคร้	หว่างจิ่ง	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stap	POACEAE	/		
36	ตะไคร้ต้น	หลื่อแซ	<i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	LAURACEAE	/	/	/
37	ต่างหลวง	เกะล้างโพ	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb.) ex Lindl.) Vis.	ARALIACEAE	/	/	/
38	ตัวเกลี้ยง	แซงไฉะ	<i>Cratoxylum</i> <i>cochinchinense</i> (Lour.) Bl.	CLUSIACEAE		/	/
39	ตุ้มเต้น	กูแซ	<i>Duabanga grandiflora</i> (DC.) Walp.	SONNERATIACEAE			/
40	แดงหนู	ถึพูปรี	<i>Mukia maderaspatana</i> (L.) M.Roem	CUCURBITACEAE			/
41	ตองกง	ก่ายแล	<i>Thysanolaena maxima</i> Kuntze	POACEAE		/	/

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
42	ตองงุม	จ้อ จิ้ง มือ	<i>Pothos chinensis</i> (Raf.) Merr.	ARACEAE			/
43	ตองแตก	โพบั้งจุง	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh	EUPHORBIACEAE		/	/
44	ทับทิม	มังเกาะแซ	<i>Punica granatum</i> L.	PUNICACEAE	/	/	
45	โทองเทง	ถูชิงปอง	<i>Physalis angulate</i> L.	SOLANACEAE		/	/
46	นางแลว	ซีเคละโพ	<i>Tupistra muricata</i> (Gagnep.) N.Tanaka	CONVALLARIACEAE		/	/
47	น้องขาว	โน	<i>Alstonia rostrata</i> C.E.C. Fisch.	APOCYNACEAE			/
48	บอระเพ็ด	ตะซีคี	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson	MENISPERMACEAE	/		
49	ใบเตย	เนอะ บี ซอ ยง กา	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	PANDANACEAE	/		
50	ปิ้งขาว	มั่งแหละแซ	<i>Clerodendrum glandulosum</i> Lindl.	LAMIACEAE			/
51	ผักกระสัง	คอ โค๊ะ	<i>Peperomia pellucida</i> (L.) Kunth	PIPERACEAE	/		
52	ผักกาดข้าง	เถาะเบลาอะดู	<i>Crassocephalum crepidioides</i> (Benth.) S.Moore	ASTERACEAE	/	/	/
53	ผักชีหูด	ผะเปอะ	<i>Raphanus sativus</i> (L.) Domin	BRASSICACEAE	/	/	
54	ผักโขมสวน	หมั่งลั้งพุด	<i>Amaranthus tricolor</i> L.	AMARANTHACEAE	/		
55	ผักคาวตอง	ตะนะฮิงดู	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	SAURURACEAE	/	/	
56	ผักคราด	จั้งลุงดู	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K.Jansen	ASTERACEAE	/	/	/
57	ผักชีฝรั่ง	หน้าม้า แขวแหล่	<i>Eryngium foetidum</i> L.	APIACEAE	/		
58	ผักปลาบ	โพนู	<i>Commelina diffusa</i> Burm.f	COMMELINACEAE	/		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
60	ผักไผ่	ฉะฉื่อ	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	POLYGONACEAE	/		
61	ผักมันไก่	หมั่งคูหล่อง	<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm.f) Lindau	ACANTHACEAE		/	/
62	ผักแว่น	ผะวายุค	<i>Oxalis corniculata</i> L.	OXALIDACEAE		/	
63	บัวบก	ตะขายแล	<i>Hydrocotyle javanica</i> Thunb.	APIACEAE	/	/	
64	ผักอีหลิ้น	ห้วงดู	<i>Elsholtzia communis</i> (Collett & Hemsl.) Diels.	LAMIACEAE		/	
65	ผักอินน้ำ	นองดู	<i>Monochoria vaginalis</i> (Burm.f.) C.Presl	PONTEDERIACEAE		/	
66	ไผ่ซาง	แหวหมิง	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees.	POACEAE		/	/
67	ไผ่หก	แหวเสาะ	<i>Dendrocalamus hamiltonii</i> Munro	POACEAE	/	/	/
68	ฝรั่ง	คุแฆเมาะ	<i>Psidium guajava</i> L.	MYRTACEAE	/		
69	พลับพลึงขาว	นังบึงบ่อง	<i>Crinum asiaticum</i> L.	AMARYLLIDACEAE	/		
70	พริก	ถะเง	<i>Capsicum annuum</i> L.	SOLANACEAE	/	/	
71	พลู	ปะแหล่งดู	<i>Piper wallichii</i> (Miq.) Hand.-Mazz.	PIPERACEAE	/	/	
72	เพกา	ดูแก	<i>Oroxylum indicum</i> (L)	BIGNONIACEAE	/	/	
73	ไพล	ปะหล่วย	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koening) Link ex A.Dietr.	ZINGIBERACEAE	/		
74	มะกรูด	มังเคาะ	<i>Citrus hystrix</i> DC.	RUTACEAE	/		
75	มะขามแป	ข้างมีโต๊ะ	<i>Archidendron clypearia</i> (Jack) I.C. Nielsen	FABACEAE			/
76	มะขามป้อม	หมั่งหลูแฆ	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	PHYLLANTHACEAE		/	/
77	มะขามป้อมดิน	หมั่งลูพู	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach & Thonn	PHYLLANTHACEAE		/	/
78	มะเขือขื่น	หยั่งคีใจ	<i>Solanum</i> <i>aculeatissimum</i> Jacq.	SOLANACEAE	/	/	
79	มะเขือขม	หยั่งแคแซ	<i>Solanum aethiopicum</i> L.	SOLANACEAE	/	/	
80	มะเขือบ้า	ตะกั้งผลี่	<i>Datura metel</i> L.	SOLANACEAE	/		
81	มะเขือพวง	ตะกั้งมูถู่	<i>Solanum torvum</i> Sw.	SOLANACEAE	/	/	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
82	มะขี้ก	ฉะแซ	<i>Sapindus rarak</i> DC.	SAPINDACEAE			/
83	มะนาว	มังโหน้แซ	<i>Citrus aurantiaca</i> Swingle	RUTACEAE	/		
84	มะเดื่อปล้อง	อ่าหนนโผะ	<i>Ficus hispida</i> L.f.	MORACEAE			/
85	มะเดื่อหลวง	อ่าหนนแซ	<i>Ficus auricalata</i> Lour.	MORACEAE		/	/
86	มะเนียงน้ำ	กลีบั้งแล	<i>Aesculus assamica</i> Griff.	HIPPOCASTANACEAE			/
87	มะไฟ	เป้สะแซ	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	EUPHORBIACEAE		/	/
88	มะละกอ	สะกุกเค้	<i>Carica papaya</i> L.	CAIRACEAE	/	/	/
89	มะแว้งเถา	ตะกั้งแค่มือ	<i>Solanum trilobatum</i> L.	SOLANACEAE	/	/	/
90	มะแว้งนก	ตะกั้งแค	<i>Solanum nigrum</i> L.	SOLANACEAE	/		
91	มะอึก/มะเขือปู้	หยั้งแซ กะพุง	<i>Solanum stramonifolium</i> Jacq.	SOLANACEAE	/		
92	มังครซ้าง	แซงส้าพลี	<i>Melastoma sanguineum</i> Sims	MELASTOMATAACEAE			/
93	แมงลัก	โพ้สะ ละเดะ	<i>Ocimum basilicum</i> L.f. var. eitratum Back.	LAMIACEAE	/		
94	ไม้มันนาง	แซงนุที	<i>Pouteria cambodiana</i> (Pierre ex Dubard) Baehni	SAPOTACEAE	/		
95	ยาสูบ	ยี่โสะ	<i>Nicotiana tabacum</i> L.	SOLANACEAE	/	/	
96	ย่านลิเภา	ก่ายคูด	<i>Lygodium flexuosum</i> (L.) Sw.	SCHIZAECEAE			/
97	ยมแดง	โพ้คัง	<i>Heynea trijuga</i> Roxb. Ex Sims	MELIACEAE			/
98	ยมหิน	หม่ายม	<i>Chukrasia tabularia</i> A. Juss.	MELIACEAE			/
99	ยอ	จู้พะดู	<i>Morinda citrifolia</i> L.	RUBIACEAE	/		
100	รักหลวง	กยั้ง	<i>Gluta usitata</i> (Wall.) Ding Hou	ANACARDLACEAE			/
101	รางจืด	จอ ลอ ตี เออ	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	ACANTHACEAE	/		
102	ละหุ่ง	กี้เถะ	<i>Ricinus communis</i> L.	EUPHORBIACEAE	/	/	
103	ละหุ่งแดง	กี้เถะ	<i>Ricinus communis</i> L.	EUPHORBIACEAE		/	/
104	ว่านน้ำ	แหยสะละ	<i>Acorus calamus</i> L.	ARACEAE	/		
105	สะเดา	ตะแคคู้	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss.	MELIACEAE	/		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
106	สะบ้าลิง	แม่ แก ชู	<i>Mucuna macrocarpa</i> Wall.	FABACEAE			/
107	สะพานกัน	โพข้าง	<i>Sambucus javanica</i> Blume	CAPRIFOLIACEAE		/	/
108	สลอดเถา	ท่องพูแซ	<i>Elaeagnus latifolia</i> L.	ELAEAGNACEAE	/	/	
109	สัก	ปะยี่	<i>Tectona grandis</i> L.f.	LAMIACEAE	/		
110	สับประรด	ซังลิแซ	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	BROMELIACEAE	/	/	
111	สนุ่น	ซั้ง	<i>Salix tetraperma</i> Roxb.	SALICACEAE			/
112	สาบแรังสาบกา	นก นา ซี	<i>Ageratum conyzoides</i> L.	ASTERACEAE	/	/	/
113	สาบเสือ	ข้างพุกวี่	<i>Chromolaena adenolepis</i> (Sch.Bip. ex Baker) R.M.King & H.Rob.	ASTERACEAE	/	/	/
114	สาบหมา	ข้างพุกวี่	<i>Ageratina adenophora</i> (Spreng.)R.M.King & H.Rob	ASTERACEAE	/	/	/
115	สาคุมอญ	เนแล	<i>Canna indica</i> L.	CANNACEAE	/	/	
116	ส้มผด	แซงชายแซ	<i>Rhus javanica</i> L.	ANACARDIACEAE	/		
117	ส้มป่อย	พุงชายแซ	<i>Acacia concinna</i> (Wild.) DC.	FABACEAE	/	/	
118	เสี้ยวดอกแดง	ง่องชายโพะ	<i>Bauhinia purpurea</i> L.	FABACEAE	/	/	/
119	หนามไข่กุ้ง	แหวซุงแซ	<i>Rubus ellipticus</i> J.E. Smith	ROSACEAE			/
120	หนาดหลวง	โพแนะ	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	ASTERACEAE	/	/	
121	หญ้าขัดใบยาว	นังโง่หลี	<i>Sida acuta</i> Burm.f.	MALVACEAE		/	/
122	หญ้าคา	ฮั้ง	<i>Imperata cylindrical</i> (L.) Raeusch	POACEAE		/	/
123	หญ้าถอดปล้อง	แยปอง	<i>Equisetum debile</i> Roxb. ex Vaucher	EQUISETACEAE		/	/
124	หญ้าปันยอด	นางมิ่งมิ่ง	<i>Mimosa pudica</i> L.	FABACEAE	/	/	/
125	หญ้ายาง	นังฮ้องปอง	<i>Euphorbia heterophylla</i> L.	EUPHORBLACEAE		/	/
126	หญ้าร่องไห้/ ตีนตุ๊กแก	โพไควเมะ	<i>Selaginella helferi</i> Warb.	SELAGINELLACEAE		/	/
127	หญ้าหนวดแมว	พุกุ่ยโพ	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.	LAMIACEAE			/
128	หว่า	กะหมั่ง	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	MYRTACEAE			/

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	สถานที่พบ		
					พื้นที่หมู่บ้าน	พื้นที่เกษตร	ป่าชุมชน
129	หูเสือ	ฮ่องตอง	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng	LAMIACEAE		/	/
130	เหมือดคนตัวผู้	ผ่อง	<i>Helica nilagirica</i> Bedd.	PROTEACEAE		/	/
131	หม่อนหลวง	แซงกาย โตะแซ	<i>Morus macroura</i> Miq	MORACEAE	/	/	
132	เอ็นยัด	ตะชีตุ	<i>Plantago major</i> L.	PLANTAGINACEAE	/		
133	เอื้องหมายนา	ซูล้ำ	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm.	COSTACEAE		/	/
134	อ้อยดำ	ซีโผะส้า	<i>Saccharum officinarum</i> L.	POACEAE	/		

จากการสำรวจชนิดพืชสมุนไพรในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก สามารถจำแนกประเภทพืชสมุนไพร โดยระบุเป็นชื่อไทย ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น และชื่อวงศ์พืชที่พบ และบันทึกข้อมูลสรรพคุณ ประโยชน์ของพืชสมุนไพร ตามภูมิปัญญาของชาวชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ชนิดพืชสมุนไพรในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก จำแนกตามสรรพคุณและการใช้ประโยชน์

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
1	กะเพรา	หว่างไซเซ	ใบ รับประทานสด รักษาอาการคลื่นไส้ อาเจียน แก้อาการ ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่น จุก เสียดและปวดท้อง เสียดและปวดท้อง	ใบ ใช้ประกอบ อาหารทั้งผัดและต้ม	-	 ที่มา: วิกิพีเดีย (2563)
2	กระชายดำ	โผะสะรวัย	เหง้าและราก นำมาต้ม เป็นน้ำดื่ม รักษาอาการ ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นยา ขับปัสสาวะ	เหง้า ใช้ประกอบ อาหารจำพวกแกง และเป็นเครื่องเคียง น้ำพริก	-	 ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
3	กระเจี๊ยบ	เบ่ชายแซ	- ดอก นำมาคั้นน้ำ ช่วย ขับปัสสาวะ ช่วยย่อย อาหาร - ใบ นำมาตำคั้นน้ำ จิบ เป็นยาแก้ไอ	ดอก ใช้ต้มเป็นน้ำดื่ม	-	 ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
4	กระเจี๊ยบมอญ	เบ่ชายแอ่ว	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่มรักษาอาการปวด ท้อง	ผลดิบ ใช้ในการ ประกอบอาหาร	-	 ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
5	กระตูดเกลี้ยง	พอ ก้อ หยี	ราก นำมาต้มน้ำ ใช้ดื่ม รักษาอาการหน้ามืด	ราก ใช้ผสมในการทำ สาเหล่า	-	 ที่มา: https://medthai.com/

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
6	กล้วย น้ำว้า	สะก๊วย	- ลำต้น นำมาตำใช้ ห้ามเลือด - ผลดิบ รับประทานแก้ การท้องเสีย ใช้เป็นยา ระบาย - ผลสุก ตำแล้วพอก บริเวณแผลไฟไหม้	ผลสุกงอม รับประทานเป็น อาหาร	-	
7	กาสะลอง	ปะโฮยโพ	ราก ต้มน้ำ ใช้ดื่มเป็นยา แก้พิษไข้ทุกชนิด รักษา อาการร้อนในกระหาย น้ำ อาเจียน ทืด ไอ	-	-	
ที่มา: http://xnuwfs7ee7d8azazs3a.blogspot.com/2013/06/blog-post_26.html						
8	กวน	ตะโจตุ	- เถา ต้มกินเป็นยา รักษาอาการปวดเมื่อย - ใบ ตำให้ละเอียดห่อ ผ้าทำลูกประคบบริเวณ ที่ปวด	-	-	
ที่มา: https://www.baanlaesuan.com/plants/perennial/136251.html						
9	กุ่มน้ำ	เนาะ กะ ชี	- ใบและราก ตำผสมกับ สมุนไพรอื่นพอกรักษา กระดูกหัก - รากเป็นยาขับลมใน ท้อง แก้ปวดท้อง - ดอกแก้ตาแดง เจ็บตา แก้ไข้ เจ็บคอ	ยอด นำไปตากแดด แช่เกลือรับประทาน เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก และใช้ ประกอบอาหารจ พวกยำ	-	
ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี						
10	กอมขม	ยาปะจู	เปลือก นำไปแช่น้ำใช้ ดื่ม รักษาอาการไข้ ไข้ มาลาเรีย ไข้จับสั่น ไข้ มาลาเรีย ไข้ทุกชนิด	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
11	กำยาน	แซงโพบัง	ยางจากลำต้น เป็นยา ภายนอก แก้แผลสด สมานแผล	-	-	
ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี						
12	กลอย	คลี่	เปลือก รับประทานดิบ รักษาอาการรูสวัด แก้ พิษงูประสานกระดูกร้าย กระตุ้นการหลั่งน้ำนม	เหง้า ใช้ประกอบ อาหารจำพวกต้ม และทอด	-	
ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี						
13	ข่า	แอ่งซ้าย	- เหง้า ต้มน้ำดื่มเป็นยา รักษาอาการ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม อาการ อาหารเป็นพิษ รักษา อาการลมพิษ - เหง้า ตำพอกรักษา กลาก	ลำต้น รับประทาน สดหรือลวกให้สุก เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก และใช้ ประกอบอาหาร จำพวกแกง	-	
ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี						
14	ข่าป่า	แอ่งซ้าย แห่มง	- เหง้า นำมาต้มน้ำดื่ม รักษา อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุก เสียดแน่น - ต้น นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาบิด - ใบนำมาโขลกรักษาเกลื้อน	เหง้า ใช้ประกอบ อาหารจำพวกแกง	-	
ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี						

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
15	ข้าวเม่านก	โຈ່บลิ	- ราก ใช้ต้มเป็นน้ำดื่ม หรืออาบรักษาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย - ต้น ใช้ต้มเคี้ยวเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการไอ เรื้อรังและวัณโรค - หัว ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาปวดเมื่อยตามร่างกาย	-	-	
16	ขมิ้น	แยบั้ง	- ลำต้น ใช้ตำพอกแผลสด - ใบและดอก ลวกกินเป็นยา	เหง้า รับประทาน เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก และใช้ประกอบอาหาร จำพวกแกง	-	
17	ขมิ้นอ้อย	แยบั้งโฝะ	- เหง้า ใช้ต้มดื่มขับปัสสาวะ - เหง้าสด ตำพอกแก้ฟกช้ำ บวม แก้อักเสบ	-	-	
18	ขิง	แอ่ง	- เหง้า ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ นำมาผสมกับอ้อยดำ แก้อาการไอ แก้อ่อนเพลีย - ส่วนเหง้า ตำให้ละเอียด นำมาทาตัว รักษาอาการไข้	เหง้า รับประทาน เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก และใช้ประกอบอาหาร จำพวกแกง	-	
19	ครามขน	ทอ กรอ มือ	เครือ นำมาต้มน้ำทาหรือนำเครื่องสดคั้นเอาน้ำ ทาแก้อาการของโรคปากเปื่อยและแผลเปื่อยในวัว	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
20	แคหางค่าง	เหม่อ แคว๊ะ	ใบและก้านเปลือกนำมาต้มเป็นน้ำดื่ม อบแห้ง โรคผิวหนัง	- ผลแก่ นำมาปรุงอาหาร โดยการลวก เพื่อรับประทานส่วนที่เป็นเมล็ด - ดอก นำมาปรุงอาหาร โดยการลวก เพื่อรับประทานเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	-	
21	คนทา	มิ่งฉิ่ง	เปลือกลำต้นและราก มีรสขม นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้ และท้องร่วง	-	-	
22	ครอบจักรวาล	นองดู	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการร้อนใน ท้องร่วง แผลบวม เป็นหนอง	-	-	
23	ค้อนหมาขาว	เต้ เย	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการโรคเบาหวาน โดยใช้ร่วมกับสมุนไพรตัวอื่น	-	-	
24	ชะพลู	ปะแหล่งดู	ราก นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับเสมหะในลำคอ	ใบรับประทานสด เป็นเครื่องเคียง น้ำพริกและประกอบอาหารจำพวกแกง	-	

ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

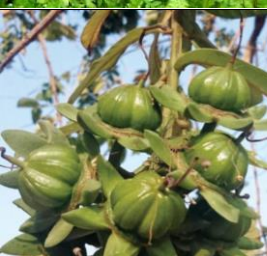
ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
25	ชะเนียง/ ขางแดง	เตอ เน	- เปลือก รักษาอาการ ของโรคเจ็บทรวงอก อม แก้ปวดฟัน - เมล็ดแก้เบาหวาน ขับ ปัสสาวะ	-	-	
26	ชะอม	โพแข้งคุด	ราก รับประทานรักษา อาการท้องอืดเพื่อ ขับ ลม ปวดเสียวในท้อง	ส่วนยอด ใช้ในการ ประกอบอาหาร	-	
27	ชำแป้น	เหม่อ คุย	- เปลือกลำต้น นำมาต้มเป็น น้ำดื่มและนึ่งแช่ รักษา อาการของอัมพาตในระยะ ใหม่ๆ - แก่นไม้ ผสมสมุนไพรอื่น 35 ชนิด ฝนน้ำกินแก้ไข้ เปลี่ยนฤดูแก้ไอสูทไอใส	-	-	
28	ซ้อ	กะโนะ	เปลือกลำต้น ทูบแล้ว บีบใส่แผลน้ำกัดเท้า	-	-	
29	ด้ายยาง	แซงซ่าพลี	- ราก นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม รักษาอาการของโรค มุตกิด เป็นหนอง - เปลือกลำต้นต้มน้ำ ตำแล้วเอาน้ำทาแก้โรค ผิวหนัง - ใบ ตำแล้วนำมาพอก แผลน้ำร้อนลวกแผลใน จมูก ปวดศีรษะ	-	-	

ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
30	คาดตะกั่วป่า	ลี โม่๊ะ มุย	ใบ ทูบแล้วนำมาพอกที่ ฟกช้ำ ห้อเลือด แก้ปวด ท้อง ผดผื่นคัน ตุ่ม หนอง	-	-	
31	เตือเกลี้ยง/ เตืออุทุมพร	กุงเหย่	เปลือกลำต้น ต้มน้ำ ล้างแผล	ผลดิบ บรุงอาหาร โดยการลวก และ รับประทานเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก	-	
32	เตือสาย	ตะด้อยแซ	- ใบ ใช้ชงดื่ม แก้ อ่อนเพลีย - ทุกส่วน นำมาต้มเป็น น้ำดื่มและใช้อาบ แก้ ท้องเดิน และอาการ ปวดเมื่อยตรางกาย	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	
33	เตือย	ผองหมือที่	- ผล นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม บำรุงร่างกาย ป้องกันเหน็บชา ปวดข้อ - รากต้มน้ำชงพวยร้อนเด็ก	ผล ใช้ประกอบ อาหารจำพวกต้ม	-	
34	โตไม่รู้ล้ม	ตะซีโกะ	ราก ต้มกินแก้อาหาร เป็นพิษ ปวดหลัง ปวด เอว	-	-	
35	ตะไคร้	หว่างจิ่ง	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม ช่วยเจริญอาหาร	ลำต้น ใช้เป็น เครื่องเทศ เพื่อปรุง อาหาร	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
36	ตะไคร้ต้น	หลี่อูแซ	ราก นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับลมในลำไส้	ผลดิบ ใช้เป็น เครื่องเทศ เพื่อปรุง อาหาร	-	
37	ต่างหลวง	เกะล้างโพ	ลำต้นและใบ รักษา อาการกามโรค	ดอกอ่อนประกอบ อาหาร หรือต้ม รับประทานเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก	-	
38	ดีงกเลี้ยง	แซงเฒะ	- รากและใบ นำมาต้ม เป็นน้ำดื่ม รักษาอาการ ปวดท้อง - ยางจากเปลือกลำต้น ใช้ทาแก้คัน	ยอดอ่อน ใช้ในการ ปรุงอาหาร	-	
39	ตีนตุ๊กแก	โพไควเมะ	ทั้งต้น ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการร้อนใน กระหายน้ำ แก้ขาลปลาย มือปลายเท้า ลดไขมัน	-	-	
40	ตุ้มเต็น	กูแซ	- เมล็ด ต้มกินแก้ปวด ท้อง อาหารไม่ย่อย - เปลือกลำต้น ทูบ แล้ว นำมาอม รักษาอาการ เหงื่ออกววม - เปลือก นำมาต้มเป็น น้ำดื่ม รักษาอาการของ โรคกระเพาะ	ผล มีรสเปรี้ยวนำมา ทำเครื่องดื่ม	-	

ที่มา: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
41	แดงหนู	ถั่วพูรี	- ราก ตำแล้วพอก เหงือก แก้วปวดฟัน - ราก นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม รักษาอาการท้องอืด ขับลม ขับเสมหะ - ดอก แก้วพิษปวดท้อง - ผล เป็นยาระบาย - เมล็ดเป็นยาขับเหงื่อ	ยอดอ่อน ผลอ่อน นำมาต้ม รับประทานเป็น เครื่องดื่มเย็นๆ	-	
42	ตองกง	ก่ายแล	- เหง้า นำมาตำให้ ละเอียด แล้วนำมาต้ม เป็นน้ำดื่ม รักษาอาการ ปากแตกลิ้นแตก - หน่ออ่อน รับประทาน สดแกัร้อนใน	-	-	
43	ตองงุม	จ่อ จิ่ง มือ	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่มเป็นยาแก้ไอ ปวด เมื่อยตามร่างกาย แก้ว ริดสีดวงทวารหนักและ เลือดตกค้างภายใน	-	-	
44	ตองแตก	โพบังจุง	- รากนำมาต้มเป็น น้ำดื่ม - เมล็ด รับประทานสด ปริมาณน้อยเป็นยาถ่าย พยาธิ - ใบตำแล้วพอก แก้ฟกช้ำบวม	-	-	
45	ทับทิม	มังเกาะแซ	- ยอด รับประทานสด รักษาอาการปวดท้อง ท้องเสีย - ดอกตำพอกห้ามเลือด	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
46	โทงเทง	ถูชิงปอง	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการตัวเหลือง ไอเรื้อรัง เป็นยาแก้คางทูม แก้ฝี ในบอด ช่วยขับพยาธิในลำไส้	-	-	
47	นางแลว	ซีเคละโพ	ใบและราก นำมาทุบแล้วลนๆ ไฟ ประคบ บริเวณที่เคล็ดขัดยอก หรือกระดูกหัก	ช่อดอก ใช้ในการประกอบอาหารจำพวกแกง	-	
48	น้องขาว	โน	น้ำยางสดและเปลือกลำต้น แขน้ำ นำมาต้มแก้ปวดหลัง ปวดเอว แก้ไข้	-	-	
49	บอระเพ็ด	ตะชีคี	เถา มีรสขม นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ช่วยให้เจริญอาหาร	-	-	
50	เดย	เนอะ บิ ซอย กาย	ลำต้น นำมาต้มกับหญ้าฉอดปล้อง เพื่อลดเบาหวาน	ใบ ใช้เป็นส่วนผสมในการทำขนมเครื่องดื่ม	-	
51	ปิ้งขาว	มั่งแหละแซ	- ใบ ลนไฟใช้ประคบแก้ริดสีดวงทวาร - ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการร้อนในและต้มอาบให้สตรีอยู่ไฟ	-	-	

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
52	ผักกระสัง	คอ โค๊ะ	ลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการปวดท้อง ท้องร่วง	-	-	
53	ผักกาดข้าง	เถาะเบเลาะ ดู	- ใบ ตำแล้วพอกแผลเปื่อย แก้กันตามอวัยวะเพศชาย - ใบแห้ง นำมาบดเป็นยานัตถ์เพื่อสูดดม หยุดเลือดในจมูก และรักษาอาการของโรคไข้เหงาหลับ	-	-	
54	ผักขี้หูด	มะเปอะ	- ใบ ดอก และฝัก ต้านมะเร็ง รักษาอาการไข้หวัด ช่วยละลายนิ่ว - รากต้มดื่ม ช่วยลดความดันเลือด บรรเทาโรคเบาหวาน แก้ไอ ลดไข้ ช่วยขับปัสสาวะ	ใบ ดอก และฝัก ใช้ประกอบอาหาร	-	
55	ผักโขม สวน	หมั่งลั้งพุดู	- เครื่อง ใบ ดอก และฝัก รักษาอาการอาหารเป็นพิษ ขับปัสสาวะ - ใบ รับประทานสดแก้พิษงู และขี้ไ้พอกแก้ปวดแสบปวดร้อน - รากต้มน้ำดื่มแก้ตาแฉะ	ใบ นำไปประกอบอาหารจำพวกผัดหรือลวก เป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
56	ผัก ควาตอง	ตะนะฮิงดู	- ลำต้น รับประทานสด รักษาอาการไข้ ปวด บวม ปวดอักเสบ เป็น ยาบำรุงกำลัง - ยอดอ่อน เคี้ยวอมแก้ ปวดฟัน - ใบ ชี้แล้วทา รักษา อาการหวัด คัดจมูก รับประทานสดเป็นยา แก้หวัดไอ	ใบ รับประทานเป็น เครื่องเคียงลาบ	-	
57	ผักคราด	งังดูงดู	ใบและยอดสด มีรสเผ็ด ทำให้ลื่นและเยื่อเมือก ชา แก้อาการ เหนื่อย บวม ปวดฟัน	ใบ ดอก ยอดอ่อน ใช้ ในการประกอบ อาหารจำพวกแกง	-	
58	ผักซีฝรั่ง	หนาม่า แขวแหล่	ใบสด รักษาอาการ ท้องอืด เคี้ยวดับกลิ่น ปาก	ใบ ใช้ประกอบ อาหาร	-	
59	ผักปลาบ	โง่ปุ่	ใบหรือลำต้น นำมาตำ คั้นเอาน้ำ มาทารักษา อาการโรคผิวหนัง อาการคัน	ใบ ใช้ในการ ประกอบอาหาร	-	
60	ผักแปมป่า	พู่	- ราก ดอกเหล้า บำรุง กำลัง ตำ พอกฝี ดูด หนอง ทำเป็นยาขงตี๋ม ขับลม - เถา นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม รักษาอาการปวด เมื่อยเส้นเอ็น - ใบตำพอกคั้นน้ำทาแก้ โรคผิวหนัง	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
61	ผักไผ่	ฉะฉื่อ	ใบ รับประทานสด ช่วยเจริญอาหาร ช่วยขับลม	ใบสด รับประทาน เป็นเครื่องเคียงลาบ หรือใช้ในการประกอบอาหาร	-	
62	ผักมันไก่	หมั่งคูหล่อง	ส่วนลำต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการโดนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย รักษาอาการงูสวัด แผล น้ำร้อนลวก	-	-	
63	ผักแว่น	ผะววยตุ	ใบ นำมาตำแล้วพอกฝี ไข้ ไฟลวก แก้มลง กัดต่อย ปวดฝี คันตา ใช้เป็นยาสมานแผล นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการไอ ทอลซิน อักเสบ	- ใบ ใช้ประกอบอาการจพวกต้มและแกง - ลำต้น รับประทานสดเป็นเครื่องเคียง น้ำพริก	-	
64	บัวบก	ตะขายแล	- ทั้งต้น นำมาตำแล้วพอกหรือเอาน้ำมาทาแก้กลากเกลื้อน แผลพุพอง สมานแผลสด - ใบคั้นน้ำใส่แผลที่ตัด สายสะดือ	ใบ ต้มเป็นเครื่องดื่ม และรับประทานเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก หรือยำ	-	
65	ผักอีหลีน	ห้วงตุ	ใบ ขยี้ใส่แผลสด ทำให้เลือดหยุดไหล	-	-	
66	ผักฮั่นน้ำ	นองตุ	- ใบ ตำแล้วพอกฝี นำมาต้มเป็นน้ำดื่มขับเสมหะ - ทั้งต้น เป็นยาบำรุงกำลัง หัวใจ แก้กมลา	ลำต้น ใช้ในการประกอบอาหาร จำพวกแกง	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
67	ไผ่ชาง	แหวหมิ่ง	ลำต้น นำมาต้ม น้ำอาบ และต้ม น้ำดื่ม รักษาอาการของโรคตัวเหลือง	หน่อ ใช้ในการประกอบอาหาร จำพวกแกง	- ไม่ใช่ทำเครื่องจักสาน - ไม่ใช่เป็นโครงสร้าง	
68	ไผ่หก	แหวเสาะ	ข้อ นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ช่วยขับนิ่ว	หน่ออ่อน ใช้ในการประกอบอาหาร จำพวกแกง	- ไม่ใช่ทำเครื่องจักสาน - ไม่ใช่เป็นโครงสร้าง	
69	ฝรั่ง	คุแฆเมาะ	- ใบ เป็นยาห้ามเลือด ใส่แผลสด ใช้ใบเคี้ยวๆ ระงับกลิ่นปาก - ผลอ่อน แก้วท้องเสีย - ราก แก้วน้ำเหลืองเสีย เป็นฝี แผลพุพอง	ผลดิบ รับประทาน เป็นผลไม้	-	
70	พลับพลึงขาว	นังบึงบ่อง	- ยอดอ่อน นำมาลนไฟ ใช้ประคบแผลและกระดูกไม้เข้าที่ - ราก นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการเจ็บหน้าอก	-	-	
71	พริก	ถะเง	ผล ให้รสขาดเผ็ด ช่วยเจริญอาหาร รักษาอาการอาเจียน รักษาโรคหิด กลากเกลื้อน บิด	ผล ใช้ในการประกอบอาหาร	-	
72	พลูกาน	คุแก	ทั้งต้น ตำแล้วพอกรักษาอาการ ม้ามโตที่เกิดจากมาเลเรีย เป็นยาทาแก้กระดูกหัก รักษาอาการคัน แผลพุพอง ต้มน้ำดื่มเป็นยาทำแท้งเปลือกต้มคลอดลูกง่าย	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
73	เพกา	ตุแก	ทั้งต้นตำพอกแก้อาการ มีลมโตที่เกิดจาก มาเลเรีย เป็นยาทาแก้ กระดูกหักแก้อาการคัน แผลพุพอง นำมาต้มเป็น น้ำดื่ม เป็นยาทำแห้ง เปลือกต้มคลอดลูกง่าย	ฝักดิบ เผากินเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก และใช้ประกอบ อาหารประเภทผัด	-	
74	โพล	ปะหลุย	เหง้า นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม สำหรับหญิงหลัง คลอดบำรุงร่างกาย นำมาต้มดื่มเป็นยา รักษาอาการท้องขึ้น ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับลม ขับประจำเดือนสตรี แก่ ผื่น	เหง้า ใช้ประกอบ อาการจำพวกแกง	-	
75	มะกรูด	มังเคาะ	- เปลือกของผล รับประทานดิบเป็นยา ขับลม - ผลดิบ นำไปเผาผสม น้ำยาสระผมแก้รังแค	- ใบ ใช้เป็น เครื่องเทศประกอบ อาหาร - ผล ใช้ประกอบ อาหาร	ผล ใช้คั้นน้ำ เพื่อสระผม	
76	มะขามแป	ช่างมีโตะ	- ยอดอ่อน ใช้รักษาโรค ฝีดาษที่ตาไก่ - ใบ นำมาต้มแล้ว ประคบที่ตาเด็กแรกเกิด - ใบ นำมาคั้นน้ำ แล้ว ทาบริเวณที่ ฟกช้ำน้ำร้อนลวก รักษา อาการปวดฟัน	-	-	
77	มะขาม ป้อม	หมั่งหลูแซ	ผลดิบ รับประทานสด รักษาอาการไอ และ ช่วยให้เจริญอาหาร	ผลดิบ ใช้คั้นแล้วต้ม ทำน้ำดื่ม และแช่อิ่ม	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
78	มะขามป้อม มดิน	หมั่งลูพู	- ผลดิบ รับประทานสด เป็นยาแก้ไอ ลดความ ร้อน ขับปัสสาวะ	-	-	
79	มะเขือขึ้น	หยั่งคีเจ	ผล นำไปลนไฟแล้วสุด ควั่นอมไว้ในปากรักษา โรคฟันผุราก อมเพื่อ บรรเทาอาการปวดฟัน	ผลใช้ประกอบอาหาร ประเภทยา ดอง และ รับประทานเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก	-	
80	มะเขือขม	หยั่งแคแซ	ใบสดหรือแห้งที่แช่น้ำ ใช้ใส่แผลสดช่วยห้าม เลือด	ผลใช้ประกอบอาหาร ประเภทยา และ รับประทานเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก	ใบ ใช้ทำบุหรี	
81	มะเขือบ้า	ตะกั้งผลี่	ใบใช้ตำแล้วพอกฝี รักษาอาการโรคผิวหนัง กลาก เกื้อน	-	-	
82	มะเขือพวง	ตะกั้งมู่ถู่	- ทั้งต้น ตำแล้วพอก เป็นยาทาแก้กลาก เกื้อน รักษาอาการ ของโรคผิวหนัง - ผล คั้นน้ำผสมเกลือ อม ขับเสมหะ	ผล ใช้ประกอบ อาหารและ รับประทานเป็น เครื่องเคียงน้ำพริก	-	
83	มะซึก	ฉะแซ	- ราก นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับเสมหะ แก้หืด ไอ ริดสีดวงทวาร - ยอดรับประทานเป็นยา ระบาย - เปลือก รักษาอาการพิษไข้ - ดอก แก้พิษผื่นคัน - ผล นำมาต้มรักษาอาการ คันตุ เชื้อรา รังแค	-	ใช้เป็นสมุนไพร มี ฟองใช้ซักผ้า และเป็นยาเบื่อ ปลา	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
84	มะนาว	มังโหน้แซ	- ผลดิบรับประทานสด เป็นยาขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ - ผลดิบ นำมาคั้นน้ำกิน คู่กับเกลือ รักษาอาการ เจ็บคอ แก้ไอ ขับเสมหะ	ผลดิบ นำมาคั้นน้ำใช้ปรุงอาหาร	-	
85	มะเดื่อ ปล้อง	อำแหนโผะ	- ราก ตำแล้วพอกแก้เม็ดฝี - เปลือก ตำแล้วพอกแก้สิ่ว ฝี กระตุกแตก - ผลแห้ง ใช้ทาแก้แผลในปากและเพิ่มน้ำนม	ยอด ใช้ประกอบอาหารจำพวกต้ม และรับประทานเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	-	
86	มะเดื่อ หลวง	อำแหนแซ	- ยางจากลำต้น ทาแก้คัน - เนื้อผล ต้มกินเนื้อเป็นยาแก้ท้องเสีย	ผล รับประทานเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	-	
87	มะเนียงน้ำ	กลีบั้งแล	- ผล คั้นน้ำใส่ผ้าอ้อมน้ำ ร้อนทาหรืออบเต้านม เพื่อเร่งน้ำนม - ผล ทำเป็นครีมแก้สิ่ว ฝ้า ตุ่มแข็งหรืออาการ บวมตามร่างกาย	-	-	
88	มะไฟ	เป้สะแซ	เปลือกต้น บำรุงธาตุ แก้พิษฝี ใบตำพอกกลากเกลื้อน เรื้อนกวาง	ผล รับประทานเป็นผลไม้	เปลือกผล ให้สีแดงหรือสีส้ม ใช้ในการย้อมผ้า	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
89	มะละกอ	สะกุกะเค้	ผลสุก รับประทานเป็นยาระบาย	ผลดิบ นำไปประกอบอาหารจำพวกผัดหรือลวก เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก	-	
90	มะแว้งเถา	ตะกั้งแค่มือ	ทั้งต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ รักษาอาการไอ ขับปัสสาวะ	ผล รับประทานเป็นเครื่องเคียงน้ำพริก	-	
91	มะแว้งนก	ตะกั้งแค	- ใบ ยอด และดอก ต้มแล้วพอก ไล่ผี - ทั้งต้น(ไม่ใช่ผล) นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับเสมหะ แก้อาการไอ ขับปัสสาวะ	-	-	
92	มะอึก/ มะเขือปู	หยั่งแซ กะพุง	ใบ ต้มแล้วพอก รักษาอาการคัน	ผลดิบ ใช้ประกอบอาหารจำพวกแกง	-	
93	มังเคร่ข้าง	แซงส้าพลี	ทั้งต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการอาเจียนเป็นเลือดและถ่ายเป็นเลือด	-	-	
94	แมงลัก	โพสะ ละเดะ	- ทั้งต้น นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ขับลม ทำให้เจริญอาหาร รักษาอาการปวดหัว หวัด ปวดกระเพาะอาหาร จุกเสียดแน่น ท้องเสีย - เมล็ดแช่น้ำกินเป็นยาระบาย	ใบ ใช้ประกอบอาหารประเภทผัด ต้ม ทอด	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
95	ไม้ันมนาง	แขงนู้ที	- ส่วนเปลือก ช่วยเพิ่ม น้ำมันในสัตว์เลือดอุ่น - ส่วนเปลือก ใช้ต้มน้ำ ดื่ม รักษาอาการท้องร่วง ท้องอืดในเด็ก	-	-	
96	ยาสูบ	อีโสะ	ใบสดหรือแห้งที่ แช่น้ำ ใช้ใส่แผลสด ห้ามเลือด ใช้เป็นยาขยายระดับ ประสาท	-	ใบ ใช้ทำบุหรี่	
97	ย่านลิเภา	ก่ายคูดุ	ทั้งต้น นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม รักษาอาการเจ็บคอ เวียนหัวหน้ามืดปวด หลัง ปวดท้องตกลูก ข้าโน แก้อึดสีดวงทวาร เป็นยาขับปัสสาวะ	ยอดอ่อน รับประทานสด ใช้ ประกอบอาหาร จำพวก ลวก และใช้ เป็นเครื่องเคียง น้ำพริก	-	
98	ยมแดง	โพคัง	ทั้งต้น รักษาโรค อหิวาตกโรค โรคไขข้อ ต่อมทอนซิลอักเสบ	-	ลำต้น ใช้ทำพิน สร้างบ้าน	
99	ยมหิน	หม่ายม	- ราก นำมาต้ม รับประทานรักษาอาการ หนองใน - เมล็ด ใช้เป็นยาชูกำลัง - ลำต้น ใช้น้ำหยอดตา รักษาอาการตาเจ็บ เบาหวาน	ผล รับประทานเป็น ผลไม้	ลำต้น ใช้ทำพิน สร้างบ้าน	

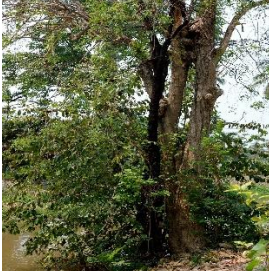

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
100	ยอ	งูพะดู	ใบ ตำแล้วพอกที่บริเวณ ปวดหัวเข่าและบริเวณ อื่นๆ	ใบ ใช้ประกอบ อาหารประเภทหนึ่ง เช่น ห่อหมก	-	
101	รักหลวง	กย้ง	- ราก รักษาอาการของ โรคคัน โรคผิวหนัง อุด ฟัน แก้กปวด แก้อิไข พยาธิ - เปลือก ขับเหงื่อ ทำให้ อาเจียน บำรุงกำลัง แก้อ ไข้เรื้อรัง - เมล็ดเป็นยาถ่ายขับ พยาธิ	-	-	
102	รางจืด	จอ ลอ ดี เออ	เถา นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม ให้เด็กดื่ม รักษาอาการ หวัด	-	-	
103	ละหุ่ง	กึเณะ	- ก้านใบ นำมาเป่าลม ใส่หู รักษาอาการหูอื้อ เวียนศีรษะ - ราก ตำแล้วคั้นน้ำ ทา สมานแผล แก้มฝี อักเสบ บวม - ผลอ่อน ต้มแก้ท้องอืด เป็นยาระบาย	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
104	ละหุ่งแดง	กีเถาะ	- เมล็ด นำไปคั่วแล้วบิบน้ำมัน ทาแผล - รากต้มน้ำดื่มแก้ ปวดท้องอาหารเป็นพิษ	-	-	
105	ว่านน้ำ	แห่สะละ	- ราก ใช้ต้มเป็นน้ำดื่มรักษาอาการปวดท้อง - ใบ นำมาห้อยคอช่วยรักษา โรคหวัด หรือไข้ น้ำ แล้วทาที่หน้าหน้าอกหรือขมับรักษาอาการหวัด	-	-	
106	สะเดา	ตะแคดู	เปลือกลำต้น ใบ นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม เป็นยาเจริญอาหาร เป็นยารักษาโรคผิวหนัง	ยอดและดอกอ่อน ใช้ประกอบอาหารโดยการลวก รับประทานเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริก	-	
107	สะบ้าลิง	เม็ะ แก ชู	- เมล็ด ผนเป็นแป้งทาแก้ฝี - ลำต้น ต้มกับน้ำเกลืออมแก้ปวดฟัน	-	-	
108	สะพานกิน	โพซ่าง	ยอดและใบ ลนไฟนำมาตำแล้วพอกบริเวณที่เคล็ด ฟกช้ำ ใช้ผ้าพันไว้	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
109	สลอตเถา	ท่องพูแซ	- ราก ตำแล้วนวดน้ำ ทาเป็นยารักษากลาก เกลื้อน - ผล เป็นยา ฝาดสมาน บำรุงหัวใจ - ดอกและผล เป็นยาคุมธาตุ	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	
110	สัก	ปะยี่	- เปลือกลำต้น เป็นยา คุมธาตุ ยาฝาด สมาน แผล แก้มะเร็ง - เนื้อไม้ เป็นยาแก้โรค ผิวหนัง	-	ไม้ ใช้ก่อสร้าง บ้านเรือน	
111	สับปะรด	ซังลิแซ	- ราก นำมาต้มเป็นน้ำ ดื่ม ขับปัสสาวะ - ใบ นำมาต้มเป็นน้ำดื่ม เป็นยาถ่าย	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	
112	สนุ่น	จั้งจั้ง	- ราก เป็นยาบำรุงโลหิต บำรุงปอด แก้ฝีภายใน - เปลือกต้น บำรุงหัวใจ - ใบ ตำแล้วพอกแก้โรคม - ดอก ผลต้มน้ำดื่มแก้ พยาธิ	-	-	
113	สาบแรัง สาบกา	นก นา ซี	ใบ นำมาขยี้หรือตำพอก แผลสด ช่วยห้ามเลือด แก้คัน	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
114	สาบเสือ	ช่างพุกวี	ใบ ตำแล้วพอกแผลสด ช่วยห้ามเลือด	-	-	
115	สาบหมา	ช่างพุกวีโง	ใบและยอด ใช้ลดไฟ แล้วพอกแผลสดช่วย ห้ามเลือด	-	-	
116	สาคุมอญ	เนแล	- เหง้าสด มีรสขมมาก ใช้เป็นยารักษาอาการ ปวดมวนท้อง - ดอก ตำแล้วพอกห้าม เลือด - เมล็ด ตำแล้วพอก ศีรษะแก้ปวดศีรษะ	เหง้า นำมาต้มหรือ นึ่ง รับประทานเป็น อาหาร	-	
117	ส้มผด	แซงชายแซ	ลำต้น ใช้ต้มเป็นน้ำล้าง แผล ผี	ยอดอ่อน ซอ่ดอก และผล รับประทาน สด เป็นเครื่องเคียง กับน้ำพริก	-	
118	ส้มป่อย	ฟุ้งชายแซ	- ราก รักษาอาการไข้ โรคลำไส้ - ต้น ใช้ขับน้ำตา - เปลือก เป็นยาระบาย ขับเสมหะ - ดอก บำรุงธาตุ - ผล แก้วร้างแค	-	ดอก ผล ใช้ใน พิธีกรรม วันสงกรานต์	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
119	เสี้ยว ดอกแดง	ง่องชายโพะ	ลำต้น ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการไข้ เป็นยา ระบาย	ยอดและใบอ่อน นำมาประกอบ อาหาร	-	
120	หนาม ไขกุ่ม	แห่วซุงแซ	ราก ต้มเป็นน้ำดื่มรักษา อาการเมื่อยล้า แก่หัวัด	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	
121	หนาด หลวง	โไฟ่แปะ	ทั้งต้น ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษา อาการอาการไอ หัวัด มาลาเรีย ปวดท้องขับ ปัสสาวะ ปวดตามข้อ ปวด ศีรษะขับเสมหะ ปวดหลัง ปวดเอว	-	-	
122	หญ้าขัด ใบยาว	นังโง่หลี	ใบ ตำแล้วพอกใส่ฝี ต้ม น้ำ อมบรรเทาอาการ ปวดฟัน	-	-	
123	หญ้าคา	ฮั้ง	- ราก ใช้ต้มรวมกับราก สาบเสือ ต้มรักษา โรคนิว - ทั้งต้น ต้มรวมกับ มะเดื่อน้ำและหญ้า ถอดปล้องต้มรักษา โรคนิว	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
124	หญ้า ถอดปล้อง	แยบอง	ทั้งต้น ต้มรวมกับราก มะเดื่อ น้ำและรากหญ้า คาต้มรักษานิว	-	-	
125	หญ้า ปันยอด	นางมิ่งมิ่ง	- ราก ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการไอ ขับ เสมหะ - ต้น ตำแล้วพอกรักษา แผลพุพอง	ยอดอ่อน ไข่ ประกอบอาหาร จำพวก ไส้แกงเบือะ	-	
126	หญ้ายาง	นังฮ้องปอง	ใบ รับประทานสดหรือ ต้ม เป็นยาระบาย	ใบ รับประทานสด หรือต้ม ใช้เป็นเครื่อง เคียงกับน้ำพริก	-	
127	หญ้า หนวดแมว	พุกู่โยไฟ	ต้นต้มรวมกับหญ้าถอด ปล้อง ลดเบาหวาน	-	-	
128	หว่า	กะหมิ่ง	- ราก ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการท้องเสีย บิด - เปลือกและลำต้นเป็น ยาฝาดสมานแผล - ผล รับประทานสด ขับปัสสาวะ - เมล็ด บด รักษา อาการคออักเสบ - ใบ รักษาอาการของ โรคเบาหวาน	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
129	หูเสือ	ฮ่องดอง	ใบสด คั้นเอาน้ำมา หยอดหู แก้วปวดหู	ใบสด รับประทาน เป็นเครื่องเคียงลาบ หรือน้ำพริก	-	
130	เหมือดคน ตัวผู้	ผ่อง	เปลือก ต้มทาแผลสด ล้างตา แก้เจ็บตา และ ต้มเพื่อรักษาอาการ อาหารเป็นพิษ	-	-	
131	หม่อน หลวง	แซงกาย โตะแซ	- เปลือกและเนื้อไม้ตำ แล้วพอกแผลระงับเชื้อ - ยางจากลำต้น ใสแผล เปื่อย เรื้อรังแผลมีหนอง	ผลสุก รับประทาน เป็นผลไม้	-	
132	เอ็นยัด	ตะซิดู	- ทั้งต้น ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการปวดเมื่อย ช่วยขับปัสสาวะ - ใบสด ขยี้แล้วพอก บริเวณที่คัน ช่วยลด อาการแพ้	-	-	
133	เอื้องหมาย นา	ซูล้ำย	- ราก เป็นยาแก้โรค ผิวหนัง ต้มเป็นน้ำดื่ม รักษาอาการท้องอืด อาการหวัด กระตุ่น ความต้องการทางเพศ - เหง้า เป็นยาถ่าย ขับปัสสาวะ ดันแก้บิด	-	-	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	สรรพคุณและการใช้ประโยชน์			รูปภาพประกอบ
			สมุนไพร	อาหาร	อื่นๆ	
134	อ้อยดำ	ซีโอะส้า	- ลำต้น รับประทานสด รักษาอาการร้อนใน กระหายน้ำ - ลำต้น นำมาคั้นน้ำ ช่วยขับปัสสาวะ ช่วยเจริญอาหาร ทำให้สดชื่น	ลำต้น นำมาคั้นน้ำ ใช้เป็นเครื่องต้ม และ ทำน้ำตาล	ทั้งต้น ใช้ใน พิธีกรรมต่างๆ เช่น สืบชะตา	

จากการสำรวจและเก็บตัวอย่างในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก สามารถจำแนกชนิดพืชในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก จำนวน 134 ชนิด จากการสัมภาษณ์และสอบถามหมอยาพื้นบ้านหรือพ่อ พะดาพะยิ บ้านขุนอมแฮดนอก สามารถทราบรูปแบบการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ มีรูปแบบการใช้พืชสมุนไพรดังนี้

1. ยาต้ม เป็นการสกัดยาให้ออกมาจากไม้ยาด้วยน้ำร้อนเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดส่วนใหญ่จะใช้ต้มกับส่วนของต้นไม้เนื้อแน่นแข็ง เช่น ราก ลำต้น ต้องใช้การต้มจึงจะมีตัวยาออกมาข้อดีสำหรับการต้ม คือ เป็นวิธีที่สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรคในการต้มนั้น มีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ

1.1 ต้มกินต่างน้ำ คือ การต้มยาให้เดือดแล้วต้มต่อด้วยไฟอ่อนอีก 10 นาที จากนั้นนำมาดื่มแทนน้ำ

1.2 ต้มเคี้ยว คือ การต้มให้เดือดแล้วต้มด้วยไฟอ่อนๆ อีกประมาณ 20-30 นาที

1.3 ต้มสามเอาหนึ่ง คือ การต้มจากน้ำ 3 ส่วนให้เหลือ 1 ส่วน จะใช้เวลาในการต้มประมาณ 30-45 นาที

2. ยาตำคั้นเฉพาะน้ำ คือ การนำพืชสมุนไพรส่วนใบ ราก นำมาตำให้ละเอียดแล้วคั้นเฉพาะน้ำจะใช้กับส่วนของต้นไม้ที่มีน้ำมากๆ เช่น ส่วนใบ หัว และหัวเหง้า บางชนิดใช้ยางทาแก้อาการคันหรือห้ามเลือด

3. ประคบ คือ การบรรเทาอาการปวดบวมหรือบาดเจ็บที่กล้ามเนื้อ โดยใช้ผ้านุ่มๆ จุ่มลงในน้ำต้มสมุนไพรนำมาประคบไว้บริเวณที่บาดเจ็บ ในพืชบางชนิดใช้ใบหรือยอดอังไฟ แล้วนำมาประคบในบริเวณที่ต้องการได้ทันที แล้วใช้ผ้าพันเอาไว้

4. การพอก วิธีนี้คล้ายกับการประคบ แต่จะใช้ส่วนผสมสมุนไพรมาพอกบริเวณที่บาดเจ็บ

5. การสกัดด้วยน้ำมัน นำไปคั่วแล้วบีบน้ำมันทาแผล

จากการศึกษาชนิดของพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ จากการเดินการสำรวจพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ในพื้นที่ภายในหมู่บ้าน พื้นที่เกษตร และพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า มีพืชที่ชาวกะเหรี่ยงโปว์ของในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ทั้งหมดจำนวน 134 ชนิด จาก 82 วงศ์ (ตารางที่ 2)

จากการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่หมู่บ้าน และพื้นที่เกษตร ของบ้านขุนอมแฮดนอก พบพืชทั้งหมด 134 ชนิด พื้นที่ที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด จำนวน 37 ชนิด คือ พื้นที่หมู่บ้าน รองลงมา พื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 30 ชนิด พื้นที่เกษตร/ป่าชุมชน จำนวน 28 ชนิด พื้นที่หมู่บ้าน/พื้นที่เกษตร จำนวน 20 ชนิด พื้นที่หมู่บ้าน/พื้นที่เกษตร/ป่าชุมชน จำนวน 16 ชนิด พื้นที่เกษตร จำนวน 3 ชนิด

จากการเก็บข้อมูลพืชสมุนไพร แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ดังที่กล่าวมานั้น สามารถแยกออกเป็นช่วงฤดูกาลที่ทำการสำรวจในแต่ละพื้นที่พบมีความแตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบปริมาณของพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่การเกษตรและพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า ในช่วงฤดูฝนจะมีจำนวนชนิดและปริมาณของกลุ่มพืชที่ใช้ประโยชน์มากกว่าฤดูกาลอื่น รองลงมาคือ ฤดูหนาวและฤดูร้อน พบจำนวนน้อยที่สุดในส่วนพื้นที่ที่มีชนิดพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ เขตหมู่บ้านที่อยู่อาศัย รองลงมา คือ เขตป่าชุมชนและพบน้อยที่สุดคือ พื้นที่ทำการเกษตร (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนพืชสมุนไพรและพืชสมุนไพรและอาหารที่สำรวจพบในแต่ละสถานที่จำแนกตามฤดูกาล

พื้นที่	จำนวนชนิดพืชที่พบ (ร้อยละ)		
	ฤดูร้อน	ฤดูฝน	ฤดูหนาว
พื้นที่หมู่บ้าน	30	40	30
พื้นที่เกษตร	22	43	35
พื้นที่ป่าชุมชน	21	45	34

การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในพื้นที่หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก สามารถแบ่งออกตามส่วนที่ใช้มีดังนี้ ส่วนลำต้น (เถา เปลือกไม้ เนื้อไม้) (21.31%) ส่วนใบ (24.67%) ส่วนราก (18.06%) ส่วนผลและเมล็ด (15.86%) ส่วนเหง้า (5.29%) ส่วนดอก (4.85%) ส่วนยอดอ่อน (3.96%) และ สมุนไพรแบ่งตามวิธีใช้ ดังนี้ ต้มคั้นน้ำดื่มใช้ภายใน (50.89%) ตำพอก (25%) กินสด (11.16%) ต้มน้ำแล้วคั้นน้ำใช้ภายนอก (ทา/อาบ) (4.91%) ต้มหรือลวกกิน (2.68%) ฝนไฟเพื่อใช้ประคบ (2.68%) ฝาด/กวาดยา (1.04%) แขน้ำแล้วดื่ม (0.89%) และดอง (0.44%) ส่วนสมุนไพรแบ่งตามวิธีใช้ ดังนี้ ใช้เป็นยาภายใน เช่น ต้มดื่ม ลวก ดอง ฝาด สด แขน้ำ (67.40%) และใช้เป็นยาภายนอก (32.6%)

ตามลำดับ พืชสมุนไพรอาหารแบ่งตามส่วนที่ใช้ มีดังนี้ ผล (36.36%) ใบ (22.08%) ยอด (16.88%) เหง้า (7.79%) ต้น (7.79%) ดอก (7.79%) และราก (1.30%) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพร

การสำรวจในพื้นที่หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเลือกชนิดและแสดงความคิดเห็นในการจัดรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การต่อยอดการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นอาหาร การใช้สมุนไพรเพื่อสร้างอาชีพให้เกิดรายได้และผลของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่เหมาะสม จากการสำรวจพืชสมุนไพรของกลุ่มชาวบ้านบนพื้นที่หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าคนรุ่นเก่าจะยังคงใช้รูปแบบการรักษาด้วยสมุนไพรป่าและยังคงมีความเชื่อในประสิทธิภาพในการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและส่วนใหญ่คิดว่าพืช 3 ชนิด ดังต่อไปนี้ 1) กลอย (คลี่) 2) ไม้ันมนาง (แขนงหนูที่) และ 3) ยอ (แบเกลือ) ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรที่มีประโยชน์และมีจำนวนมากโดยไม่ต้องปลูกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ หากมีคนสืบทอดการใช้ประโยชน์ เนื่องจากชาวบ้านสามารถใช้สมุนไพรดังกล่าวในการรักษาหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น โดยไม่ต้องพึ่งยาแผนปัจจุบันมายาวนานอดีตจนถึงปัจจุบัน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 พืชสมุนไพรที่มีความน่าสนใจและควรอนุรักษ์

ลำดับ	ชื่อพืช	ความสำคัญ/สรรพคุณ	แนวทางการอนุรักษ์
1	ตุ้มเต็น	- ชาวบ้านมีความเชื่อในการใช้สมุนไพรในการรักษาปวดท้อง โรครกระเพาะ และ เหงือกบวม และการใช้มานานและมีความพอใจและไม่เป็นอันตราย - เป็นสมุนไพรที่ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้และอยู่ในป่าต้องเดินทางเข้าในการเก็บ พืชสมุนไพร	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิด นี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษา ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่ หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็น คุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
2	กลอย	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้โดยเฉพาะหญิงตั้งครรภ์ที่ต้องให้นมบุตรเพราะพืช สมุนไพรชนิดนี้ช่วยกระตุ้นการหลั่งน้ำนม รักษาสิว แก้พิษงู ช่วยประสานกระดูกงูได้	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิด นี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษา ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่ หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็น คุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
3	หนาม ไข่มุก	- พืชสมุนไพรที่ชาวบ้านเชื่อว่าแก้หวัด แก้อาการเมื่อยล้า ชาวบ้านนิยมนำมาไว้ ประจำบ้านสามารถใช้ได้ทุกวัย	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิด นี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษา ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่ หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็น คุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
4	สนุ่น	- พืชสมุนไพรช่วยในการบำรุงโลหิต บำรุงปอด บำรุงหัวใจ แก้ฝีภายใน แก้พยาธิ	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิด นี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษา ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่ หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็น คุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
5	กอม ชม	- ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพืชสมุนไพรที่ช่วยใน การแก้ไข้ และช่วยในการรักษาไข้มาลาเรีย ไข้จับสั่น ชาวบ้านนิยมนำมาไว้ดื่มเป็น ประจำสามารถใช้ได้ทุกเพศทุกวัย - เป็นสมุนไพรที่ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้และอยู่ในป่าต้องเดินทางเข้าเข้าไปเก็บ ไกลมาก	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิด นี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษา ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่ หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็น คุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อพืช	ความสำคัญ/สรรพคุณ	แนวทางการอนุรักษ์
6	มะขามแป	- เป็นพืชที่ชาวบ้านนิยมใช้และไม่เป็นอันตรายเนื่องจากพืชดังกล่าวมีความสำคัญสำหรับเด็กแรกเกิด - เป็นสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคฝีดาษที่ตาไก่	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
7	ย่านลิเภา	- พืชสมุนไพรชนิดนี้ชาวบ้านใช้เมื่อมีอาการเจ็บคอเวียนหัวหน้ามืด ปวดหลังปวดท้อง ตกเลือด ซ้ำใน แก้วริดสีดวงทวาร ขับปัสสาวะ - ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ประจำบ้านเพราะสามารถใช้ได้ทุกเพศทุกวัย	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
8	ข้าวเม่านก	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ โดยเฉพาะวัยกลางคนและคนแก่เพราะเชื่อว่าสมุนไพรดังกล่าวสามารถแก้อาการไอเรื้อรัง วัณโรค และแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
9	ยมแดง	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ โดยเฉพาะวัยกลางคนและคนแก่เพราะเชื่อว่าสมุนไพรดังกล่าวสามารถรักษาโรคคอหอยคุดโรค โรคไขข้อ ต่อมนทอนซิลอักเสบ	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
10	กุ่มน้ำ	- พืชสมุนไพรชนิดนี้ชาวบ้านนิยมใช้เมื่อมีอาการเจ็บคอ เจ็บตา ตาแดง แก้วไข แก้วปวดท้อง เป็นยาขับลมในท้อง และพอกรักษากระดูกหัก	1. สร้างกติกายุทธศาสตร์ในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อพืช	ความสำคัญ/สรรพคุณ	แนวทางการอนุรักษ์
11	น้องขาว	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ โดยเฉพาะวัยกลางคนและคนแก่เพราะเชื่อว่า แก้วปวดหลัง ปวดเอว แก้วไข	1. สร้างกติกากลุ่มชนในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
12	สาครมอญ	- พืชสมุนไพรชนิดนี้ชาวบ้านนิยมใช้เมื่อมีอาการแก้มวนท้อง ห้ามเลือด แก้วปวดศีรษะ - วัยรุ่นสาวมักนิยมใช้เมื่อมีอาการปวดประจำเดือน	1. สร้างกติกากลุ่มชนในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
13	เหมือดคนตัวผู้	- พืชสมุนไพรชนิดนี้ชาวบ้านนิยมใช้เมื่อได้รับอุบัติเหตุใช้ทาแผลสด ล้างตา เจ็บตา และแก้อาหารเป็นพิษ	1. สร้างกติกากลุ่มชนในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
14	สัก	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ เพราะมีความเชื่อว่า แก้วมะเร็ง เป็นยาคุมธาตุ ยาฟาด แก้วโรคผิวหนัง และสมานแผลได้	1. สร้างกติกากลุ่มชนในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์
15	รักหลวง	- ชาวบ้านนิยมใช้พืชชนิดนี้ เพราะรักษาอาการคันจากโรคผิวหนัง อุดฟัน แก้วปวด แก้วไอ ขับพยาธิ แก้วไขเรื้อรัง	1. สร้างกติกากลุ่มชนในการนำพืชชนิดนี้ไปใช้ประโยชน์ 2. การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรักษาทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน/พื้นที่เกษตร/พื้นที่หมู่บ้าน 3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์

ผลจากการเดินสำรวจและเก็บข้อมูลพืชสมุนไพรในพื้นที่ชุมชนในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงชนิดพืชสมุนไพรและพื้นที่ที่พบสมุนไพร โดยมีการจำแนกประเภทสมุนไพรตามพื้นที่ที่พบแล้ว ยังได้มีการดำเนินการจัดเวทีเสวนาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในมุมมองของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2561 เพื่อให้ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก มีความตระหนักและรู้คุณค่าของพืชสมุนไพรพื้นบ้านและร่วมกันอนุรักษ์พืชสมุนไพรและพืชอาหารที่หายากในชุมชน โดยได้เชิญ ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง เยาวชน และผู้ใช้ประโยชน์ เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในท้องถิ่น (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 8 การจัดเวทีสนทนากลุ่มฯ บ้านขุนอมแฮดนอก วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2561

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกับนักเรียน ซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก ในกิจกรรมโครงการเรื่อง “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” โดยให้เยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่สำรวจพื้นที่รอบบ้านตนเองว่ามีสมุนไพรชนิดใดบ้าง แล้วนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิธีการใช้ และวิธีการอนุรักษ์ โดยให้มีการสอบถาม ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง และเยาวชน มาคัดแยกพืชสมุนไพรที่มีความแตกต่างจากกลุ่ม และเป็นพืชสมุนไพรที่หายาก รวมถึงการหาวิธีการอนุรักษ์และวิธีการใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่าง ปราชญ์ชาวบ้าน หมอเมือง เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในหมู่บ้าน

เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษากลางได้ จึงมีการจัดโครงการดังกล่าวขึ้นเพื่อสร้างการสื่อสารเรียนรู้ ผ่านเด็กสู่ชุมชน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของการเรียนรู้ ผลจากการสำรวจและสอบถาม และร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับเยาวชนในท้องถิ่น พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรได้ดีพอสมควร เนื่องจากเยาวชนได้เห็นการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและมีประสบการณ์การเรียนรู้จากผู้ใหญ่ในชุมชน จึงมีความสนใจในการร่วมหาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในชุมชนของตนเอง (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 9 กิจกรรมส่งเสริมเยาวชนและผู้ปกครอง บ้านขุนอมแฮदनอก
เรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร วันที่ 16 พฤศจิกายน 2562

สรุปในการดำเนินกิจกรรมเวทีเสวนา เรื่องการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน บ้านขุนอมแฮदनอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และ กิจกรรมโครงการเรื่อง “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” ผู้วิจัยได้รับการเรียนรู้สามารถอธิบายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การเรียนรู้ที่ออกเป็น 5 ส่วน ประกอบไปด้วย

1) การเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ถึงรูปแบบงานวิจัยแสวงหาความรู้ ความจริงที่ถูกต้องเชื่อถือได้ ตรวจสอบได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีกลุ่มบุคคลเข้ามาร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม ให้เห็นปัญหาของตัวเองและเห็นทางแก้หรือทางออกจากปัญหา โดยลงมือปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แก้ปัญหาได้จริงซึ่ง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ การวิจัย ค้นคว้า และหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิมๆ ต่างกันเพียงแต่ว่า PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงานรวมทั้งในการจัดกระบวนการวิจัยและในการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย” กมล (2540) ซึ่งสอดคล้องกับ สุรางค์ (2547) กล่าวว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึง วิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาการดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม” ประชาชนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาเป็นนักวิจัย ร่วมกันในการร่วมคิดวางแผนและตัดสินใจในการวิจัย ชุมชนจะมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากชุมชน ลดการพึ่งพิงจากสังคมภายนอกให้ประชาชนตัดสินใจร่วมกัน ชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง พึ่งพาตนเองได้ และจะก่อการสร้างองค์ความรู้จากการผสมผสานความรู้ของนักวิชาการกับความรู้พื้นบ้านให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งยังเกิดการผสมผสานความรู้ ทฤษฎี (จากนักวิจัย) และการปฏิบัติ (จากชาวบ้าน) เข้าด้วยกัน ความรู้ที่ประชาชนได้รับจาก PAR เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่การเข้าใจเพียงอย่างเดียวแต่จะเกิดจากการลงมือกระทำให้ความเข้าใจ (ดั้งเดิม) ที่เป็นนามธรรมออกมาสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมทั้งนี้จะเห็นได้ว่า PAR นั้นเป็นการวิจัยที่นำไปสู่การพัฒนาทั้งวิธีการวิจัยและการพัฒนามนุษย์อย่างแท้จริง

จากการวิจัยชุมชนเกิดการตื่นตัวได้รับการศึกษามากขึ้นสามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง การแก้ไขปัญหา การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ จะมีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น และผู้วิจัยได้เรียนรู้จากชุมชนได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชนอันก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนได้ดีขึ้นและเกิดแนวคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนและบูรณาการตนเองอย่างแท้จริง อีกทั้งผู้วิจัยได้ร่วมกับปราชญ์ หมอเมือง และเยาวชน จัดทำกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” ให้แก่เยาวชนได้เห็นความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนตนเองและมีภูมิปัญญา ปราชญ์ หมอเมือง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรสู่เยาวชน ที่ได้การเรียนรู้และเห็นการใช้ประโยชน์จากผู้ปกครอง คนในชุมชน ร่วมกิจกรรมโครงการดังกล่าวโดยปราชญ์ หมอ

เมือง เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรที่มีอยู่ใกล้ตัวรวมทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันระดมความคิดเห็นในการหาแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรโดยเมื่อเด็กตระหนักถึงคุณค่าก็จะช่วยกันดูแลรักษาและถ่ายทอดสู่พ่อแม่ญาติพี่น้องได้ในแบบที่ถูกต้องชัดเจนเพื่อส่งส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้สู่ความยั่งยืนในอนาคตต่อไป

2) ภูมิสังคมของชุมชน

จากนิยามของภูมิสังคม ภูมิ ที่มาจากคำว่า ภูมิศาสตร์ ซึ่งหมายถึง สภาพภูมิพื้นที่ประเทศที่ประกอบด้วยทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อากาศและปัจจัยแวดล้อมทางระบบนิเวศ เช่น ไฟป่า ความลาดชัน ความสูงจากระดับน้ำทะเล ความลาดชันและอื่นๆ รวมกับคำว่า สังคม ที่หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่รวมกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ที่แสดงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์การต่อสู้ในอดีตและปัจจุบัน วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี ตำนาน และสภาพเศรษฐกิจในสังคม หรืออาจมองใน 3 มิติ คือ มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ มิติทางด้านเศรษฐกิจและมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม เข้ามาใช้เป็นแนวคิด ฐานคิดในการวิจัยในครั้งนี้

3) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ตามแนวคิดภูมิสังคมที่ประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์มีทรัพยากรของชุมชนที่มีดิน น้ำ ป่า และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องผสมผสานกับลักษณะภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ อันประกอบด้วยวิถีชีวิตของชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์การต่อสู้ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะเศรษฐกิจสังคม จิตใจ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ตำนาน ภูมิปัญญา การเมืองการปกครอง นิทาน และอื่นๆ ของชาวบ้าน โดยมี นายวีรวิทย์ เย็นร่มธรรม (ปราชญ์) ได้ร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกับป่า ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าว่า คนบ้านเราไม่ต้องซื้อกินหรือพกพอเข้าไปในป่าก็ได้ของกินแล้วหรือเวลาไปไร่ไปสวน พอตอนเย็นกลับบ้านก็ได้ของป่าติดมือมาเป็นอาหารเย็น หากได้ของป่ามาก เหลือจากที่กินก็นำไปขาย มีบางคนได้หากินหาขายกับของป่าทั้งปี ช่วงที่มีไข่มดแดงก็หามาแดง ช่วงที่มีต่อก็หาต่อ ช่วงเห็ดก็หาเห็ด ช่วงฤดูฝนหาพืชสมุนไพร บ้างอาจทำให้เกิดการเสียหาย เนื่องจากหายากคนที่เก็บเขามีวิธีการเก็บหาโดยคนอื่นหาไม่ได้บางที่หาไม่ เป็นอาจจะต้องยอมจ่ายชีวิตก็มี บางที่คนที่อื่นมาหาของป่าในป่าชุมชนอาจจะใช้สารเคมีพ่นรังไข่มดแดง รังต่อ หาเห็ดไม่เป็น เก็บพืชสมุนไพรไม่เป็น ทำให้เกิดการเสียหายได้ จึงจะต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และยังพบว่ามีการใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าชุมชน ได้แก่ การใช้เนื้อไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ทางการเกษตร เครื่องเรือน ที่อยู่อาศัย การใช้ไม้ฟืน ถ่าน

เส้นใย (เกาวัลย์) สารกำจัดแมลง เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์และสร้างอาชีพขายของป่า เป็นต้น ส่วนลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยทางอ้อม ได้แก่

1. ใช้เป็นแหล่งน้ำลำธาร
2. ใช้เป็นแหล่งป้องกันบรรเทาภัยพิบัติทางธรรมชาติ
3. ใช้เป็นแหล่งพักผ่อน หย่อนใจ และท่องเที่ยวของชุมชน
4. ใช้เป็นแหล่งรวมทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ และสัตว์ป่าให้มีความสมดุล
5. ใช้เป็นแหล่งรวมจิตใจ ของชุมชนในมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ

4) ผลสำเร็จและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชนทำกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา การสรุปถอดบทเรียนในการดำเนินงาน ระหว่างการดำเนินงานวิจัย ซึ่งมีระยะเวลาของการวิจัยตั้งแต่ 2561 เป็นต้นมา พบว่าชุมชนได้มองเห็นเรื่องการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพร ประกอบไปด้วย เรื่องของป่า โครงสร้างที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หลากหลายพันธุ์ทั้งน้อยใหญ่ ลักษณะน้ำ ดิน หิน แร่ธาตุ อากาศ สัตว์ป่าและชุมชนที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้โดยสิ้นเชิงและสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลและความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งมีหน้าที่ตามธรรมชาติของตัวเอง ผสมผสานกันอย่างลึกซึ้ง กลมกลืนและเชื่อมโยงกันอยู่อย่างเป็นโครงข่าย ห่วงโซ่อาหาร ระบบนิเวศ โดยสามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. การเรียนรู้กระบวนการในงานวิจัยโดยได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งเป็นบางอย่างต้องคุยกันด้วยเหตุผลและบ่อยขึ้น สามารถอยู่ด้วยกันตามกฎกติกาของหมู่บ้านโดยสันติ ชาวบ้านจากที่เคยเป็นผู้ฟังเพียงอย่างเดียวเปลี่ยนเป็นการทำให้ชุมชนมีความมั่นใจ ความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าแสดงออกมากขึ้น โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน การขยายความคิดจากวงเล็กสู่วงใหญ่ในชุมชนโดยอาศัยคณะกรรมการ สามารถชี้ให้เห็นถึงองค์กรภายในชุมชนที่มีการรวมตัวให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง และจะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆในชุมชนได้และมีการรู้จักสามัคคีกันทั้งหมู่บ้าน ตลอดจนการรักษาระยะห่างระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยในฐานะเป็นข้าราชการ อยู่ในลักษณะที่เป็นพันธมิตรกันต่อกันจึงถูกเชิญไปร่วมงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญประเพณี งานแต่งงาน การสร้างฝายต้นน้ำลำธาร เพื่อกระชับความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการทำงานของผู้วิจัยได้เน้นในการเข้าหาชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

2. เมื่อไฟป่าไม่มีหรือมีก็น้อยลง ความอุดมสมบูรณ์ฟื้นคืนมา ป่ามีความหลากหลายเพิ่มขึ้น โดยชุมชนมีความเข้าใจว่าเมื่อมีความชื้นมาก ย่อมมีเชื้อรามากขึ้น เห็ดก็ย่อมมีมากขึ้น ซึ่งมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ทุกคนยอมรับกัน เช่น เห็ดป่าชนิดต่างๆ มีพืชกินได้ พืชสมุนไพร แมลง ผลไม้ป่า มีจำนวนมากขึ้น และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้นานขึ้น สามารถนำมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือนที่

เหลือสามารถนำไปแบ่งปันต่อพี่น้องญาติมิตรและนำไปขายแก่ชุมชนอื่นๆ สำหรับการที่ไม่เกิดไฟป่า ส่งผลให้หมดแดง ตัวต่อ ทำรังต่ำๆ ทำให้เก็บไข่และรังได้ง่าย พืชสมุนไพร เห็ดป่ามีหลากหลายชนิดมากขึ้นและเก็บได้ยาวนานขึ้น พืชสมุนไพรมีการผลิใบใหม่ ใบใหญ่และหนาขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้วิธีจุดไฟป่าแต่อย่างใด ความอุดมสมบูรณ์ของป่ายังส่งผลให้หนุ่มสาวที่ออกไปทำงานนอกถิ่น เช่น เชียงใหม่ กรุงเทพฯ กลับมาทำมาหากินอยู่ในหมู่บ้าน รักถิ่นของตัวเอง

5) การเชื่อมโยงในปัจจัยหรือเงื่อนไขด้านภูมิสังคม

การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่ทำให้ชุมชนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ จากข้อมูลที่ได้จากร่วมดำเนินการค้นหาลักษณะของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพร จากอดีตสู่การเรียนรู้ร่วมกันในงานวิจัยทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจจนถึงการนำไปสู่กระบวนการดำเนินงานจบเสร็จสิ้น สามารถอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของภูมิสังคมในหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

1. ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ อันประกอบไปด้วยลักษณะดิน น้ำ ป่า ภายใต้ปัจจัยแวดล้อม เช่น ความลาดชัน ปริมาณน้ำฝน การเกิดภัยธรรมชาติ และอื่นๆ ตามสภาพป่าของชุมชนยังคงสร้างสิ่งต่างให้เกิดขึ้นตามประโยชน์ของป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นประโยชน์ในส่วนที่เป็นพรรณพืช เช่น ไม้กินได้ (พืชผักป่า ผลไม้ป่าและสมุนไพร) ไม้เชื้อเพลิง (ไม้พิน ถ่าน) ไม้ใช้สอย (เนื้อไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ที่อยู่อาศัย) เส้นใย (เถาวัลย์) รวมถึงยังสร้างอาชีพขายของป่าให้คนในชุมชนได้อีกด้วย ตลอดจนเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งป้องกันบรรเทาภัยพิบัติทางธรรมชาติแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและท่องเที่ยวของชุมชน แหล่งรวมทรัพยากร ดิน น้ำ อากาศ และสัตว์ป่าให้มีความสมดุล โดยทั้งนี้ยังช่วยให้เป็นแหล่งรวมจิตใจของชุมชนในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และ จิตวิญญาณ เป็นต้น

2. องค์ความรู้และภูมิปัญญา นอกจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาในเรื่องพืชสมุนไพร จากป่าแล้ว เนื่องจากคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น จึงมีการสะสมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ทรัพยากรตามความจำเป็น เหมาะสม ที่จะประกอบเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ตลอดจนใช้พื้นที่ป่าไว้เลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยก่อนกล่าวคือในช่วงหลังดำนาแล้วชาวบ้านต้องป้องกันสัตว์เลี้ยงไปกินข้าวในไร่ นา ก็จะนำสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ปล่อยเข้าไปในป่าให้หากินพืช หญ้าในป่า ผลไม้ป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนสามารถใช้ป่าเป็นแหล่งยารักษาโรค โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงถึงการค้นพบสิ่งนี้ในอดีต ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและชุมชนแห่งนี้สามารถนำมาสานต่อและรับใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันได้

สำหรับแนวทางการพัฒนาทางด้านการอนุรักษ์พืชสมุนไพรกับชุมชน ผู้วิจัยมีแนวทางการพัฒนาทางด้านการอนุรักษ์พืชสมุนไพรกับชุมชน โดยได้จัดทำกิจกรรมเรียนรู้กับนักเรียนเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอกในกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2562

มีข้อสรุปที่เน้นไปในเรื่องของการปลูกรักษาพืชสมุนไพโร ดังนี้ 1) พืชสมุนไพรมันวันจะหายากขึ้นมาก เพราะส่วนใหญ่พืชสมุนไพรมันวันจะได้มาจากป่าธรรมชาติ แต่ป่าไม้ถูกบุกรุกมีการตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่องมีผลทำให้พืชสมุนไพรมันวันลดน้อยลงหรือบางชนิดก็สูญหายไป เนื่องจากสมดุลทางธรรมชาติเมื่อความต้องการใช้พืชสมุนไพรมันวันมากขึ้นจึงทำให้เกิดการปลอมปนของพืชสมุนไพรมันวัน 2) การเตรียมดินที่จะใช้ในการปลูกพืชสมุนไพรมันวัน ดินที่ใช้ในการปลูกพืชสมุนไพรมันวันไม่ร่วนซุย 3) การปลูกพืชสมุนไพรมันวันขาดผู้ให้ความรู้ทางด้านพืชสมุนไพรมันวันที่มีความรู้จริง 4) การให้น้ำสำหรับการปลูกพืชสมุนไพรมันวัน 5) การให้ปุ๋ยเป็นเรื่องที่สำคัญ ในการบำรุงต้นพืชสมุนไพรมันวัน 6) การกำจัดวัชพืช และ 7) การขยายพันธุ์

ดังนั้นผลของการจัดกิจกรรมโครงการทำให้คนรุ่นใหม่สามารถอนุรักษ์พืชสมุนไพรมันวัน ด้วยคุณภาพซึ่งสืบทอดจากบรรพบุรุษเพื่อนำไปประกอบกับความสัมพันธ์ในชุมชน ส่งผลให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้แกกัน เพื่อให้สังคมนั้นมีความมั่นคงในการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะในรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาสอดคล้องกับงานวิจัยของเศรษฐกิจ น้อยศรี (2530) พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจ รู้จักสรรพคุณของสมุนไพรมันวันและเกิดความพอใจที่จะรักษาด้วยสมุนไพรมันวัน สภาพปัจจุบันเกิดการสูญหายของสมุนไพรมันวันบางชนิด การอนุรักษ์สมุนไพรมันวันต้องดำเนินการโดยเร่งด่วนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยการจัดระบบนิเวศวิทยา ให้เหมือนกับป่าธรรมชาติเพื่อให้สมุนไพรมันวันที่ปลูกมีคุณภาพคงเดิมสมุนไพรมันวันส่วนใหญ่ที่ปลูกจะเป็นพืชล้มลุกต้องปรับปรุงสภาพดินให้เหมาะสมกับการปลูก การปลูกสมุนไพรมันวันยังสร้างรายได้เป็นอาชีพเสริม หรืออาชีพประจำให้แก่ชุมชน รูปแบบของการพัฒนาอนุรักษ์สมุนไพรมันวัน หากนำมาจัดเป็นระบบและมีการนำเสนอที่ดีจะทำให้ผู้สนใจมีความรู้ความเข้าใจและเห็นประโยชน์ตลอดจนเข้าถึงข้อมูลกระทำได้อย่างรวดเร็วขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแพร่หลาย ความร่วมมือกันพัฒนาการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้จัดตั้งเครือข่ายการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันให้เข้มแข็ง เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรมันวันในการพัฒนาทุกรูจินา (2535) ข้อค้นพบดังกล่าวนี้เป็นการยืนยันว่าแนวคิดการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการวิเคราะห์และทำอย่างเข้าใจวิธีการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันของประชาชนในชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรรวมโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง มุ่งเน้นไปที่คนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรมันวัน เป็นวิธีการที่เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจในการอนุรักษ์ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนส่วนใหญ่ได้ค้นพบตนเองที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรมันวันสามารถทำเป็นอาชีพตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อทราบบริบทชุมชนของชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก ทราบชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของชุมชน และหาแนวทางการอนุรักษ์จากพืชสมุนไพรของชุมชน ดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน 2561 ถึงเดือนมีนาคม 2562 รวมระยะเวลา 12 เดือน โดยการออกสำรวจและสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น หรือหมอยาพื้นบ้าน และชาวบ้านที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน ทำการบันทึกภาพเพื่อนำมาจำแนกชนิด โดยใช้การเปรียบเทียบภาพถ่ายและลักษณะทางพฤกษศาสตร์กับหนังสือองค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย รวมทั้งได้รับการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางด้านอนุกรมวิธานพืชด้วย

สรุปผล

ตอนที่ 1 บริบทของชุมชน

หมู่บ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่พิกัด QMV 287618 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง สูง 1,280 เมตร จากระดับน้ำทะเล สถานที่ล้อมรอบด้วยภูเขาที่มีสภาพเป็นป่าดิบชื้น และมีลำห้วยโดยรอบของหมู่บ้านมีหมู่บ้านใกล้เคียง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านขุนอมแฮดใน บ้านกองซาง บ้านยางใต้ ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว โดยอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 15-20 องศาเซลเซียส และอาชีพหลักของประชากรหมู่บ้านขุนอมแฮดนอกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเพื่อยังชีพ คือ การทำนา (ข้าว) และทำไร่ (กะหล่ำปลี พริกแดง และมะเขือเทศ)

ประชากรที่อาศัยอยู่ทั้งหมดเป็นกะเหรี่ยงโปว์ โดยกะเหรี่ยงโปว์ ผู้ชายนิยมใส่เสื้อสีแดง รัดเอวด้วยเชือก และผูกผ้าสีต่างๆ ผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานจะใส่ชุดสีขาว (เขวา) ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วนุ่งเสื้อทอลาย (เชชู) เสื้อปักลูกเต๋อย นุ่งผ้าถุง ผ้าซิ่น (นีก) โปกหัวด้วยผ้าสีแดง ส้ม เหลือง ถิ่นที่อยู่อาศัยและบ้านเรือนของกะเหรี่ยง อาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้านประกอบด้วยครัวเรือนและยุงฉาง บ้านของกะเหรี่ยงสร้างด้วยไม้ไผ่และแฝก พื้นบ้านเป็นไม้ไผ่สับฟาก หลังคามุงด้วยหญ้าคา ต้องตั้งมีเตาไฟบนกระบะดินตั้งอยู่ภายในบ้าน เหนือเตาไฟจะมีชั้นไม้ไผ่แขวนไว้เพื่อตากอาหารแห้ง และเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ซึ่งการเก็บเมล็ดพืชไว้เหนือเตาไฟนั้น เนื่องจากสภาพอากาศของหมู่บ้านตลอดทั้งปีมีความชื้นสูง ดังนั้นการเก็บเมล็ดพืชจึงต้องเก็บไว้ในครัว เพื่อป้องกันการเน่าเสียและแมลงกัดกินอีก

ด้วย ลักษณะของบ้านยกพื้น ด้วยเสาไม้สูง 5-6 ฟุต บริเวณบริเวณบ้านไม่มีรั้ว สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะปล่อยให้หากินในหมู่บ้านบริเวณรอบๆ ตัวบ้านมักจะปลูกพืชสวนครัวและพืชสมุนไพรไว้ใช้ในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีครกกระต๋องสำหรับตำข้าวเพื่อไว้ใช้บริโภค

ด้านความเชื่อและศาสนา มีทั้งชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ชาวกะเหรี่ยงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีเรือน และผีบรรพบุรุษ นอกเหนือจากนี้ ชาวกะเหรี่ยงยังมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตลอดรอบปีของการเกษตรทั้งไ้หม่นเวียนและการทำนา เพราะชาวกะเหรี่ยงทำการเกษตรเป็นหลัก พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อขออนุญาตผืนดิน แม่น้ำ และป่าในการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัว

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือในมิติของหลักภูมิสังคมกับโจทย์วิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ภายใ้ความสอดคล้องต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ได้นำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมด้วยหลักทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งรอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริง ยึดหลักการเอา “คน” มาเป็นตัวตั้งและเป็นจุดศูนย์กลางให้ยึดหลัก “ผลประโยชน์ของประชาชน” และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน” สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ดังคำที่เรียกว่า “ระเบิดจากข้างใน” ใช้หลัก “ภูมิสังคม” ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่น คือ มีกระบวนการศึกษาและวางแผนที่สอดคล้องกับ “ภูมิ” หรือลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ คือ สภาพแวดล้อมรอบตัวคนและต้องอยู่บนพื้นฐานเดิม “สังคม” หรือภูมิประเทศทางสังคมวิทยาที่คำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อและศาสนา ประเพณี เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆ โดยได้นำหลักภูมิสังคม แนวคิดและทฤษฎีตามแนวพระราชดำริที่เกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วม ความรู้ทั่วไปด้าน ดิน น้ำ ป่า ที่ทำกิน และความรู้ด้านเกษตรกรรม ตลอดจนงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องมาอธิบายเชื่อมโยงผลการศึกษาวิจัย การนำเครื่องมือวิจัยดังกล่าวมาใช้ได้ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการคิดแลกเปลี่ยนตัดสินใจ ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาและติดตามประเมินผล ในรูปแบบที่มีศิลปะ การสร้างบรรยากาศ การกระตุ้นให้มีความอยากรู้ มีอารมณ์ร่วมในการค้นหาข้อมูล การคืนข้อมูล การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในชุมชน ตลอดจนการสรุปและถอดบทเรียน การเชื่อมโยงข้อมูลให้เป็นระบบและสัมพันธ์ต่อกันทั้งหมดคือ ความเชื่อมโยงของระบบวิธีคิด ของผู้วิจัยที่ได้มองแบบองค์รวม รวมทั้งการเชื่อมั่นแห่งคุณค่าของความจริง ความงาม และความดีให้เกิดในการศึกษาครั้งนี้

ตอนที่ 2 ชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร จำนวน 134 ชนิด ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงประกอบด้วยใช้เป็น แหล่งอาหาร เช่น พืชสมุนไพร (ยารักษาโรค) พืชอาหาร และผลไม้ป่า ฟิน ถ่าน ที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ทางการเกษตร และสร้างอาชีพขายของป่า ส่วนทางอ้อม ได้แก่ ใช้เป็นแหล่งสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ ต้นน้ำ ลำธาร และป้องกันภัยพิบัติจากธรรมชาติ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ในมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมพืชสมุนไพรในหมู่บ้านขุนอมแฮดนอก ตำบลสบโขง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่การเกษตร เพื่อสำรวจเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรในแต่ละฤดูทั้ง 3 ฤดู พบว่า พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 134 ชนิด และพบว่าชุมชนในพื้นที่บ้านขุนอมแฮดนอก สามารถเก็บพืชสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี สามารถแบ่งออกตามส่วนที่ใช้มีดังนี้ ส่วนลำต้น (เถา เปลือกไม้ เนื้อไม้) (21.31%) ส่วนใบ (24.67%) ส่วนราก (18.06%) ส่วนผลและเมล็ด (15.86%) ส่วนเหง้า (5.29%) ส่วนดอก (4.85%) ส่วนยอดอ่อน (3.96%) และ สมุนไพรแบ่งตามวิธีใช้ ดังนี้ ต้มคั้นน้ำดื่มใช้ภายใน (50.89%) ตำพอก (25%) กินสด (11.16%) ต้มน้ำแล้วคั้นน้ำใช้ภายนอก (ทา/อาบ) (4.91%) ต้มหรือลวกกิน (2.68%) ฝนไฟเพื่อใช้ประคบ (2.68%) ฝาด/กวาดยา (1.04%) แขน้ำแล้วดื่ม (0.89%) และดอง (0.44%) ส่วนสมุนไพรแบ่งตามวิธีใช้ ดังนี้ ใช้เป็นยาภายใน เช่น ต้มดื่ม ลวก ดอง ฝาด สด แขน้ำ (67.40%) และใช้เป็นยาภายนอก (32.6%) ตามลำดับ พืชสมุนไพรอาหารแบ่งตามส่วนที่ใช้ มีดังนี้ ผล (36.36%) ใบ (22.08%) ยอด (16.88%) เหง้า (7.79%) ต้น (7.79%) ดอก (7.79%) และราก (1.30%) ตามลำดับ ส่วนที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดโดยใช้ประโยชน์หลายอย่าง ได้แก่ ผลรับประทานเป็นผลไม้ เช่น สับปะรด กล้วยน้ำว้า ทับทิม เต๋อสาร ผลรับประทานสดหรือนำไปลวกเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริกและลาบพื้นเมือง เช่น แคหางค่าง เต๋ออุทุมพร ตะไคร้ต้น เพกา มะกรูด มะนาว และผลที่ใช้ทำเครื่องดื่ม เช่น กระจับปี่ มะนาว ตุ่มแต่น ส่วนใบ รับประทานเป็นเครื่องเคียง หรือประกอบอาหาร เครื่องเทศเพิ่มรสชาติเผ็ดร้อน เช่น กะเพรา ยอด ผักคาวตอง ผักไผ่ ส่วนยอด นิยมใช้เป็นยา เช่น ส้มผด ผัดคราด ส่วนเหง้า ส่วนใหญ่ใช้สำหรับต้มดื่มกิน ใส่แกง เช่น ข่า ขมิ้น ไพล ส่วนต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่นำมาตากแห้งเพื่อต้มดื่มกิน ต้มอาบ สามารถเก็บไว้ได้นาน เช่น กอมขม ไผ่ชาง ไผ่หก เต๋อเกลี้ยง/เต๋ออุทุมพร ส่วนดอก ใช้ดอกต้ม ลวกเป็นเครื่องเคียงและต้มดื่มเป็นน้ำหวาน เช่น กระจับปี่ ค้อนหมาขาว ส่วนราก นิยมใช้ต้มดื่มกิน เช่น เต๋อ ย กล้วยป่า ยอดในช่วงฤดูฝนจะมีจำนวนพืชสมุนไพรมากกว่าฤดูกาลอื่น รองลงมาคือ ฤดูหนาว และน้อยที่สุดคือ ฤดูร้อน

ตอนที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า มีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี จากการสำรวจและสอบถาม ประชาชน หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์ ในชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีความนิยมในการใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่เกษตร พื้นที่หมู่บ้าน จำนวน 15 ชนิด มีดังนี้ 1) ต้มแต่น 2) กลอย 3) หนามไขกุ่ม 4) สนุ่น 5) กอมขม 6) มะขามแป 7) ย่านลิเภา 8) ข้าวเม่านก 9) ยมแดง 10) กุ่มน้ำ 11) น่องขาว 12) สาकुมอญ 13) เหมือนคนตัวผู้ 14) สัก 15) รัก หลวง ตามลำดับ เนื่องจากชาวบ้านสามารถใช้สมุนไพรดังกล่าว ในการรักษาหรือบรรเทา อาการเจ็บป่วย เบื้องต้น โดยไม่ต้องพึ่งยาแผนปัจจุบันมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถหาได้ในพื้นที่ในชุมชนตนเองในสภาพแวดล้อมรอบตัวรวมทั้งไม่ปรากฏว่ามีพืชต่อร่างกายหากมีการศึกษาเพิ่มเติมรายละเอียดคุณสมบัติของพืชสมุนไพรอย่างเหมาะสมคาดว่าพืชสมุนไพรดังกล่าวจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการดำรงชีวิตตามวิถีคนชุมชนบนพื้นที่สูงได้ต่อไป

การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรสู่เยาวชนเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ ได้ดำเนินการกิจกรรมกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ โครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” โดยใช้วิธีการเรียนรู้จาก ประชาชน หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชน ได้ร่วมสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร การใช้ประโยชน์ สรรพคุณของพืชสมุนไพร มีอะไรบ้าง ซึ่งเยาวชนที่สนใจเคยเห็นพ่อ แม่ คนในครอบครัวตนเองได้นำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์บ่อยๆ แต่ไม่ค่อยสนใจเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงได้ให้ความรู้แนะนำให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าจากการใช้ประโยชน์เพื่อเกิดความห่วงหาพันธุภัยการทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนอีกทั้งภูมิปัญญาที่สั่งสมตั้งแต่บรรพบุรุษและควรอนุรักษ์พืชสมุนไพรไว้เพื่อก่อเกิดประโยชน์สืบไป ในการร่วมกิจกรรมได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเรียนรู้จากประชาชน หมอเมืองและระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางร่วมกันช่วยกันดูแลรักษาและถ่ายทอดสู่พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง ได้อย่างถูกต้อง

จากการดำเนินกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” แล้วนั้น จึงได้ข้อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของบ้านขุนอมแฮดนอก อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกัน ดังนี้

1. สร้างกติกาสมาชิกในการนำพืชสมุนไพร 15 ชนิด ที่ควรอนุรักษ์ในใช้ประโยชน์ได้ต่อไปในอนาคต คือ

1.1 จัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร เพื่อกำกับ ดูแล รักษา พืชสมุนไพรในชุมชนบ้านขุนอมแฮดนอก จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่เกษตร ประชาชน หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์ และเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” ร่วมเป็นคณะกรรมการ

1.2 จำกัดการตัดพืชสมุนไพรมาใช้ในจำนวนที่พอดีไม่มากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

1.3 ควรจำกัดพื้นที่บริเวณไม่ให้เกิดการเผาไหม้ทำลายป่า

2. การเพาะขยายพันธุ์ ควรนำพันธุ์พืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนที่อยู่ห่างไกลมาเพาะขยายพันธุ์ไว้ในพื้นที่ที่เหมาะสมไม่ไปเกินไปสามารถดูแล รักษาได้เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียดูแลและสูญพันธุ์ต่อไป ควรปลูกและขยายพันธุ์พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่เกษตร ให้คงสภาพและดูแลรักษาให้พร้อมนำมาใช้ได้ตลอดเวลา

3. การสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่าความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์พืชสมุนไพรสืบไป โดยผู้วิจัยส่งเสริมให้ความรู้ต่อเยาวชนให้มีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจากการอนุรักษ์ดังนี้

3.1 การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมนุษย์อย่างแท้จริงโดยให้มีการศึกษาถึง นิเวศวิทยา และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ความรู้จริงในการดำรงชีวิตให้ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติที่อยู่โดยรอบได้มุ่งสอนโดยยึดหลักศาสนาโดยสอนให้คนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ทำลายชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ ในธรรมชาติด้วยกัน พิจารณาถึงความเป็นไปตามธรรมชาติที่อยู่ยอมรับความจริงของธรรมชาติ และยอมรับความจริงนั้นๆ โดยไม่ฝืนธรรมชาติใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ อย่างสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ทำให้เกิดทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าเป็นที่ต้องการของสังคมและประเทศชาติในการพัฒนา

3.2 การสร้างจิตสำนึก แห่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการทำให้บุคคล เห็นคุณค่า และตระหนักในสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ รวมทั้งผลกระทบจากการทำกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ระหว่างสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา การสร้างจิตสำนึกโดยการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจของบุคคล และยังมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลให้มีการเปลี่ยนแปลง การดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ

3.3 การส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยให้เื้อต่อสิ่งแวดล้อมดำรงชีวิตให้ สอดคล้องกับธรรมชาติซึ่งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เื้อต่อสิ่งแวดล้อมนี้จะเป็นสิ่งที่เกิดตามมา จากการศึกษาและการสร้างจิตสำนึกทำให้มีการดำรงชีวิตโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ และ การจัดกิจกรรมที่กระตุ้นชุมชนให้เกิดความร่วมมืออนุรักษ์พืชสมุนไพรอย่างสม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่า คือ ควรน้อมนำหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาปรับใช้ในการดำเนินงาน คือ ระเบิดจากข้างใน ผู้วิจัยได้กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายมีความสนใจที่จะเรียนรู้มีความอยากรู้กับสิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นในการจัดทำโครงการฯ ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับ ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประหยัด เรียบง่ายได้ประโยชน์สูงสุด และควรดำเนินด้านสมุนไพรที่มีคุณสมบัติทางยาในพื้นที่ของแต่ละชุมชนเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และการขยายพันธุ์

2. ข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนให้ทุกชุมชนมีการสำรวจและจัดทำข้อมูลพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเอาไว้ การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชสมุนไพร รวมถึงการดำเนินงานในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรอย่างยั่งยืนด้วย

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. 2531. **การจัดการป่าชุมชน**. กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2545. **ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์การทุนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF).
- กรมศิลปากร. 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2518. **ชาวเขา**. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- ชวณี ทองโรจน์. 2544. **สมุนไพรมตามแนวพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จันทรรักษ์ ไทวรานนท์. 2541. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทลื้อ ชาวม้ง และชาวเข้าบางพื้นที่ในจังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูศรี ไตรสนธิ, ปรีทรรศน์ ไตรสนธิ และ ทศนีย์ สุขโชติ. 2546. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะและชาวม้ง บ้านขุนกลางและขุนวาง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง.
- ชูศรี ไตรสนธิ และ ปรีทรรศน์ ไตรสนธิ. 2545. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. ใน รายงานการวิจัยเสนอต่อโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. หน้า 23. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยยุทธ กล้าแวววงศ์. 2539. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าถิ่น หมู่บ้านวังเส้า จังหวัดน่าน**. เชียงใหม่: องค์การสวนพฤกษศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2547. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดลนภัส กันธะลี. 2558. **ความหลากหลายของพืชอาหารและพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ของชุมชน บ้านปิตุคี อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- ดอว์กินส์ แอริน และ ออดร่า ฟิลลิปส์. 2551. รายงานการวิจัยภาษาศาสตร์เชิงสังคมของภาษา
กะเหรี่ยงโปว์ในภาคเหนือของประเทศไทย. แปลโดย อนุสรณ์ สุวัฒนา และ
แอริน ดอว์กินส์. เชียงใหม่: Summer Institute of Linguistics มหาวิทยาลัยพายัพ.
- เต็ม สมิตินันท์ และ วีระชัย ณ นคร. 2548. พจนานุกรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล. 2541. พจนานุกรมพื้นบ้านของชาวมุข ชาวลัวะและชาวกูยในบางพื้นที่
ของจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจียรชัย เอี่ยมวรเมธ. 2544. พจนานุกรมไทยฉบับใหม่. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2542. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม: คู่มือสำหรับการสอนและการ
ฝึกอบรม โครงการตำราชุดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เล่มที่ 1
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- บดินทร สอนสุภาพ. 2553. พจนานุกรมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า
ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2545. ชาวเขาในไทย. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ปิยานันต์ บุญธิมา. 2549. การใช้นิทานเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการควบคุมอารมณ์ตนเองนักเรียน
ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ช่วงชั้นที่ 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรีญาณี ประสพเนตร. 2547. การศึกษาการใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต กรณีศึกษาการ
เปรียบเทียบชุมชนกะเหรี่ยง บ้านทิพเย กับชุมชนอีสาน บ้านทุ่งนางครวญ
อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพเวศ ศรีบุตรตา. 2552. การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
ตามหลักภูมิสังคม กรณีศึกษา บ้านผาแมว ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. 2543. มหาพนตำรายา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพศาล ทองสวน. 2544. พจนานุกรมพื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากูยในตำบลดงพญา
อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภริษฐา เศรษฐบุต. 2555. การใช้ภูมิปัญญากะเหรี่ยง เพื่อสร้างสื่อการเรียนการสอนระดับชั้น
อนุบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คณะเภสัชศาสตร์. 2560. **กระเพรา**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=1> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กระชายดำ**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=2> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กระเจียว**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=5> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กระตุกเกลี้ยง**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=7> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กาสะลอง**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=11> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กวน**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=13> (3 เมษายน 2563).
- _____. 2560. **กุ่มน้ำ**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.thaicrudedrug.com/main.php?action=viewpage&pid=11> (3 เมษายน 2563).
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เยาวนิตย์ พลพิมพ์. 2539. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าต่างๆ ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อยและหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2525. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- เลอศักดิ์ ประจวบอารีย์. 2551. **สมุนไพรพื้นบ้านของชนเผ่ากะกร่างบ้านโป่งลึก อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลูวิส, พอล และ อีเลน ลูวิส. 2528. **หกเผ่าชาวดอย**. แปลโดย ศิริวรรณ สุขพานิช. เชียงใหม่: หัตถกรรมชาวเขา.

- วรรณธิดา จันท์กลม, โคมล แพรกทอง, สันติ เกตุประณีต และ เตือนใจ นุชดำรงค์. 2552. ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชอาหารป่าและพืชสมุนไพรเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบ้านใหม่พัฒนา อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. ใน **การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 44**. หน้าที่ 506-513. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิมล จิโรจน์, ประชิต สุณะพัฒน์ และ อุดม เขยกีวงศ์. 2548. **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วิสูตร อยู่คง และคณะ. 2549. **รูปแบบการจัดการป่าทามลำเขาบายโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกรณีลำเขาบายตอนกลาง**. กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วุฒิสักดิ์ ปูลิง. 2544. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง เพื่อศึกษาพืชสมุนไพรในหมู่บ้าน อ่างกาน้อยและหมู่บ้านกาหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2547. **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพฯ: มุลนิธิสวดศรีสฤษดิ์วงศ์
- สมพร หิรัญรามเดช. 2529. **การตรวจเอกลักษณ์ผลพืชสมุนไพร เล่ม 2**. เชียงใหม่: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุริยา รัตนกุล และ ลักขณา ดาวรัตน์หงส์. 2531. **อาหารแสลงโรคและบริโภคนิสัยของชาวกะเหรี่ยงสะกอ**. กรุงเทพฯ: ปิ่นเกล้าการพิมพ์.
- สนั่น ชูสกุล, ไพเราะ สุจินพรหม และ สุภาวดี ศรีณยุตนันท์. 2540. **ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรในป่าบุ่งทาม**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมและวัฒนธรรม.
- สุนทรี สิงหบุตรา. 2535. **สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด**. กรุงเทพฯ: คุณ 39 จำกัด.
- สายสุนีย์ หมอดู. 2549. **การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ เรียนรู้เรื่อง ของเล่นพื้นบ้าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาน รวยสูงเนิน. 2523. **การสำรวจการใช้ไม้ฟืนของชาวเขาเผ่าต่างๆ**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัยกองอนุรักษ์ต้นน้ำ กรมป่าไม้.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. 2549. **การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตามภูมิสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อุไร จิรมงคลการ. 2544. **ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชบริเวณป่าเต่าดำ จังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- Anderson, E. F. 1993. **Plants and People of the Golden Triangle: Ethnobotany of Hill Tribes of Northern Thailand.** Portland Oregon: Dioscorides Press.
- Di Stasia, L. C., Oliveiraa, G. P., Carvalhaesa, M. A., Queiroz-Juniora, M., Tiena, O. S., Kakinamiia, S. H. & Reisb, M. S. 2002. **Medicinalplants popularly used in the Brazilian Tropical Atlantic Forest.** *Fitoterapia*, 73, 69-91.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

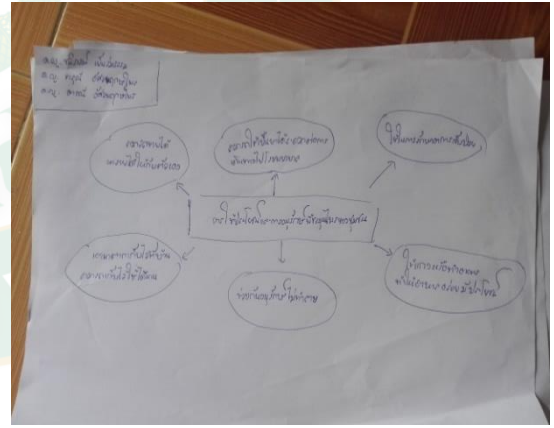
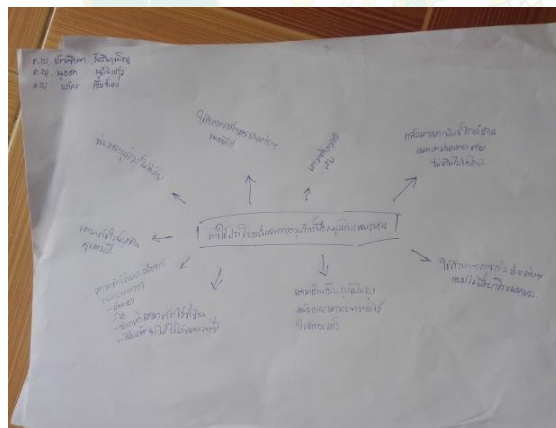
ภาพประกอบการลงพื้นที่ทำวิจัย

ภาพผนวกที่ 1 เวทีสนทนากลุ่ม เรื่อง การใช้ประโยชน์และอนุรักษ์พืชสมุนไพร ให้กับ
ปราณูช์ หมอเมือง ผู้ใช้สมุนไพร และเยาวชน บ้านขุนอมแฮดดอก

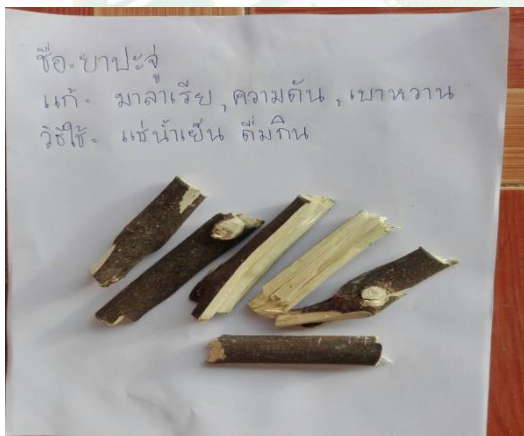
ภาพผนวกที่ 2 การลงพื้นที่เก็บตัวอย่างข้อมูลสมุนไพรในชุมชนบ้านขุนอมแฮदनอก

ภาพผนวกที่ 3 การจัดกิจกรรม โครงการ “รู้พืช รู้ใช้ รู้รักษา” เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ ร่วมกับปราชญ์ หมอเมือง ผู้ใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และเยาวชน

ภาพผนวกที่ 4 กิจกรรมศึกษาดูงาน ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ และสวนสัตว์เชียงใหม่

ภาพผนวกที่ 5 การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” บ้านขุนอมแฮดนอก และในพื้นที่หมู่บ้าน

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางภคินี แดงมา
เกิดเมื่อ	4 เมษายน 2512
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2563 ปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ พ.ศ. 2534 ปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2541 ถึง ปัจจุบัน ตำแหน่งครูอาสาสมัคร กศน. อมก้อย

บรรณานุกรม

ประวัติผู้วิจัย

